

కృషిప్రచారిణీ గ్రంథమాల:—౨.

సంపాదకుడు :

పువ్వాడ వెంకటప్పయ్య శ్రీ గురు గ్రంథాలయము,
శ్రీ లక్ష్మీ.

క్షాత్రకాలపు హింద్వాద్యులు.

၂၇၀၈၅၀ :

మాడపాటి హనుమంతరావు.

మొదటి కూర్పు ౧౦౦౦ ప్రతులు.

బెజవాడ

వాణీ ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రాదింపబడియె.

1927

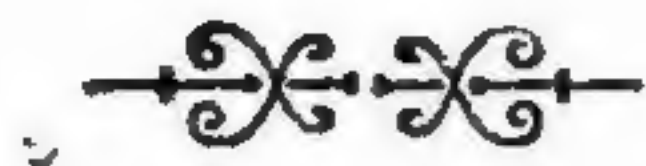
చందాదారులకు

పూర్తి ౧-౦-౦

ఇతరులకు

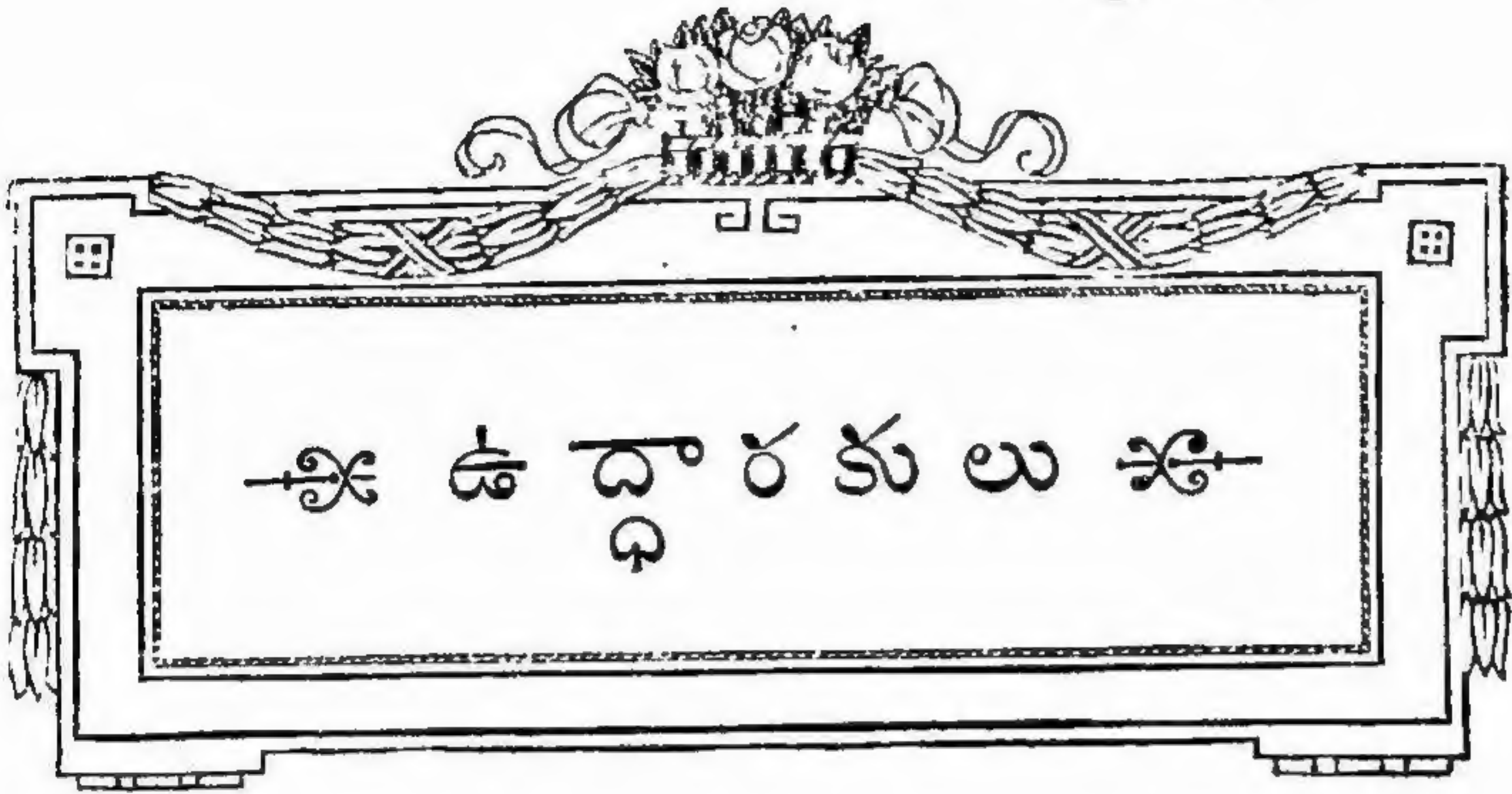
పాటి ౧౨-౦

విషయానుక్రమణిక.

1. త్వాత్రయుగమునాటి హింద్వాద్యులు - వారియుడు పులు. 1-13
2. త్వాత్రయుగమునాటి హింద్వాద్యులు - వారి యా హారము. 14-36
3. త్వాత్రయుగమునాటి హింద్వాద్యులు - వారి వివాహములు. 37-59
4. త్వాత్రయుగమునాటి హింద్వాద్యులు - వారి సాధారణ రాజ్యాంగస్థితి. 60-82
5. త్వాత్రయుగమునాటి హింద్వాద్యులు - వారి భూగోళ శాస్త్రజ్ఞానము. 83-92

శ్రీ శివ శంకరాలయము,
తలస్తూలు.

1. మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీ సూర్యపేట వర్తకసంఘము.

2. మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీ నాయుని వెంకటరంగారావుగారు,
జమిందారు, మునగాల.

3. మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీ వేంకట ముత్యంరావుగారు,
స్వదేశముఖు, సర్కారు ఆరామగిరి,
ఇందవరం, చెన్నూరు తాలూకా,
అద్దానోడు జిల్లా.

— ❧ —

కృషిప్రచారిణీ
గంధమాల.

ప్రధాన పోషకులు.

1. మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీ

జవ్వాడి ధర్మాబూక్కారావుగారు,
దేశముఖ మత్తేదార్,
భీమవరం, జగ్జ్యోతాలూకా.

2. మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీ

జవ్వాడి ధర్మా వేంకటజగపతిరావుగారు,
మత్తేదార్, చలగల్లు,
జగ్జ్యోతాలూకా

కృషిప్రచారిణీ గ్రంథమాల, సూర్యాపేట (నైజాం.)

రాజపోషకులు.

- 1 మ.రా.రా.శ్రీ చెన్నమనేని నరసింహారావుగారు,
దేశములు ముఖే దారు, ఇటికేల,
జగ్జ్యాల తాలూకా.
- ,, చెన్నమనేని వెంకటకూనారావుగారు,
సర్దేశాయి శిరసిల్లా,
కరీంనగరం జిల్లా.
- ,, చిట్నని వెంకటేశ్వరావుగారు,
దేశములు, రామాంజిపేట,
జగ్జ్యాల తాలూకా.
- 4 ,, జువ్వాడి రామగోపాలరావుగారు,
ముఖే దారు, మదూరు,
జగ్జ్యాల తాలూకా.
- 5 ,, కఠార్ రామచంద్రరావుగారు,
కఠారి రామవరం,
చేర్యాల తాలూకా.
- 6 ,, గుండవరపు జగన్నాథరావుగారు,
గట్ల నర్సింగాపురం,
హుజూరాబాదు తాలూకా.
- 7 ,, చెన్నమనేని వెంకట్రావుగారు,
దేశాయి శిరిశిల్లా.
- 8 ,, ఎర్రబల్లి వెంకటేశ్వరావుగారు,
దేశములు, కల్లెడ,
వరంగల్ తాలూకా.

పోషకులు.

- 1 మ. రా. రా. శ్రీ . శ్రీనివాసరావుగారు,
పేష్కారు తహశీల్ హుజూరునగర్.
- 2 ,, కొలిపాక లక్ష్మీమనోహరరావుగారు,
రెబ్బవరం,
ఖమ్మం తాలూకా.
- 3 ,, రేపాక వెంకటనరసింహారెడ్డిగారు,
సర్దేశముఖు విస్నూరు,
చెర్యాల తాలూకా.
- 4 ,, చండూరు వణిక్సంఘము.
- 5 ,, వెంకటభూమారెడ్డిగారు,
సర్దేశాయి, ఆర్నూరు.
- 6 ,, చాకుంట కిషన్ రావుగారు,
దేశపాండ్వా, జగ్త్యాల.
- 7 ,, పునుగోటి మంగారావుగారు,
కొడిమేల, జగ్త్యాల తాలూకా.
- 8 ,, చీటి వేంకటనరసింహారావుగారు,
దేశముఖు, జాగీరు మెట్టుపల్లి.

ప్రతిజ్ఞాన గ్రంథాలయము, తేలస్త్రాలు.

సహాయకులు.

- 1 మ. రా.రా. శ్రీ కోదాటి లక్ష్మీనరసింహారావుగారు.
- 2 . ,, మామనూరు రామకిషన్ రావుగారు.
- 3 ,, లక్కరాజు హనుమంత రావుగారు.
- 4 ,, యామా అరవయ్యగారు.
- 5 ,, గడ్డం నరసింహారెడ్డిగారు.
- 6 ,, నెల్లుట లక్ష్మీనరసింహారావుగారు.
- 7 ,, బి. కిషన్ రావుగారు.
- 8 ,, వేనేప్పల్లి రామారావుగారు.
- 9 ,, మేరెడ్డి జనార్దనరెడ్డిగారు.
- 10 ,, మంద్రే రామకృష్ణారెడ్డిగారు.
- 11 ,, వనం నరసింహారావుగారు.
- 12 ,, అయినరాజు జీశికంటి రామారావుగారు.
- 13 ,, యేమనూతల వేదగిరిరావుగారు.
- 14 ,, పూసుకూరు రామారావుగారు.
- 15 ,, కానుగంటి రామారావుగారు.
- 16 ,, గండ్ల కిషన్ రావుగారు.
- 17 ,, ముత్తిసేని బుచ్చయ్యగారు
- 18 ,, అన్నమసేని నరసింగరావుగారు.
- 19 ,, పోలేపల్లి శ్రీనివాసరావుగారు.
- 20 ,, హనుమదాంధ్రగ్రంథాలయం.

- 21 మ.రా.రా.శ్రీ వేణుగోపాలస్వామి గ్రంథాలయం.
- 22 ,, దహగం సెంటయ్యగారు.
- 23 ,, గుండవరపు రంగారావుగారు.
- 24 ,, జ్యేష్ఠ వెల్లి చెంగల్ రావుగారు.
- 25 ,, కొత్త మల్లయ్యగారు.
- 26 ,, సురభి రామారావుగారు.
- 27 ,, పరివెల శేషగిరిరావుగారు.

ప్రీతి క.

ఈ పుస్తకములోని (గీ) వ్యాసములును, ఊత్ర యుగము (Epic age) నాటి యాయువు జీవన విధానమును దెలుపుటకై వ్రాయబడినవి. ఇవి కొన్ని సంవత్సరములక్రింద బెజవాడయందు వెలువడుచుండిన “గ్రంథాలయ సర్వస్వము” అను త్రైమాసికపత్రికయందు అప్పుడప్పుడు ప్రకటింపబడుచు వచ్చినవి. ఆవ్యాసములనే ఇప్పుడు మన్నితృలగు శ్రీయుత పువ్వాడ వేంకటప్పయ్యగారు (కృష్ణప్రచారణ గ్రంథమాల సంపాదకులు) నాయందు వారికిగల యభిమాన విశేషమున గ్రంథ రూపమున వెలువరించుచున్నారు.

దీనిలోని వ్యాసములను రచించుటయందు స్వతంత్ర కల్పనము (originality) ఏమాత్రమునులేదు. బొంబాయివాస్తవ్యులును. మన్నితృలునునగు రావుబహద్దరు చింతామణిరావు వైద్యా, ఎం. ఏ. ఎల్. ఎల్. బి, గారు వ్రాసిన విఖ్యాతమగు “ఎపిక్ ఇండియా” (Epic India) అను ఆంగ్లగ్రంథములోని వ్యాసములకు నారచన కేవలము అనుకరణము. అంతే రావు బహద్దరు వైద్యాగారి గ్రంథమున ఊత్రయుగము నాటి ఆర్యులనుగూర్చి తెల్పు వ్యాసములింకను ఎన్నియోకలవు. అవియు తెనుగున ప్రకటింపబడినచో, పేదయైయున్న ఆంధ్ర చారిత్రిక వాఙ్మయమునకు కొంత పుష్టికలుగుననుట నిశ్చయము.

“గ్రంథాలయ సర్వస్వ” ప్రకటన మాగిపోవుటతో, నాకు నీ గ్రంథవిషయముల తెనిగించు నుత్సాహము ఆగిపోయెను. ఇందునకు నేనెంతయు చింతిల్లుచున్నాను.

రావుబహద్దరువై ద్యాగారు మన దేశచరిత్రములోని హిందూమహాయుగమున నిపుణులు. వారివచనా విధానమును అద్వితీయమని నావిశ్వాసము. చారిత్రక వాఙ్మయము చదువు వారందరికి ఎక్కువయుత్సాహము గొలుపునది కాదు. అట్లయ్యు కీ. శే. కొమరరాజు లక్ష్మణరావు ఎం. ఏ. గారివలెనే శ్రీవై ద్యాగారును చరిత్రను మనోహరముగా నొనర్చుటయందు సమర్థులు. వీరు ఆంగ్లమున రచించిన గ్రంథములలో ముఖ్యములు “మహాభారతసమక్షణము”(Mahabharata-a criticism) “రామాయణ సమస్య” (The riddle of Ramayana) “హిందూదేశ క్షాత్రయుగము” (Epic India) “హిందూ మహాయుగముయొక్క మధ్యకాల చరిత్ర” (History of Medieval Hindu India) అనునవి. ఇవి అన్నియు విజ్ఞాన ప్రదములును, మనోహరములును, పరిశోధనా పూర్వకములును నగు గ్రంథములు. ఆంధ్రసోదరులు వీనిని పఠించినచో అనేక నవీనవిషయముల నెరుగగలరు. పై వానిలో “మహాభారత” “సమీక్షణము” అనుగ్రంథము నావలన తెనిగింపబడినది. దీనిలోని కొన్ని యధ్యాయములు “ఆంధ్రభారతి” (మచిలీ పట్నము) “ఆంధ్రాభ్యుదయము” (హనుమకొండ) “దేశాంధు” (వడ్డేపల్లి) మాసపత్రికలలో ప్రకటితములైనవి. తక్కిన గ్రంథములను తేనుగున వ్రాయదలచితినిగాని, అవకాశము లభింపకపోయెను.

ఈ వ్యాసముల వ్రాయ నన్న బురికొల్పిన నామిత్రు
లగు శ్రీయుత నసింపల్ల జానకిరామయ్యగారికిని, వీనిని గ్రంథ
రూపమున ప్రకటించుచున్న కృషిప్రచారిణీ గ్రంథమాలా సంపా
దకులును, నిర్దుష్టముగాను చక్కగాను దీని నచ్చొత్తించుచున్న
వాణీముద్రాలయము వారికిని కృతజ్ఞుడను.

“ఆంధ్రకుటీరము”

రవిదెస్సిబజారు, హైదరాబాదు,

౧౫—౧—౧౯౨౭.

మాడపాటి హనుమంతరావు.

సంపాదకీయ భూమిక

కృషిప్రచారిణీగ్రంథమాల చందాదారులకు
విన్నపము.

మాచందాదారులు మాకుపరమహితులు. మేము గ్రంథమాలస్థాపించి మూడువర్షములైనను, యంతవరకొక్క కుసుమముమాత్రము ప్రచురించి మామిత్రులసహవాసము మఱచితిమి. అంతమాశతృవక్షమవారు కొందరుమమ్ములను స్థానిక పత్రికలమూలమున హెచ్చరించిరి. కొందరు సమక్షముననే పరిశీలించిరి. వీనికన్నిటికిని ప్రత్యుత్తరములు వివరముగాతే పియున్నాము. ఇందుమూలమున మాచందాదారులును, మిత్రవర్గములోని మరికొందరు వెలమమహాశయులును, మాయార్థిక లోపమును గ్రహించి మాకన్నివిధముల సహాయమొనర్చి, తిరిగి కార్యనిర్వహణము క్రియారూపమునదాల్చుటకు తోడ్పడినందులకెంతయు శ్లాఘించుచున్నాము.

క్షాత్రకాలపు హింద్వార్థులు శ్రీయుగ మాడపాటి హనుమంతరావు పంతులుగారు వ్యాసరూపమున గ్రంథాలయ సర్వస్వమునందు చిరకాలము క్రిందటనేవ్రాసిరి. మేము మాగ్రంథమాలకొక గ్రంథమువ్రాయుడని ప్రార్థించినపుడు, శ్రీపంతులుగారు 'మావేడుకను నిరాకరింపజాలక, యీగ్రంథము ప్రకటించునెడ జనోపయోగముగానుండునని సలహానిచ్చుచు తమగ్రంథ

మును ప్రేమపూర్వకముగ మాకొసంగినందులకు వినయపూర్వక
వందనములర్పిస్తూ యున్నాము.

ఈగ్రంథమునందు భారతగాథయందః యెన్నియో నిద
ర్శనములు స్మరణకుదెచ్చి పూర్వపు యితీహాసములను దృక్పథ
మున తెప్పించినవార్త రి. గ్రంథము రసవంశముగావ్రాసిరని నే
నంతగావ్రాయుట అనవసరము. ఏలయన శ్రీయుతి మాడపాటి
హనుమంతరావు పంతులుగారు విఖ్యాతపురుషులు, ఆంధ్రావనికి
చిరపరిచయులు; మరియు జగద్విదితులు “జగమెరిగినబ్రాహ్మణు
నకు జంద్యమే”యన్నట్లు” శ్రీపంతులుగారినిగూర్చి వ్రాయుట
ముమ్మాటికియనవసరము అయిననుయీసందర్భము న మ.రా.రా.
శ్రీగారినిగూర్చి రెండుమాటలు చెప్పదలచితిని. పంతులుగారు
నిజాము రాష్ట్రాంధ్రోద్యమస్థాపకులు. భాషాసేవకులు. దయార్థ
హృదయులు. దేశసేవాదురంధరులు. పరోపకారులు. ఇవన్నియు
వ్రాయుటకన్న నిజామురాష్ట్రాంధ్రమండలమునకు మాణిక్యమ
ని యొక్కమాటబలికిన చాలును.

శ్రీయుతులు రాష్ట్రములోని భాషాసంస్థల కొనర్చిన
మేలు వ్రాయబూనిన గ్రంథములుచాలవు. పలువిధముల విద్యా
భివృద్ధికై పాటుబడుచు తమజీవితమును దేశసేవకే ధారవోయు
చున్నారు.

మాగ్రంథమాల కుసుమము ముద్రణకాక పూర్వమే
యొకవర్షము పఠనీయగ్రంథముగా నియమించి మాసంస్థకుగౌరవ
మొసంగిన గృహవిద్యాపరిశోధనసంఘము (Research University)

వారునందనీయులు. కృష్ణప్రచారిణీ గ్రంథమాలనుండి నిజము
రాష్ట్రభావ్యభివృద్ధి ప్రబోధకములగు వివిధగ్రంథరాజములు
వ్రాయించి యుడతాభక్తిని ఆంధ్రభారతీచరణ పూజనొనర్చి
కృతార్థుడకాదలంచి, మామిత్రులప్రొత్సహమున తొలుదొల్త
సూర్యపేటయందు మాసంస్థనెలకొల్పితిమి. అంతమాపాటి పె
ద్దమ్మ మాకడ్డమువచ్చి యెన్నియోయాటంకములు కలుగజేయు
టయేగాక మాసదుదేశ్యములు సంపూర్తి నెరవేర్చినదికాదని
వ్రాయుటకు మిక్కిలిచింతలుచున్నారము. నెలకొల్పగనే మాయు
ర్యోగ పాశగ్రంథములు దేవరకొండ, భువనగిరి, మిర్యాలగూడెం
నల్లగొండమున్నగు వివిధస్థలములకు యాద్యబడినవి. మాతోడ
నే గ్రంథమాలయు డొల్లగింతలుకొట్టినది. గాని యాయాస్థలము
లలో గ్రంథమాలకు తగినన్ని సౌకర్యములు లభింపక, మామి
త్రులపాలిటి ద్రోహులమైతిమని చింతలుచుండ మమ్ముసగౌరవ
ముగ నాహ్వానించి, మాగ్రంథమునకగు వ్రయములుస్వహస్త
పరహస్తములచే సహాయమొనర్చిన చలగల్లు మళ్ళేదారులగు
మ. రా. రా. శ్రీ. ధర్మావేంకటజగపతిరావుగారు కృతజ్ఞతకు
పాత్రులు. ఇదేరీతి మరికొందరు కొన్నిగ్రంథములవ్రయము నిచ్చు
టకువాగ్దానముచేసిరి. వారందరును మాయెడ మనలోపకారులు.

ఇటులనే పండితమహాశయు లనేకులు వారువ్రాసిన సద్గ్రం
థములీత్తుమని తెలిపిరి. ఏదియెటులున్నను సమ్ములదుఃఖాబ్ధినుం
డి లేవనెత్తిరి. ఇంతిలోమాగ్రంథమాల ముఖ్యోద్దేశ్యము నెర
వేర్చుటెట్లని యోచించుచుండి, విదేశపర్యటనమొనర్చి వ్యవసా
యపరిక్షలో కృతార్థులై అనుభవమును సంపాదించి, ప్రజాహిత

కార్యములో నెక్కువగా పాల్గొనుచు ఖ్యాతిచెందిన సంఘసంస్కర్తలగు శ్రీయుత దిర్భిచెంచయ్య బి. యస్. డి. గారు వ్రాసిన వ్యవసాయశాస్త్రచరిత్ర నొసంగుట కీయ్యకొనినందులకభినంది స్తూయున్నాము.

మేమీవర్షమునింక శశికళయను నవలయు, అనుబంధముగ జర్మనీయుద్ధమును, వ్యవసాయశాస్త్రచరిత్ర (History of the development of Agriculture) యనుగ్రంథములు ప్రకటించి ప్రథమసంవత్సరకార్యము ముగింతము. అటువెనుకపద్మినీబాయి రెండుభాగములును, వ్యవసాయచరిత్ర రెండుభాగములు గలసి నాల్గుగ్రంథములు సక్రమముగా చందాదారులకు చేంద చేయగలము.

ప్రథమవర్షగ్రంథములు శివరాత్రికిని, ద్వితీయవర్షపౌర్ణిమములు ఉగాదికిని పంపగలము. మాకుస్వంత ముద్రణాలయము లేనికతమున యిట్టివిరామమునకు హేతువైనది. ఇకముందువిగామములేక సక్రమపద్ధతుల గ్రంథమాల నిర్వహింపగలము. ఈ విషయమున మాకు వర్తకసోదరులునగు శ్రీయుతయామార్థామనర్సయ్యగుప్తగారు కుడిభుజముగనిలబడి తోడ్పడినందులకెంతయు ప్రశంసించుచు, మాయెడ విశ్వాసముంచుడని మాచందాదారుల నింకొకమారు ప్రార్థించుచు, నింతటితో మాస్వవిషయమును విరమించుచున్నాము.

విధేయుడు,

సూర్యపేట }
డి ౨౫-౪-౨౬ }

పువ్వాడ వెంకటప్పయ్య,
సంపాదకుడు.

5

1

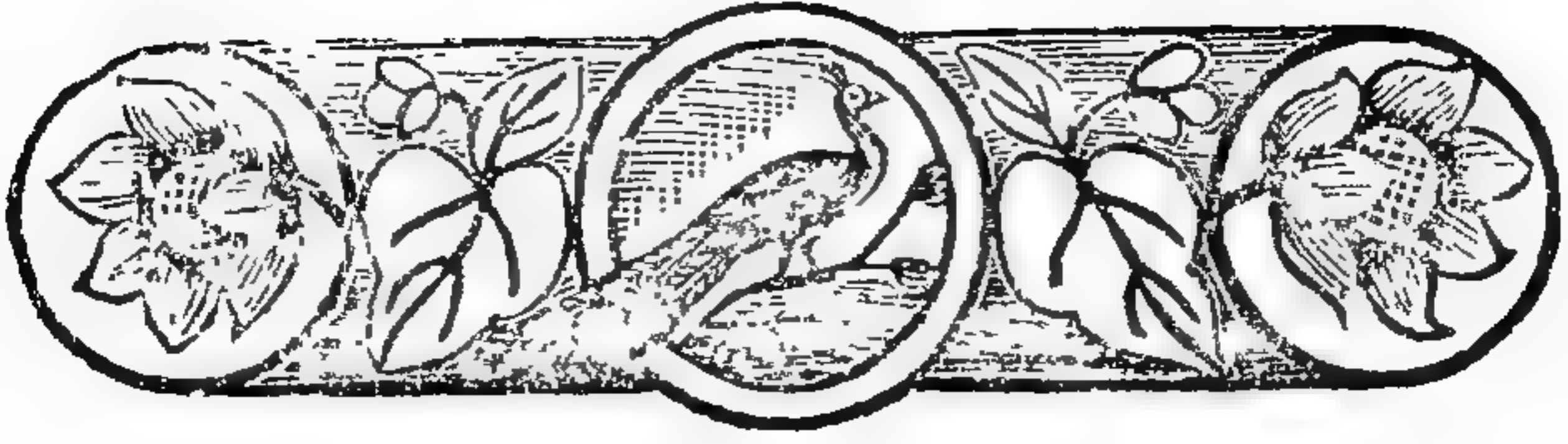
1

1

1

1

1

* క్షాత్రయుగమునాటి హింద్వార్యులు,

వారి యుడుపులు.

క్షాత్రయుగమునాటి మనవారి స్థితిగతులను వారి యాచారవ్యవహారములను దెలుపు ముఖ్యగ్రంథములు భారత రామాయణములు. వేల సంవత్సరములక్రింద నుండిన మన పూర్వుకు లెట్టి యుడుపులను ధరించుచుండిరో తెలిసికొనవలయు ననిన మన మాగ్రంథములతో నెక్కువ పనిగొనవలసి యు న్నాము. ఈ యంశమును గుఱించిన వివరములు వానిలోనైనను విస్తారముగా గానరావు. అయినను ఉన్నసంగతులనుబట్టి మన మేమి గ్రహించవలయునో చూతము.

* క్షాత్రయుగమనగా మన దేశచరిత్రములోని యొక నిర్ణీతకాలము. ఈకాలమున మనదేశమునందలి వీరకావ్యములగు రామాయణ భారతములు రచింపఁబడినందున దీనికి క్షాత్రయుగమని పేరుపెట్టబడినది. పాశ్చాత్య విద్వాంసులను వారి ననుసరించిన మనవిద్వాంసులును ఈయుగముయొక్క పరిమితి వేయిసంవత్సరముల (క్రీ. పూ. ౧౨౦౦ నుండి క్రీ. పూ. ౨౦౦ సంవత్సరములవఱకు) దని నిర్ధారణకరించియున్నారు. సి. వి. వై ద్యా ఎం

పురుషు లా కాలమున ధరించుచుండిన యుడుపులు మిక్కిలి సామాన్యమైనవి. అప్పటివారి యుడుపు లనగా, ఎక్కువ పొడవు తక్కువ వెడల్పుగల రెండు విడివ స్త్రీములు మాత్రమే యైయుండవచ్చును. ఒకటి కట్టుకొనఁబడునది. రెండవది కప్పుకొనఁబడునది. మొదటిది నడుమునుండి క్రిందిభాగమును గప్పుచుండెను; రెండవది నడుముమీఁదిభాగము నాచ్ఛాదించుచుండెను. ఈయాహ కేవలము కల్పితమైనదని తలఁపఁ గూడదు. ఇది సప్రమాణమనుట నిస్సంశయము. ద్రౌపది కౌరవ సభలోనికి లాగికొని రాఁబడినపుడు, దుర్యోధనుఁడు ఆమె చూచుచుండఁగాఁ దన కుడితొడమీది వ స్త్రీమును చొలగించెనని మహాభారతమందున్నది. దాదాపుగా నిప్పటికాలమున వాడుక యందున్న విధమున ధోవతిగట్టికొనిననే కాని అతఁడట్లు తన కుడితొడను అనాచ్ఛాదితముగాఁ జేయుట సంభవింపదు. రాజు మొదలు జనసామాన్యమువఱకు నందఱును ధోవతినే కట్టుకొనుచుండినట్లుకూడ తోఁచుచున్నది. భేదమేమైన నుండినచో వ స్త్రీముయొక్క మృదులత్వమునందును నేతయొక్కసన్నదనము

వీ, ఎల్. ఎల్. బి. గారు తాత్రయగము వైకాల్యమును ఇంచుమించుగా క్రీ. పూ. 3000 నుండి క్రీ. పూ. 200 వఱకు నిర్ధారణచేసియున్నారు. వీరి యభిప్రాయముతో నందఱేకీభవింపకపోయినను, వీరు చెప్పిన యంశములను వివరములను మనము పాశ్చాత్యవిద్వాంసులచే నిశ్చయింపఁబడిన తాత్రయగమునకే వర్తించునని యని యూహించుకొనవచ్చును. వైద్యాగారి ఋతమున భారతయుద్ధము క్రీ. పూ. 3000వ సంవత్సరమున జరిగినది. గ్రంథము తరువాత కొలఁదికాలమునకే వ్రాయఁబడెనని వారభిప్రాయపడుచున్నారు.

నందును ఉండవచ్చును. ధృతరాష్ట్రుడు పుత్రుని శరీరము కృశించి నందునకుఁ గారణము నడుగు సందర్భమున నిట్లనును “నీవు ప్రా వారవస్త్రములను ధరించుచున్నావు. మాంసముతో నన్నమును భుజించుచున్నావు. దివ్యాశ్వముల నెక్కి సవారీచేయుచున్నావు. ఇట్టి నీవు కృశించుటకుఁ గారణమేమి?” ‘ప్రావారవస్త్రము’ లనఁగా నేమో వ్యాఖ్యాతవివరించలేదు. అయినను పైశ్చిము నకు మనము అందమైన వస్త్రములని యర్థము చెప్పిన చెప్ప వచ్చునని తలఁచెదను. శరీరోర్ధ్వభాగము నాచ్ఛాదించుచుండిన రెండవ వస్త్రమును గుఱించి మనకంతగాఁ దెలియదు. ముగ్ధగం ధములలో వచ్చిన ‘ఉత్తరీయ’ శబ్దమునుబట్టి మన మీ రెండవ వస్త్రముండెనని నిశ్చయించుకొనవలసిన వారమైతిమి. ఈవస్త్ర ము వెనుకఁ జెప్పిన ప్రకారము శరీరోర్ధ్వభాగమున గప్పికొనఁ బడుచుండెడిది. కొన్ని వేళలయందు కుడిచేయి అనాచ్ఛాదిత ముగా వదలివేయఁబడుచుండెను. అట్టి సమయమున నీయుత్తరీ యము కుడిచంకక్రిందనుండి యెడమభుజముమీఁదికిఁ బోవుచుండె నని యూహింపవలయును. విద్యార్థులు ‘తమ చేతిని బయటకుఁ తీసియుంచవలయు’ నని మనుస్మృతి విధించి యున్నది. • దీనికి వ్యాఖ్యాత ‘ఉత్తరీయము కప్పక బయటకుఁ దీసియుంచవలయు నని యర్థము చెప్పియున్నారు. పురాతనకాలపు హింద్యులు యుద్ధసమయములందు ఉత్తరీయము నిట్లే వైచికొని దాని చేఱఁ గులను ఎడమభుజముపైన గట్టిగా ముడిపేసికొనుచుండి రని తోచుచున్నది.

వెనుకఁ జెప్పఁబడియున్న రెండు వస్త్రములు తప్ప, అధమపక్షము త్రాత్రయగారంభమున, హింద్వార్థములు మఱి యుడుపులను ధరించియుండినవారు కాను. లాగులు జాకెట్లు ఎట్టివో వారెఱుఁగరు. కోట్లు చొక్కాలు వారికిఁ దెలియవు. బట్టలను గత్తిరించి తీరుతీరు ఉడుపులుగా గుట్టుట ఆకాలమున లేదు. కుట్టుపని మొట్టమొదట బహుశః * 'సెమిటిక్కు'లలోఁ బుట్టినదై యుండవచ్చును. అది గ్రీకులు పంజాబుదేశమును జయించిన కాలముననో, అంతకుఁ బూర్వము హింద్వార్థములకు పారసీకులతో సంబంధము కలిగినట్టి డెరయసు పరిపాలన కాలముననో మనదేశమునఁ బ్రవేశించి యుండవచ్చును. రామాయణమున ౭ కుట్టుపనివాఁడు నచ్చియున్నాఁడు. కాని మహాభారతమున వానిజాడ ఎచ్చటను కానరాదు. ఇంతమాత్రమున మహాభారతము రచింపఁబడిన కాలమున కుట్టుపనివాఁడు ఉండనేలేదను X అభావవాదమున కవకాశము లేదు. అది యటుండ నిండు. మొత్తముమీఁద త్రాత్రయగారంభమున హింద్వార్థములలో పురుషులు రెండువస్త్రములలో నొకఁడనిఁ గట్టికొని రెండవదానిఁ గప్పుకొనుచుండిరని విశ్వసించుటయందభ్యంతరమేమియును లేదు.

* ఇది విశ్వఖండముయొక్క పశ్చిమభాగముననుండిన యొకజాతి.

౭ తున్నవాయి.

X అభావవాదమునఁగా, ఒక్కగంధమున ఒకానొకవస్త్రపు ప్రసక్తి లేదు. కనుక అగ్రగంధము రచింపఁబడిన కాలమున అట్టివస్త్రవే యుండలేదని వాదించుట.

Ch. K. Ramaswamy

వారియుడుపులు.

5

ఆకాలపు స్త్రీలు సైతము రెండు వస్త్రములనే ధరించు చుండిరని తోచుచున్నది. అయినను వీరివస్త్రములు పురుషుల వస్త్రములకంటె నెక్కువ పొడవుగా నుండెడివి. కట్టుకొనఁబడు వస్త్రము శరీరోర్ధ్వభాగమునుగూడ—అనఁగా భుజములవఱకు—గప్పియుంచుచుండెను. చేతులనుమాత్రము దానితో కప్పు కొనక విడిగా నుంచుచుండిరి. గుజరాతు, బంగాళము, మద్రాసు, దక్కనులలోని స్త్రీలు నేటికిని అట్లే తమ చీరలఁ గట్టు కొనుచున్నారు. ఉత్తరీయము తలపైనఁ గప్పుకొనుచు సమయ వచ్చినపుడు దానిని ముసుకుగా వేసుకొనుచుండిరి. ఉత్తరహిందూస్థానముగ దిప్పటికిని స్త్రీలు ఉత్తరీయమును విధిగా ధరించు చుందురు. దక్షిణహిందూ దేశమందు ఇప్పుడు వాడుకలోనున్న చీరలు పొడవుగానుండుటవలన వేతే యుత్తరీయము అనవసర మయినది. ఉత్తర హిందూస్థానమున ఇప్పటివలెనే పూర్వమునఁ గూడ స్త్రీలు బయటికిఁ బోవునపుడు మాత్రమే యుత్తరీయ మును ధరించుచుండిరి.

ద్రావిదిని అంతఃపురమునుండి బలాత్కారముగా కారవ సభకు ఈడ్చుకునివచ్చిన సందర్భమును వర్ణించుచు మహాభారతమున వ్రాయఁబడిన సంగతులు పైయభిప్రాయమును బలపఱచుచున్నవి. సభాంగణమున నామె పలుమాఱు 'నేను ఏకవస్త్రీను' 'ఏకవస్త్రీను' అని జాలిపుట్టునట్లు మొఱపెట్టుకొనెను దుర్యోధను నాజ్ఞానుసారము ఆయేకవస్త్రీమునుగూడ వదల్చి యత్నించిరి. ఈసంగతులను విచారించి చూచితేమేని ఆకాలమున స్త్రీలు కట్టుకొను వస్త్రము సులభముగా నూడివచ్చునట్లు

శ్రీకేశవన గ్రంథాలయము,
తెలవ్రాలు.

ధరింపఁబడుచుండెననియు, మొలనూలువంటి దేదియు నుండలేదనియు, ఇప్పుడు ఉత్తరహిందూస్థానమునందు వాడుకలోనున్న లంగావంటిదానిని వారు దొడుగుకొనుచుండలేదనియు తేలుచున్నది లంగావంటి వస్త్రమేయైనయెడల సంత యవలీలగా నూషియుండునా? ఆకాలమున రవికయనఁబడునదికూడ నుండలేదని తోచుచున్నది.

ఈ సంవర్ధమున నొక చిత్రము చూడఁదగియున్నది. పురాతన కాలపు గ్రీకు స్త్రీ పురుషులు ధరించుచుండిన యుడుపులను హోమరు వణికించి యున్నాఁడు. అవి మన హింద్యుల వస్త్రములను బోలి యున్నవి. హోమరు కాలపు స్త్రీ ముసుకుగాక ఎక్కువ పొడవు తక్కువ వెడల్పుగలట్టిదియు దేశములోనే తయారయినట్టియు కత్తిరింపుగాని కుట్టుపనిగాని లేనట్టిదియు నగు నొక వస్త్రమును గట్టుకొనుచుండెను; ఆవస్త్రము భుజముపైన నొకసూదితోను నడుముచుట్టు మొలనూలుతోను బిగింపఁబడుచుండెను; చేతులు బయటనే యుండుచు వచ్చెను”

|| పురుషులకు మొలనూలుండలేదు. పైన నుల్లేఖింపఁడిన ముసుకు హింద్యుల స్త్రీల యుత్తరీయమువంటిదే యని వేలుగాఁ జెప్పఁబనిలేదు. “హోమరుకాలపు స్త్రీదుఃఖిసమయములందును, స్వతంత్రముగా నేదయన పని చేయవలసివచ్చినప్పుడును, ముసుకును తీసివేయుచుండెడిది” నీత తన్ను పరుఁడొకఁడు బలాత్కారముగా చెఱఁగొని పోవునపుడు ఆసమాచారము భతకెఱుకవఱచు నుద్దేశముతో దన యుత్తరీయమును వానరసేనాపరీవృ

తుడగు సుగ్రీవుడుండిన ఋష్యమూకముపైనఁ బడవై చెను. కనుక హింద్యార్యస్త్రీయును హోమరునాటి స్త్రీయును ఉత్తరీ యమునొక్కొకమారు వదలివేయుచుఁగూడ నుండిరి. హిందూ స్త్రీవలెనే హోమరుని స్త్రీకిఁగూడ కంచుకముండలేదను సంగతి హోమరు వణానములవలన నేమి పురాతన గ్రీకుల విగ్రహము లవలననేమి మనకుఁ దెలియుచున్నది.

దక్షిణహిందూస్థానమున నిప్పుడు వాడుక యందున్న గోచీపెట్టుకొనుపద్ధతి ఆకాలమున లేదని తోచుచున్నది. గోచీ పెట్టుకొను నాచారము స్త్రీలలో నాకాలమున నుండినయెడల ద్రౌపది కట్టు పుట్టము దుశ్శాసనుఁ డట్లు ఊడఁగుంజుటకు వీలు లేకయుండును. మహాభారతమునం దెచ్చటను నీగోచీమాట రా నేలేదు. బాలురకు ఉపనయన సమయమున కౌవీనము పెట్టించు పద్ధతి ననుసరించియే స్త్రీలలో నిట్టి యాచారమారంభమై యుం డవచ్చును. పురుషులకు ఉపనయనమెట్టిదో స్త్రీలకు వివాహమ టిదగుట చేతనే కాబోలు వివాహితలయిన స్త్రీలవిషయమున మాత్రమే గోచీపద్ధతి విధింపఁబడియున్నది. దక్షిణ హిందూస్థాన మందు సయితము కన్యలుగోచీలేకుండనే బట్టగట్టుకొనుచున్నారు తౌత్రయుగమున నుత్తరీయమును గౌరవనీయురాండ్రు మాత్ర మే ధరించుచుండిరి. కావుననే ద్రౌపది సైరంద్రివేషముతో విరాటునిపురమున నుండినపుడు ఏకవస్త్రీగానే సుధేష్ఠయొద్దకు వచ్చినది X బహిష్టలుగా నున్నప్పుడుకూడ స్త్రీలకు ఉత్తరీ యముతోఁ బనిలేకయుండెను. ఇంట గృహకృత్యములను నెరవే

ర్చువేశసయితము వారు త్తరీయమును వేసికొనకుండిరి. వితంతువు లాకాలమునఁ దెల్లని యుత్తరీయముల ధరించుచుండిరి. అరణ్యముననుండిన ధృతరాష్ట్రుని దర్శించుటకై అతని కుటుంబములో నిహరగు వితంతువులు పాండవుల రాణివాసముతోఁ బోయినప్పుడు వారు తెల్లని యుత్తరీయములను ధరించి యుండిరని చెప్పఁబడియున్నది. X దీనిబట్టి యాలోచింపగా, తెల్లని యుత్తరీయము వితంతువులకొఱకు మాత్రము విధింపఁబడి యుండెనని యు తదితర స్త్రీజనము ఎఱుపు నలుపు మొదలగు రంగుల యుత్తరీయములను వేసికొనుచుండిరనియు తేలుచున్నది. ఇప్పటికాలమున వితంతువుల వస్త్రములు ఎఱ్ఱఁగానుండిన మంచిదని తలఁచుచున్నారు. ఇది ప్రాయశఃబౌద్ధభిక్షునుల పద్ధతి ననుసరించి వచ్చిన యాచారమై యుండవచ్చును. వివాహితలగు స్త్రీలు కట్టుకొను బట్టలుకూడ వేఱువేఱు రంగులుకలవిగా నుండవచ్చును. కట్టికొనువస్త్రములును ఉత్తరీయములును ఇప్పటికాలము వానివలెనే అంచులుకలవై యుండెనని తోచెడిని.

ఇక శిరోవేష్టములను గురించి విచారితము. ఆకాలమునను స్త్రీలకు శిరోవేష్టము లుండినట్లు కానరాదు. వారి తలలకు టోపీకాని మతేదయిన నాచ్ఛాదనముగాని యుండలేదు. 2 వితంతువుల తెల్లనివస్త్రములనుగుఱించి వెనుక నుల్లేఖింపబడిన శ్లోకపు మొదటి చరణము 'ఏతాస్తుసీమంతశిరోరుహాయాః'

X శుక్లాత్తరీయాం సరరాజపత్న్యః॥ ఆశ్రమ॥ ౨౫॥ ౧౬

2 బయటప వెడలినప్పుడుమాత్రము వారుతలలపై నుత్తరీయమును గప్పికొనుచుండిరనుట నిశ్చయము.

అనునది. ఇది చతుర్థర్థుని గ్రంథమునందలి పాఠము. అశ్వేడు దీనికి బదులుగా, ఏతా స్వసీమంతశిరోరుహాయాః, అని యుంజి ననింతకంటె బాగుండునని వ్రాసియున్నాడు. పాపడను చూణ ముతో నలంకరించుటకై వెంట్రుకలను రెండు పాయలుగాఁ దీసి తలముడుచుటకు 'సీమంత' మనిపేరు. ముత్తయిదువులగు స్త్రీలు మాత్రమే ఈవిధముగా తలలముడిచికొనుచుంజిరికనుక వితంతువు లనుయిటియలంకరణము లేనివారినిగావణించుటసహజము. ఇంతే కాదు. "సర్వజనసంహారముజరగి పృథ్వియంతయు శోకమయమై ఉత్తమ స్త్రీల సీమంతము తీసివేయబడినప్పుడు..." అను నర్థముగల శ్లోకము X కూడ సీమంతము పోవుట వైధవ్యము యొక్క ముఖ్యలక్షణమని స్పష్టముగాఁ జాటుచున్నది.

మర్యాదగల పురుషులు వెండ్రుకలను ముడివేసికొనుచు బయటికి వచ్చినపుడు తలగుడ్డ పెట్టుకొనుచు నుంజిరి. ఈ తల గుడ్డపద్ధతి హిందువులు స్వయముగా నేర్పఱచుకొనినదేకాని ఇతరులను జూచి నేర్చుకొనినదికాదని తోచుచున్నది. ఇప్పటి వలెనే ఆకాలమునందును వారు ధరించు తలగుడ్డ యొక పొడుగు పాటి వస్త్రము. దీనిని వారు తలచుట్టును వివిధములుగా జుట్టు కొనుచుంజిరి. యుద్ధరంగమునకుఁ బోవుసమయమున భీష్ముడు త్సై తలరుమాలును ధరించినట్లు చెప్పబడియున్నది. ద్రోణుని విషయమునఁగూడ నట్టివర్ణనయేకలదు. కనుక వయసుమీరిన వారి శిరోవేష్టము సాధారణముగా తెల్లరంగుదిగాను యశావనుల

X శ్లో॥ సంహరేసర్వతోజాతే పృథివ్యాం శోకసంభవే | బహూనా ముత్తమస్త్రీణాం సీమంతోద్ధరణేతథా ||శ్లో॥ ౨౧|| ౨౦

తలగుడ్డ యెర్రగానో లేక ఏదయిన మరియొక రంగుదిగానో యుండవలెను. హిందువులు తలగుడ్డలు గ్రీకులకు విచిత్రముగఁ గాన్పించినట్లు తోచుచున్నది. కనుకనే 'పరియను' గ్రంథకారుఁడు 'ఇంషికా' యను గ్రంథమున నిట్లు వచించియున్నాఁడు. "హిందువులు దూదితోఁ జేయబడిన యొకవస్త్రమును గట్టుకొనెదరు. అది మోకాళ్ళకును చీమండలకును మధ్యభాగమునఁ బడుచుండును. ఇదిగాక వేఱొకవస్త్రమును పయిన వేసికొందురు. దీనిలో కొంతభాగమును వారు భుజములపయినఁ గప్పికొని తక్కిన భాగమును తమ తలకు జుట్టుకొనెదరు. ✓ 'పరియను' చెప్పినట్లు ఒకటేవస్త్రమును తలకుఁ జుట్టుకొనుటకును శరీరమును గప్పికొనుటకుఁగూడ వాడుకొనువారు బహుశః బీదవారయి యుండవలెను. గొప్పవారి తలగుడ్డ ప్రత్యేకవస్త్రమై యుండవచ్చును. 'కటికాయసురూఫను' అను గ్రంథకారుఁడు హిందూ దేశమును హిందువులను వర్ణించుచు "వీరు తమశరీరమును పాదములవరకు మృదువైన సన్ననివస్త్రములతో నాచ్ఛాదించుకొనెదరు. పాదుకలు తొడిగెదరు. దూదితోఁ జేయబడిన బట్టను తలకుఁ జుట్టుకొందురు." X అనిచెప్పియున్నాఁడు. అయినను అప్పటితలగుడ్డ ఇప్పటికాలమున మన దేశమందలి కొన్ని ప్రాంతములలోనున్నంత చిక్కులు కలదిగాను పొడుగుగాను ఉండలేదని తోచుచున్నది. దానిని జుట్టుకొనుపద్ధతి బహుశః ఇప్పుడు ఉత్తర హిందూస్థానములోని పేదవాండ్ర పద్ధతివంటిదై యుండవచ్చు

✓ Ancient India. Megasthenes and Arrian by Mac Crindle P. 219.

X Invasion of India by Alexander. Mac Crindle P.188.

ను. ప్రతివాడును తన తలగుడ్డను తానే చుట్టుకొనుచుండెను. రాజులు మాత్రము కిరీటముల ధరించుచుండిరి. దుర్యోధనుడు భీమునితోజేసిన తుది ద్వంద్వయుద్ధసమయమున కిరీటము అతని తలపైనుండెను. భగవంతుడై నేలఁబడిన విష్ణుట నాతని తలపయిన నదియట్లెనిలచియుండెను. కావుననే భీముడు దాని కాలితోఁ దన్నఁగలిగెను. ఆకాలమున కిరీటము శిరమునకు గట్టిగా బిగింపఁబడుచుండెననియు బంధముల నడలించిననేకాని వీడి రాకుండ నుండెననియు మనమూహింపవచ్చును.

హిందువుల వస్త్రములు తటచుగా దూదితో నేయబడుచుండెడివి. ఆకాలమున హిందూదేశమున తప్ప మఱెచ్చటను ప్రతి పండుచుండుటలేదు. ఈజుప్టులోగాని టర్కీలోగాని యది పండుచుండునట్లు కానరాదు. అట్లుకాదేని “హిందువులు చెట్లపైనపండు ఉన్నితోఁజేయబడిన వస్త్రములను ధరింతురు” అని గ్రీకులు వ్రాసియుండరు. ధనవంతులు అందు ముఖ్యముగా స్త్రీలు పట్టుబట్టులు ధరించుచుండిరి. X రాజాంతః పురములలోని స్త్రీలు “వీతకాశేయ వాసినులు” గా వర్ణింపఁబడి యున్నారు. పురుషులుకూడ పసపువచ్చనబట్టులు ధరించుచుండినట్లు కానవచ్చుచున్నది. మన దేశములోని కాశ్మీరము, వంజాబు, గాంధారములలో భహుశః ఉన్నిబట్టులుకూడ వాడబడుచుండెడివి. భర

X సుభద్ర మొట్టమొదట వచ్చి గోపాలిక వేషమున ప్రవేశింపగా గలసికొనినప్పుడు ఆమె ఎర్రని పట్టుపుట్టుమును ధరించియుండెను. శ్లో॥ సుభద్రాంత్యరమాణాశ్చరక్త కాసేయవాసినిం । పార్థః ప్రస్తాపయామాసకృత్వాగోపాలకావపుః । ఆది॥౨౧॥౧౬.

తుని తాతయగు కేకయరాజు మనుమనికి కంబళాజనములనేకములు బహుమానపూర్వకముగా నిచ్చినట్లు రామాయణము నందున్నది. ఇప్పటికాలమున నెట్లో యట్లే మౌత్రయుగము నందును † సొగసైన నేతయును, మిగుల వెచ్చదనమును గల ఉన్నిశాలువలకు పంజాబు కాశ్మీర దేశములు ప్రసిద్ధి వహించి యుండవచ్చును. నూలుబట్టలు వీనికంటెనెక్కువ సన్ననినేతఁ గలిగియుండి రాణివాసమువారును, గొప్పవారును ధరించుటకు దగినవిగా నుండెనని భారతరామాయణములు చెప్పుచున్నవి.

నూలు, పట్టు, ఉన్నితో మాత్రమేకాక గడ్డితోఁగూడ వస్త్రములు నేయబడుచుండెనని వీరకావ్యములవలనఁ దెలియుచున్నది. వీనిని తావసులు ధరించుచుండిరి. సీతారాములు తాపసవేషముతో నరణ్యమునకుఁ బోవునపుడు వారుకుశనిర్మితములగు వస్త్రముల ధరించియుండిరి. అట్లే పాండవులరణ్యవాసమునకుఁజనినపుడు ఆజనములను ఉత్తరీయములుగా వాడుకొనిరి. X ధృతరాష్ట్రుడు వానప్రస్థుఁడు గాన నరణ్యమునకుఁబోవు వేళ వల్కలాజనములను ధరించెను. ‡ ఋషులును ఇతరతాపసులును వల్కలాజనధారులుగా వర్ణింపఁబడియున్నారు. ఒక వీరకావ్యములలోనేకాక, వానితరువాత రచింపఁబడిన వందల

† సానూనబృహతీగౌరీనూత్తకంబలవాసిః || కర్ణ || ౪౪ || ౧౩

X శ్లో || తతః పరాజితాః పాథాః విసవాసాయదీక్షితాః । ఆజినాన్యత్ర రీయాణి జగృహశ్చయథాక్రమం || సభా || ౭౭ || ౧

‡ శ్లో || అగ్నిహోత్రం పురస్కృత్య వల్కలాజినసంస్థితః । వధూజనవృతో రాజానిర్యయాభవనాత్తతః || ఆశ్రమ || ౨౫ || ౩

కొలది గ్రంథములలో తాపసులు ధరించు వల్కలాజనములు వచ్చినవి. కాని ఇట్టివస్త్రములు ఏగడ్డితో జేయబడుచుండెనో ఎట్లు జేయబడుచుండెనో కానరాదు. ఇప్పటి కాలమున మాత్రము మనదేశమున కేవలము గడ్డితో జేయబడువస్త్రములు ఎచ్చటనుకానబడవు. అయినను ఒకప్పుడు మనదేశమందు గడ్డితో జేయబడు వస్త్రములుండెననుసంగతిమాత్రము నిజము. “ఈ హిందువులు గడ్డితో చేయబడు బట్టలను గట్టుకొనెదరు. వారు నదులలో రెల్లును గోసితేచ్చి చీల్చి చాపవలెనల్లి వస్త్రముగా ధరింతురు.” అను హిరోడోటసు వ్రాత పైయంశమును బలపఱచుచున్నది.

క్షాత్రయుగమునాటి హింద్వాద్యులు-

వారియాహారము.

మనపూర్వులగు హింద్వాద్యులు క్షాత్రయుగమున నెట్టి వస్త్రముల ధరించుచుండిరో మా మొదటివ్యాసమునఁ జూపి యున్నాము. ఆకాలమున వారెట్టి యాహారమును భుజింపుచుం డిరో, క్షాత్రయుగారంభమునుండి దద్యుగాంతమువఱకు వారి యాహారమున నెట్టిమార్పులు కలిగెనో ఈవ్యాసమునఁ దెలు పుట మాయుద్దేశము. ఇట్టిమార్పులను మనకుఁ జూపు ముఖ్య గ్రంథములు ఉపనిషత్తులు, వీరకావ్యములు, మనుస్మృతియునై యున్నవి. మనవారిలో వాటిల్లిన యీమార్పులు ఒకదృష్టికి అభివృద్ధిసూచకములేయైనను వేఱొకదృష్టితోఁ జూచినపక్ష మున నవిమనవారి హీనదశకుఁగూడ కారణములై నవని యనేక విద్వాంసు లభిప్రాయపడుచున్నారు. నైతికాధాత్మికబుద్ధితో నాలోచించినయెడల, మతసంబంధమగు నుద్దేశములప్రేరణచేత మాంసాహారమును త్యజించి శాకాహారము నవలంబించిన వారు మన కెంతయు వందనీయులనుటయందు సందేహముండునా? ఉం డదు. కాని పారమార్థికదృష్టితో నాహారమునందు వారుచేసి కొనిన యీమార్పు వారిని బ్రాహ్మ్యంగస్వాతంత్ర్యమునుండి దూర గులఁజేసిన నూటఁదలఁచినవారు యీమార్పు వారికనర్థదాయక

ముగాఁ బరిణమించినదికాని లాభప్రదము కాలేదను సంగతిని మోక్షమూలరువంటివాఁ డొప్పికొని యున్నాఁడు. పైనఁ జెప్ప బడిన మార్పెట్లు కలిగినదో వీరకావ్యములనుబట్టి యోచించుటకు వుండు, బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందలి యీక్రీందీవాక్యము మా చదువరుల శ్రద్ధనాకర్షింపదగియున్నది. “విద్యత్స్వభలం దజేయుఁడుగను, సర్వజనప్రీతికరముగ నుపన్యసించు వక్తగాను, వేదార్థమును బోధింపఁగలవాడుగను, దీర్ఘాయువుగను నుండు పుత్రుని బడయగోరువాఁడునేతితోను (గొడ్డుదైనను సరే గొట్టదైననుసరే) మాంసముతోను వండబడిన యన్నమును దినవలయును.” ఇట్టి యన్నమును దినుటవలన పైవచనముననున్న ఫలము లభించునా లభింపదాయను విషయమున మేము వాదము సల్పఁబూనుకొనలేదు. కాని ఈవాక్యమునుబట్టి చూచినచో గొడ్డుమాంసమును దినువారు శాతీరక బలమునందు మాత్రమేకాక మానసికబలమునందు గొప్పవారగుదురని ఆకాలపు వారు నమ్మియుండిరనుట స్పష్టముగా మాత్రము తెలియుచున్నది. కనుక ఆకాలపువారికి మాంస మాహారమైయుండెననియు, పైనఁజెప్పినమాంసము మేదస్సునకుఁగూడ బలము నిచ్చునదియని వారెంచుచుండిరనియు తేలుచున్నది.

మాహాభారతముకూడ పైయంశమునే బలపరచుచున్నది. యుద్ధానంతరము ధర్మజుఁడొనర్చిన యశ్వమేధసందర్భమున, వ్యాసుఁడు పశుపక్ష్యముఖ్యముగా ఎద్దులు, జలచరములు యజ్ఞకార్యముకొఱకుఁ జేయవలసినవిని వచించియున్నాఁడు. ¶ అంతే

¶ తంతండేవం సముద్ధ్యై, పక్షిణఃపశవశ్చయే, ఋషభాశాస్త్రపఠితా,

కాదు. ఆయజ్ఞసమయమున, జంతువులమాంసముతో వండఁబడిన వివిధ మఘరాహారములకు మితమేలేకుండెననికూడ చెప్పఁబడియున్నది. † వేలకొలది బ్రాహ్మణులును లక్షలకొలది క్షత్రియులును భుజించుటకై యేర్పరుపఁబడిన విందులం దనేక పశువుల మాంసము వండఁబడియుండవలయుననియు, చంపఁబడిన జంతువులసంఖ్యనుబట్టియేమి, వాడఁబడిన ‡ మద్యభాండముల సంఖ్యనుబట్టియేమి అప్పటి మన హింద్వార్యులవిందులకును నారి సోదరులగు జర్మనీదేశీయుల విందులకును విశేషభేదముండలేదనియు చెప్పినచో నందు అసంగతమేమియునుండదు.

మహాభారతమునకు ఇప్పటియాకారము నొసఁగిన సౌతి, వైష్ణవ జైన బౌద్ధమతములు వృద్ధిజెందిన తరువాతివాడు ; కనుక పైనఁజెప్పినవిందుల వివరములు, అతనికి వింతగాఁదోచి యుండవచ్చును. కావుననే యాతఁడు, తరువాత వచ్చిన యధ్యాయమునందు అట్టి విందులను నిరసించినాడు. ఈ యధ్యాయమున బంగారుతలగల యొక నకులము (ముంగిస) కథ వచ్చినది. మాంసాహారమును, జంతువులబలులను దూష్యములుగాఁజూపి, యవిగల యజ్ఞములకంటె ఆకలిఁగొన్న యతిధికి పిడికెడలుకులు పెట్టిన నెక్కువపుణ్యమువచ్చునని నిరూపించుటకై

స్తథాజలచరాశ్చయే, సర్వాస్తానభ్యయంజస్తే, తత్రాగ్నిచయ
కర్మణి॥ అశ్వ॥

† భక్ష్యభాండవరాగాణాం క్రియతాంభుజ్యతాంతథా, పశూనాంవధ్య

తాంచైవ నాంతందద్యశిరేజనాః॥ అశ్వ॥

‡ సురామైరేయసాగరః॥ అశ్వ॥

ఈకథ యచ్చట తెచ్చిపెట్టబడినది. ఖాత్రముగారంభము నుండి యాయుగము ముగియునాటికి జనులయభిప్రాయము లేవిధముగా మారినవో పైకథవలన దెల్లమగుచున్నది.

జనాభిప్రాయ మెట్టిమార్పు జెందినను క్షత్రియులు మాత్రము నేడెట్లొ యట్లే ఆకాలమునందును పూర్వాచారమును వదలక మాంసాశనమును జంతువుల బలులను జరపుచునే యుండిరి. పైదాని తరువాతయధ్యాయమున అప్పటి జనాభిప్రాయమును కొంతసమాధానపఱచుటకై యియ్యబడిన ప్రత్యుత్తరమొకటి మనకు కానవచ్చుచున్నది. వ్యాసాదిమహర్షుల నియోగము ననుసరించి ధర్మరాజుచేసిన యా యజ్ఞకార్యమును నకులమెట్లు నిందింప సాహించెనని జనమేజయుడు ప్రశ్నవేయఁగా వైశంపాయనుఁ డిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు. పూర్వమొకప్పుడు ఇంద్రుఁడు యజ్ఞముచేయుచుండ పశువధ జరగఁబోవు సమయమున అచ్చటనుండిన ఋషులు యజ్ఞపశువుల జాఁగొలుపు చూపులఁ జూచి దయఁదలచి 'పశుహింస అధర్మకార్యము కనుక ఈ యాగము సధర్మమైనదికాదు' అని ఇంద్రునితో ననిరి. * ఇంద్రుఁడు వారితో నేకీభవింపనందున యజ్ఞములందు జంతువులను వధింపవచ్చునా కూడదా యను విషయమున ఇంద్రునకుకు ఋషులకును వాదము కలిగెను. అంత వారి వివాదాంశమున చేదిదేశపు రాజగు వసువుయొక్క తీర్మానమును గోరిరి. ఏది దొరకిన దానితోనే యజ్ఞము చేయవచ్చునని వసు

* యాదుంధర్మకృతోష్ఠా నహింసాధర్మఉచ్యతే, యజ్ఞవీజైః సహస్రసాక్షి త్రివర్ష పరమేషితైః || ఆశ్వ||

పు నిర్ధారణచేసెను. ఈ యంశము నింతనిర్లక్ష్యముగా తీర్మానించినందున చేదిరాజు అధోగతిపాలై పాతాళమునకుఁ బోయెను” కాని యీవివాద మింతటితో ముగియలేదు. జనసామాన్యము జంతువులకు మాఱుగా నిశరపదార్థములను యజ్ఞసహాయములందర్పించి తృప్తి నొందుచుండిరి. కాని క్షత్రియులు మాత్రము తమ పూర్వపద్ధతిని మానలేదు. కనుకనే క్షత్రియుడైనవాడు తన సార్వభౌమత్వమును జాటఁగలిగి నపుడెల్ల ధర్మజ జనమేజయులవలె నశ్వమేధముఁ జేయుచునే యుండెను. అశోకునివంశ మంతరించిన తరువాత హిందూక్షత్రవర్తియగు పుష్యమిత్రుఁడు అశ్వమేధయాగము చేసెను. ఈవిధముగా యజ్ఞములందు జరగు హింస న్యాయమైనదేయని బ్రాహ్మణు లొప్పుకొనవలసినవారైరి. దీని తరువాత యధ్యాయమున అగస్త్యుని యజ్ఞపుకథ కలదు. ఈజన్మము పండ్రెండు వత్సరములు జరగుచుండెను. దీనియందు నిర్జీవపదార్థములే యాహుతి యయ్యబడెను. అంత నింద్రుఁ డాగ్రహించి వర్షింపమానుకొనెను. యజ్ఞాదులకు ధాన్యమైనను దొరకదేమో కదా యని ఋష్యాదులు భయపడి, అగస్త్యుని యొద్దకుఁ బోయి మొఱపెట్టుకొనిరి. అగస్త్యుఁడు చేయునదేనియులేక, ధాన్యమే లభింపనియెడల తాను మానసిక యజ్ఞముచేసెదననియు, కాకపోయినచో ఉత్తర కురుభూములకు పోయి ద్రవ్యముఁ దెత్తుననియు, అదియును కాదా తానే యింద్రత్వమునువహించి భూమిని సస్యవంతముగఁ జేసెదననియుచెప్పి యట్లే తన మహత్వమువలన ద్రవ్యము నుద్భవింపఁ జేసెను. ఇంద్రుఁ డచ్చేరువొంది తన్ను క్షమింపుమని యగ

స్మృతి వేడికొని ఎప్పటివలె వర్షము గుటిపించెను. దేవతలతోడి వైరమున తమ తపోధనమును వృధ చేసికొనుట మంచిపనికాదు కనుక యాగములలో జరగు పశుహింస హింసయేకాదని విధింపు మని అగస్త్యుని ఋషులు వేడికొనిరి. అతడు వారివిన్నపము అంగీకరించెను. ఋషులు స్వస్థానములకుఁ బోయిరి. ఈసమయమున జంతువుల బలుల కనుకూలముగ నభిప్రాయము మాటి నది కనుకనే ఆశ్వమేధపర్వమునందలి తుదియధ్యాయమున వెనుకటి స్థితిగతులుపోయి, ధర్మజుని యాగమును నిందించిన యానకులము నిజముగా నకులముకాదనియు, యముడు జమదగ్ని శాపవశమున నకులాకారమును ధరించెననియు, యుధిష్ఠిరునియూగమును దశాతినప్పుడు శాపనివృత్తి కలుగవలసిన విధానముండెను కనుక యాగమునునిందించుట సంభవించినదనియు చెప్పుఁబడియున్నది.

మాంసాహారమును గుటించియు, యాగములందు పశుహింస జరగుటను గురించియు జనుల యభిప్రాయము లెల్లమూరినవో చూపుటకై మేము నకులము యొక్క కథను కొంత దీర్ఘముగ వ్రాయవలసినవారమైతిమి. ఈ నకులముయొక్క కథ మనవారి యాహారవిధానముయొక్క మూఁడు దశాభేదములను దెలుపుచున్నది. మొదట మాంసాహారులుగాను జంతువులను బోయిచ్చువారుగను నున్న హింద్యులు ఆపద్ధతినివదలి అహింసా సిద్ధాంతము నవలంబించి రెండవదశకువచ్చిరి. ఆరెండవదశనుండి మరల యాగాదులందు హింసజరుగవచ్చును. అను సిద్ధాంతము నొప్పుకొని మూడవదశకు వచ్చిరి. ఈవిధముగా

క్షాత్రయుగాంతమునాటికి స్థిరపడిన నీమూడవ యభిప్రాయమే ఇప్పటికాలమున పశుహింసతోఁగూడిన యాగములు విశేషముగాఁ గానరాకపోయినను, క్షాత్రయుగాంతముననుండి యభిప్రాయమే యిప్పటికి స్థిరమైయున్నదనుట స్పష్టము. ఆహారవిషయమునను క్షాత్రయుగాంతమునాటి యభిప్రాయములే నేడును నిలచియున్నవి. అనఁగా నేటికిని క్షత్రియులును, హింద్యులలోను మిశ్రాధ్యులలోనుజేరిన కొన్ని బ్రాహ్మణజాతులవారును మాంసాహారమునే భుజించుచున్నారు.

అయినను, ఒకవిషయమున మాత్రము కడపటివాక్యమునఁ బేర్కొనఁబడినవారు తక్కుంగల హిందువుల మారముననుసరింపక తప్పలేదు. అదేదన గోవధము. హిందువులలోని వివిధశాఖలవారెట్లు గోవృషభవధమును మహాపాతకములుగ గణించుచుండిరో పై వారును నట్లే తలఁచుచుండిరి. * ఈనిషేధమెప్పుడు విధింపఁబడినదో తెలియదు. క్షాత్రయుగారంభమున మన హింద్యులు గోవృషభములను బలీయిచ్చుచు, వాని వాని మాంసమును దినుచుండిరనుట నిర్ద్వంద్వాదాంశము. ఈసిద్ధాంతమును బలపరచు వాక్యములు మహాభారతమం దెన్నియొకలవు. అనేక యాగములచేఁ బ్రసిద్ధిగాంచిన రంతిదేవుడు బలి

* అర్జునుని శపథసందర్భమును జూడుడు:—

బ్రహ్మహ్నునాంచయేలోకా, యేచగోఘాతినామపి, పాయసంహి
యవానంహి శాకంకృసరమేవహి, సంయావాహృపమాంసాని యేచ
లోకావృధాన్మతాం॥ ద్రోణ॥

యిచ్చుచుండున వృషభముల * చర్మముల కుప్పలోనుండు యొక నది యుత్పత్తియయ్యెననియు, దానికి చర్మావతీ (చేంబలు) యను సార్ధకనామము వచ్చెననియు, మహాభారతముననున్నది. ఇక గొడ్డుమాంసమును దినుచుండురను విషయమున, కావలసినచో భవభూతి కృత మగు 'ఉత్తరరామచరిత్ర'లోని వశిష్టవిశ్వా మిత్రుల శిష్యుల సంభాషణము చూడఁదగును. ఈసంభాషణ మున వశిష్టుని యాతిధ్యమునకై మధుపర్కముకొరకు చిన్న యావు నొకదానిని వధించిన విధమును తెల్లగడ్డముగల యాజడ దారియొదుట నాయావు, పురోముందుబడిన మేకపిల్లవలె, గుట కుక్కన మాయమైన విధమును వర్ణింపఁబడి యున్నది. స్థితిగతు లట్లుండగా ఔత్రాయగాంతమునాటికి గోవృషభములు ఆహార రూపమున మనవారి కుత్సులలోబడకుండ నెట్లుతప్పించుకొనఁగ లెనో తెలియవచ్చుటలేదు. ఎట్లయిననేమి! ఔత్రాయగాంతము నాటికి వానికాయవస్థ తప్పినది. ఎందుచేతనోకాని గ్రీకులు ఈ నిషేధము వ్రాయలేదు. అప్పటికాలపువారు శాకాహారులుగా నుండురనియు, జంతువుల బలీయిచ్చుట వారేవగించుకొనుచుండిర రనియు గ్రీకులుకనిపెట్టిరి. “హిందూదేశీయులు సాధారణముగా ధాన్యముతిని జీవించెదరు; నేల దున్నెదరు. కాని పర్వతప్రాంత ములవారు మాత్రము వేటాడిన జంతువుల మాంసముఁ దిను

* రంతదేవునియింట దినమునకు ౧౦౦౦ పశువులు చంపబడుచుండెనని చెప్పబడియున్నది:—

అలభంతతదాగావః, సహస్రసాక్ష్యేకవింశతిః । తత్రస్మనూదాక్రొశన్తి,
సుమృష్ట మణికుండలాః । నూపంఘాయిష్టమశ్నీధ్వం, నాద్యమాం
సంయథాపురా ॥ ద్రోణః

మందురు” అని ‘పరియాను’ వ్రాసియున్నాడు. దీనినిబట్టి చూడ, ఇప్పటివలెనే ఆకాలమునఁగూడ హిమాలయప్రాంత వాసులు మాంసమును దినుచుంఁగిరినియు మైదానములలో నుండువారు. శాకాహారులుగా నుంఁగిరినియు తెలియుచున్నది. ‘వేటాసిన జంతువులు’ అనుటవలన గోవధ నిషిద్ధమైనట్లు కొంత గోచరమగుచున్నది. కాని పరదేశీయులదృష్టి నాకషిఁపవలసిన యీయంశము గ్రీకులకేల స్పష్టముగా స్ఫురింపలేదో తెలియరా కున్నది. వారు వ్రాసిననేమి వ్రాయకపోయిననేమి? నేఁడెట్లొ తాత్రయగంతమునఁగూడ నట్లే గోవధ మహాపాఠకముగా నెంచఁబడుచుండెననుట నిస్సంశయము.

మహాభారతము నచ్చటచ్చట కానవచ్చు నస్పష్ట చిహ్నములను బట్టి గోవధానిషేధచరిత్రమును కొంచెము కనుఁగొందము; నహుష సప్తర్షులకథలో, సప్తర్షులు యాగములందు గోవధ క్రమమైనదేయని వాదించుచుండ, నహుషుడది యక్రమమని వాదించును. అనఁగా సప్తర్షులు తాత్రయగమునాటి పూర్వాచారపరాయణుల భావముల వ్యక్తీకరించినారు; నహుషుడు సంస్కార వాదుల యభిప్రాయములను ప్రకటించియున్నాడు. “గోవులను బలియియ్యవచ్చునని చెప్పు వేదమంత్రములను నీవు నమ్ముదువా?” యని నహుషుని అగస్త్యుడడిగెను. * “నేను నమ్మ”నని నహుషుడు ఉత్తరమిచ్చెను. ఋషులొట్ల

* యఇమేబ్రహ్మణాస్తోత్రా, మంత్రావైప్రోక్షణేగవామ్, ఏతేప్రమాణంభవతః, ఉతాహోనేతివాసవః॥ నహుషోనేతితానాహ తమసామాధచేతసః, ఋ. ఉ. అధర్మేసంప్రవృత్తస్త్వం, ధర్మనిప్రతిబుధ్యసే । ప్రమాణేతదస్తాకం, పూర్వప్రోక్త మహర్షిభిః॥ ఉద్యో॥

శ్రీమత్ గ్రంథాలయము

వారి యాహారములే ల ప్రా లు. 23.

నిరి. “నీవధర్మమార్గమున నున్నావు. అనుశ్రుతముగా వచ్చుచున్న మతము నీవొప్పుకొనకున్నావు” తరువాతజరిగిన వాదవివాదమున నహుషుడు అగస్త్యుని తలమీదఁగొట్టి, శాపవశమున మతక్యాలోకమున సర్వమే జన్మించెను. నకులము కథలో జంతు హింసకు ప్రతికూలుఁడుగా నున్న అగస్త్యుఁడు ఈసంస్కృతమున జంతుహింసకు అనుకూలుఁడుగా నుండుట విచిత్రముగా నున్నది. పైన వివరింపఁబడిన శ్లోక వ్యాఖ్యానమున గోవుయొక్క పావిత్ర్యము ఏర్పడిన కారణము చూపబడియున్నది. యాగసంబంధములగు మంత్రములకు బ్రాహ్మణుఁడెట్లు ఉనికిఁజల్లొయ్యలే యజ్ఞద్రవ్యములగు క్షీరము, నేయి మొదలగు వానికి ఆవులునికిపట్టులు కనుక ఆవులను నధింపఁగూడదని నహుషుఁడుతలఁచెనట. గోవధానిషేధమునకు మరియొక కారణముఁగూడనుండవచ్చును. కృష్ణునకు గోవులు ప్రియతమములగుటవలన కృష్ణారాధనముతోఁబాటు గోవుల గౌరవముకూడ హెచ్చియుండవచ్చును. ఇంకొక సంగతికూడ గమనింపఁదగియున్నది. ఇరానియనులు గోవుల పావిత్ర్యమును అమ్ముచుండిరి. కనుక సింధునది యావలినుండి అప్పుడప్పుడు వచ్చుచుండిన యార్యులతోఁగూడ నీయభిప్రాయము దేశమునందంతట బ్రవేశించియుండవచ్చును. ఎట్లునచ్చిన నేమి? గోవధానిషేధము తాత్రయుగములోనే వచ్చినదనియు అది కొంతకాలమువఱకు వాదవివాదములకు గుఱియై ఆయుగాంతమువఱకు స్థిరపడినదనియు మనము నమ్మవలెను.

వీవులమీద బరువులనుమోసికొనిపోవు జంతువులమాంసము తినఁగూడదని మనదేశమందొక నియమముండెను. మహా

భారతమున నిట్టి మాంసమునకు 'పృష్ఠమాంస' మనివేరు. బరువులుమోయు జంతువులయెడల జనులకుగలకృతజ్ఞతవలన నీనియమము పుట్టియుండవచ్చును. ఈకారణము వృషభములవధకు వర్తించుచుగాని గోవధకు వర్తింపదు. అంతేకాక గుఱ్ఱపుమాంసము ఆకాలమున నిషిద్ధముగా నుండలేదు. గుఱ్ఱముకూడ బరువులను మోసికొనిపోవు జంతువేకదా. కనుక పృష్ఠమాంససిద్ధాంతము తర్కమునకు నిలువజూచుదు.

గోమాంసముమాత్రమేకాక బ్రాహ్మణ క్షత్రియులుతినగూడని మాంసముల విధములు ఇంకనుగలవు. “ఐదునఖములు గల యైదురగతుల జంతువుల మాంసమునుమాత్రమే బ్రాహ్మణ * క్షత్రియులు తినఁదగినది” యని రామాయణమున నొక ప్రసిద్ధశ్లోకము కలదు. దీనినిబట్టి చూచితేమేని బ్రాహ్మణులు మాంసాహారమును దిను విషయమున మతే నిర్బంధముండినట్లుకానరాదు. ఇట్లుండియు, మహాభారతమున నొకచోట త్యాజ్యములగు జంతువులు పేర్కొనఁబడినవి. శాంతిపర్వములోని 3౬ వ అధ్యాయము “బ్రాహ్మణుఁడు తినఁగూడని మాంసమేది?” యని ధర్మరాజు భీష్మునడుగును. దీనికి భీష్ముడిచ్చిన ప్రత్యుత్తరమిది + “ఎద్దులను, మంటిని (?) చిన్న పిపీలకలను,

* పంచపంచనభాధిష్య, బ్రహ్మక్షత్రేణరాఘవ, శల్యకఃకృత్విధోగధా. శశఃకూర్మశ్చపంచమః॥

+ అనన్యస్మృత్తికాచైవ, తథాక్షుద్రపిపీలికాః, శ్లేష్మతజస్తథావిపై, రభిక్ష్యంవిషమేవచ। అభిష్యబ్రహ్మశైర్మత్స్యః, శల్కైర్యేవైవివర్జితాః। చతుష్పత్కచ్ఛపాదస్యే మదూకాజలబాశ్చయే। భాసామాంసాఃసుపర్ణాశ్చ, చక్రవఃకాష్ఠవాబకాః। కాకోశద్గుశ్చ గృధ్రశ్చ,

మఱినపదార్థములలో జన్మించు పురుగులను, విషమును బ్రాహ్మణులు తినఁగూడదు. పోలనులేని చేపలను, తాబేళ్ళను తప్ప కప్పలవంటి చతుష్పాత్తులగు జలచరములనుగూడ వారు భుజింపఁ గూడదు. భాసములను, హంసలను, సుపర్ణములను, చక్రవాకములను, ప్లవములను, కొంగలను, కాకులను, మద్గులను, గ్రద్దలను, శ్యేనములను, గుడ్లగూబలను, మాంసమును భక్షించునట్టి పదునైన పొడుగుపాటి కోరలుగల చతుష్పాత్తులను, రెండుదంతములుగలట్టియు నాల్గుదంతములుగలట్టియు పక్షులను వారు తినఁగూడదు.” దీని తరువాత, తక్కిన విధములగు మాంసములను బ్రాహ్మణులు తినవచ్చునని చెప్పఁబడియున్నది. ఇట్టి యనుకూల ప్రమాణము లుండినప్పటికిని ఊత్రయుగాంతము నాటికి హింద్వాప్యులును, మిశ్రాప్యులునుఁ పూర్వాచారపరాయణులగు ఊత్రయులుకప్ప తక్కిన వారందఱును, క్రమముగా మాంసాహారమును మానివేయుచుండిరి. ఆధ్యాత్మికజీవనముకలవారు మాంసమును త్యజించి తీరవలయునను విధానముండినట్లు కానవచ్చుచున్నది. “మాంసాహారమును మద్యపానమును మానవునకు సహజములగు కోరికలు కనుక వానిని వాసుకొనవచ్చును. అయినను వానిని వదలిపెట్టుట మహాలాభప్రదము” * అని మ

శ్వేతోలూకాంతిధ్వనిచి॥ క్రవ్యాచాంష్ట్రినఃసర్వే చతుష్పాత్ప్రక్షిణశ్చయే
యేషాంనోభయతోదంతా, చతుర్దంష్ట్రాశ్చసర్వశః॥ ‘వృత్తికా’ విషము
అనువానికి, ‘నేల’విషము అని అర్థము వ్రాసినాము వీనినిజవైనభావమేమో
తెలియదు.

* సమాంసభక్షణేనోషా, సమద్యేనచిహ్నేధునే, ప్రవృత్తి రేషాథూతానాం
నివృత్తిమహాఫలాః॥

నువు వచించియున్నాడు. మాంసము తినవచ్చునా తినఁగూడదా యను ప్రశ్న తాత్రయగంతప్రాంతమున జనులమనస్సును చాల కలవరపఱచినట్లున్నది. ఇట్టి తర్కవిత్తర్కములకు ముఖ్యకారణము అప్పుడు వ్రతారమునందుండిన అహింసాసిద్ధాంతమే. అనుశాసన పర్వములోని ౧౧గి వ అధ్యాయమునందు యుధిష్టిరుఁడు ఇట్లు భీష్మునడిగెను. “అహింస పరమధర్మమని మీరు చెప్పుచున్నారు. శ్రాద్ధసమయమున పితృదేవతలకు మాంస మర్పింపవలయునని మీరే చెప్పుచున్నారు. హింసలేకుండ మాంసమెట్లు వచ్చును? మాంసాహారమువలన కలుగు పాపమేది? దానిని వర్జించిన వారి కబ్బు పుణ్యమెట్టిది? జంతువును వధించి ‘దాని మాంసమును దినిన వారి కెంతదోషము? ఇతరులు చంపితెచ్చిన మాంసమును తినిన వారి దోషమెట్టిది?” ఈప్రశ్నములకు భీష్ముని యుత్తరములఁ జూడుఁడు. “తేజమును, ఆయువును, బుద్ధిని, బలమును, మేధాశక్తిని కాంక్షించువాఁడు హింసమానవలెను. మద్య మాంసములను వదలినవాఁడు ప్రతిమాంసమున నశ్వమేధము చేసిన వానికి లభించు పుణ్యము పొందును. ఇతరప్రాణుల మాంసము చేత శరీరమును పెంచుకొనువాడు తప్పకదుఃఖమును బొందునని నారదుఁడు వచించియున్నాడు. తనను ఎవరైన హింసించినపుడు ఎట్టి బాధ కలుగుచున్నదో అట్టి బాధయే జంతువులను హింసించు నపుడు వానికిని కలుగుచున్నదని తలంచవలెను. మాంసముకొరకే జంతువులు హింసింపఁబడుచున్నవి. హింసార్థము ధనమిచ్చువాడును, ఒకఁడుచంపి తెచ్చినమాంసమును తినువాఁడును, జంతువులను స్వయముగా చంపువాఁడును హింసా దోషమున

సమానులు అయినను, ప్రాపంచికులకొఱకు మహర్షు లీవిధమున విధించియన్నారు. కాని మోక్షానకుఁడగువాఁడు ఈ నియమములను పాటింపవలసిన పనిలేదు. దేవతల కర్పింపఁబడినదియు, పితరులకియ్యఁబడినదియు తప్ప తెక్కిన మాంసము లన్నియు వర్జియములే. మాంసము తినవచ్చునని వచించిన వసురాజు స్వర్గము నుండి యథోలోకమునఁ బడి యటనుండి పాతాళము వల యొను. అగస్త్యుఁడు జనులపై నఁ దయదలచి వేటజంతువు ప్రోక్షితములని వచించెను. కనుక శ్రాద్ధములలో మాంసము నర్పింప వచ్చును. ముఖ్యముగా ఆశ్వజమాన శుక్లపక్షమున మద్యమాంసములను ముట్టఁగూడదు. చాతుర్మాసములయందు వీనిని వర్జించినవాఁడు, యశము, దీర్ఘాయువు, బలము, విజయము అనువానిని పొందును. ఆశ్వజమానమున మాంసమును త్యజించుట వలననే నాభాగుఁడును, అంబరీషుఁడును స్వర్గవ నకుఁ బోయిరి. మద్యమాంసములను త్యజించినవారు మును, లనబడుచున్నారు.”

పై వాక్యములవలన, మనకు అక్కాలపు జనులకు మాంసాహారముపై గఱగిన అసహనభావమును పూర్వార్చారమును త్రోసిపుచ్చజాలక కొన్ని సమయములందు అట్టి యాహారమును వారు వాడుట కొప్పుకొనుటయును తేలియవచ్చు చున్నది. వారు జంతువులబలిని, వేటను తప్పుగాఁ దలఁపలేదు. వారు తినుచుండిన మాంసము దేవతల కర్పింపఁబడినట్టిదో వేటాడిన జంతువులదో యే యుండెను. రోమను కాథలిక్కులలోని “లెంటు” వలెనే అప్పటి క్షత్రియులుకూడ జనాభిప్రాయానుసారము: ఒక మాసమువఱకు మాంసమును వదలు చుండిరి.

రాను రాను బ్రాహ్మణులు పైర్చకవిధులకొరకును బలులకొఱకును హింసచేయుచుండినను, మాంసాహారమును మాత్రము విస్జించిరి. యజ్ఞశేషముగు మాంసమును అగ్నిలోఁ బడవేయసాగిరి. పితృదేవతారాధనమున మాంసమును దినుట పాతకముగా పరిగణింపబడ మొదలిడెను. * కొందరు తూత్రయులు వేటాడుట వదలక పోయినను మాంసాహారమును సంపూర్ణముగ వదలిరి.

ఈ విధముగా సాందశాజాతియంతయు మాంసాశనమునే కాక మద్యపానమునుగూడ త్యజించుట అత్యంత ఘనకార్యమనుటకు సంశయించు వారుందురా? మద్యపానాభ్యాసము యొక్క చరిత్రను పరిశీలించితిమేని, ఆరంభమున హింద్వాద్యులకును వారి సోదరులగు జర్మనులకుండినంత మద్యపానాసక్తి

* పితృదేవతల కర్పింపబడు వివిధమాంసము శీక్రిందిష్టోకములందు వర్ణింపబడియున్నవి. (ఆనుకాసనపర్వము)

ద్యామా సౌతుభివేత్సత్తిర్కత్నైఃపితృగణస్యహ, త్రీన్మాసానావికేనా
విశ్చతుర్మాసంశశేసహ॥

ఆజేఃష్టాసాన్ ప్రాయంతే సంచేవ పితరోన్యథ, వారాహేణగుష
ణ్మాసాన్ సప్తవైశాఖతేనగు । మాసానష్టే పాషణతేన రారణేణ
నవప్రభా॥

గవయస్యతుమాంసేన తృప్తిస్యాదశమాసికీ । మాంసేనైకాదశప్రీతి
పితౄణాం మహిషేణతు॥

గవ్యేనదత్తేచ్ఛాద్ధేతు సంవత్సరమిహోద్యతే । వ్యాఘ్రేణసస్యమాంసేన
త్వష్టిద్వాదశవార్షికీ । అలంకృత్యుభవేద్దత్తంభడ్గమాంసం పితృక్షయే

యుండెడిది. అరిసియుండినపుడును, సంతోషమున నుండినపుడును కృష్ణార్జునులు మద్యపానము చేయుచుండిరని మహాభారతము మనకు జెప్పుచున్నది. అందు వృష్టులు మద్యపానరతులని మన మెరుగుదుము. బలరాముని త్రాగుబోతుతనము మనకు క్రొత్తవిషయముకాదు. త్రాగుబోతుతనము యొక్క ప్రభావము మన యాదర్శంతఃకలహములపాలైతుడకు మడిసినసంగతిమనకు తెలిసినదే. సురాపానము చేయువారు సురలనియు, చేయనివారు అసురులనియు రామాయణము నందఁ గంగాఖ్యానములోనున్నది. దండకారణ్యమునకుబోవుచు గంగానదిని దాటునపుడు, తాను గల సంవత్సరముల వనవాసమును నిరపాయముగా గడపి మరల వచ్చువేళ అనేకకుంభముల మద్యమును గంగాదేవి కర్పింతునని నీత మొక్కుకొనినది. యధిష్టిరిని యశ్వమేధ వర్ణమునందు యజ్ఞప్రదేశము మద్యసముద్రముగా నుండెనని యున్నది. పై యంశములును, లెక్కకుమిక్కిలీగానున్న ఇతరములగు నుదాహరణములును కలసి, త్వాత్రయుగారంభమున మన హింద్వా ర్యులు సాధారణముగాను త్షత్రియులు ముఖ్యముగాను మద్యమును నేవించుచుండిరని మనకు రుజువుచేయుచున్నవి. కాని ఆ యుగము ముగియువఱకు హిందువులలో విశేషజనులు. ముఖ్యముగా బ్రాహ్మణులందఱును మద్యము వదలొందుకొరి. కాని త్షత్రియులుమాత్రము ఇంకను పూర్వార్చార శృంఖలములను తప్పించుకొనజాలరైరి. మద్యపానము పంచమహాపాతకములలో నొకటియయ్యెను. ఈపాతకములు ఉపనిషత్తులలోఁగూడ వచ్చి

నవి. * కనుక తాత్రయగమనందు బ్రాహ్మణులు ఈ నిషేధమును పాటించియుండిరేమో? అదెట్లుండినను, తాత్రయగములోపలమాత్రమః వారు మద్యమును పూర్తిగా వదలుటయే కాక, దానిని ఆర్యేతరకార్యముగా భావించియుండిరనుట నిస్సంశయము. ఈ విషయమునుగూర్చిన యొక వచనము శాంతిపర్వములోని ౧౪౧ అధ్యాయమున విశ్వామిత్ర చండాలుర కథయందున్నది. కఱపుకాలమున నొకనాఁడు విశ్వామిత్రుఁడు త్సుద్భాధాపీఠితుఁడై యొకచండాలుని గృహము ప్రవేశించి చచ్చిన కుక్కకాలును తినుటకై తస్కరించెను. అప్పుడు విశ్వామిత్రునకును చండాలునకును, విశ్వామిత్రుని వర్తనమును గుఱించియు, బ్రాహ్మణుఁడగువాఁడు మాంసము తినవచ్చునాయనుటనుగుఱించియు నొక సంభాషణము జరుగును. సంభాషణాంతమున, ఆ హిరవిషయమున ఈ నియమమును పాటించకపోయినచో దోషముకాదనియు, “పతిత” శబ్దము త్రాఁగుబోతు విషయమున మాత్రమే వర్తించుచున్నదనియు విశ్వామిత్రుఁడు చెప్పియున్నాఁడు. † శాంతిపర్వములోని ౧౪౦ వ అధ్యాయములో మోక్షధర్మప్రశంసయందు గుఱియొక శ్లోకమున్నది. ఇంద్రుఁడు జంబుకరూపమున వచ్చి బాధితుఁడగునొక బ్రాహ్మణు నూఱిపించుచు బ్రాహ్మణులగొప్పతనమునుగ్గఱించుచునిట్లనును. “మద్యములత్వాకపక్షి మాంసము, ప్రపంచములోని సమస్తపదార్థములయందును ఎక్కువ రుచిగలవి. అట్టివారినిసీపు కలలోనైన” తలంపవు.

* ఛాందోగ్యోపనిషత్తు ౧౦ కాండము.

† వైవాతిపాపంధిక్షమాణస్య దృష్టంసురాంతు పీష్త్వాపతీతిశబ్దః॥

ఇట్టిసదభ్యాసము బ్రాహ్మణునకుహింద్యార్యులలో నున్నత స్థానమునొసంగిన కారణములలోనొకటి. అప్పుడును ఇప్పటివలెనే బ్రాహ్మణులలో కొండలు వంచకులుగూడనుండు. మొత్తము మీద బ్రాహ్మణులయందున్న ఈసదాచారము తక్కినవారిని సన్మార్గమునకుఁ ద్రిప్పుటకు కారణమయ్యెను. కనుకనే “యాగాదులందు లేపు వారెప్పుడును మద్యపానముచేయరు” అను మెగాస్తానీసు వచనమును స్త్రీబా ఉదాహరించియున్నాఁడు. ‡

ఈప్రకారము తౌత్రియుగమున హిందువులు గోహత్యను గోమాంసాహారమును పూర్ణముగ విడిచిపెట్టిరి. తౌత్రియులుతప్ప తక్కినవారందరు మద్యపానమును దాదాపుగా మానుకొనిరి. అయినను ఈ సిద్ధాంతమునకు కొన్ని నిషేధములు లేకపోలేదు. గంగానదీప్రాంతవాసులగు నార్యులు సంఘ, మతసంస్కారములందు పురోగాములై యుండ పంజాబుదేశపు టార్యులు పూర్వాచారపరాయణులై యుండిరి. కావుననే పంజాబువారిలో వివాహసంబంధములగు పూర్వాచార ములనేకములుండెను. వారుజాతిభేదమునకు పూర్తిగాలోబడినవారుకారు. ఆహారపానీయములలో సైతమువారు తమతోంటిమాగ్గమును వదలలేదు, కావుననేగంగానదీప్రాంతవాసులు పంజాబువారిని నీతిహీనులుగాఁ దలఁచుచుండిరి. మహాభారతములోని కర్ణపర్వమునందు ఒకశ్లోకము కలదు. ¶ “గోవర్ధనమనునది మట్టిచెట్టు, సుభద్రయను

‡ ఇది సోమపానముకాబోలును, అని మాక్ క్రిండల్ చావీనాఁడు

¶ గోవర్ధనోనామఃటః, సుభద్రంనామచత్వరం, వితద్రాజకులద్వారమాకుమారాత్స్మరామృతాః॥ కర్ణః

నది చ త్వరము. ఇది చిన్నతనమునుండి నేనెఱిగియున్న రాజ కులద్వారము” అని యాశ్లోకమున కర్థము. అనగా గోవధశా లయు, సురాభాండాశ్రయమును రాజమందిరద్వారమున తప్పక యుండునని దీని భావము. గోవధమును మద్యపానమును గం గానదీ ప్రాంతవాసులగు నార్యులు అసహనముతోఁ జూచుచుం డిరి. ఇంకొక శ్లోకమున నిట్లున్నది. “వియ్యముతోఁజేయబడిన మద్యమును ద్రావునట్టియు గొడ్డుమాంసమును ఉల్లేగడ్డలను, ఆపూపమాంసమును, వేయించిన ధాన్యమును తినునట్టి పంజాబు దేశవాసులు దుర్వర్తనము కలవారు.” అప్పటివఱకును పంజాబు దేశపు స్త్రీపురుషులు గొడ్డుమాంసమునుదిని మైకమెత్తునట్లు మ ద్యమునుద్రావి రాత్రిందివములు స్వేచ్ఛావిహారము సల్పుచుం డిన కారణమువలననే, గంగానదీ ప్రాంతవాసులగు నార్యులు వారిని హేయభావముతోఁజూచుచుండిరి. పంజాబుదేశపు టార్యు లు ఈవిధముగా వెనుకఁబడియుండినను కాలక్రమమున వారును గోవధను మహాపాతకముగా లెక్కించి తక్కుంగలవారి యభిప్రాయములతో నేకీభవించిరి.

ఆహారవిషయమున సర్వార్యజన సమ్మతమైయుండిన పై నియమమును పాటింపనిజాతి మఱియొకటి యుండెను. అది సార స్వత బ్రాహ్మణజాతి. పొలసులేని చేపలను తాత్రయుగమునాటి బ్రాహ్మణుడు తినగూడదు. అట్టి యాచారమునకు విరుద్ధముగా నాఁటినుండి నేటివరకు మత్స్యములను దినుచుండు సారస్వత బ్రాహ్మణులయొక్క యాచారమును దెలుపుగాధ యొకటి శల్య పర్వములోని సరస్వత్యపాఖ్యానమునఁజున్నది. ఒకప్పుడు హిందూ

దేశమున ద్వాదశవర్షక్షామము మహాభయంకరముగా నుండెను. బ్రాహ్మణులు దేశదేశములకు వెడలిపోయిరి. అప్పుడు కొందఱు బ్రాహ్మణులు మాత్రము సరస్వతీ నదీతీరమున మత్స్యాహారవృత్తులై అటయుండి వేదములను గాపాడిరి. క్షామము పోయిన తరువాత బ్రాహ్మణులు మరలవచ్చి సారస్వతుల వద్ద వేదములఁ జదివిరి. వంగదేశ బ్రాహ్మణులును శన్వీబ్రాహ్మణులును సారస్వతుల యాచారమునే ఇప్పటికిని అవలంబించియున్నారు.

ఆకాలమున హిందువులు సామాన్యముగా భుజించు నాహారము ధాన్యసంబంధమైనది. అందును వారు ముఖ్యముగా వరియన్నమును దినుచుండిరి. సాధారణముగా ధనవంతులును ముఖ్యముగా క్షత్రియులును మాంసముతోఁగూడ వండబడిన యన్నమును—ఈకాలమున పొలావు అనబడునట్టి దానిని— తినుచుండిరి. రాజసూయానంతరము దుర్యోధనుడు హస్తినాపురమునకువచ్చి పిమ్మట, భృతరాష్ట్రుఁడు కుమారునిజూచి “పిశితౌ దనమును దినుచున్న నీవు ఇట్లు శుష్కించుచున్నావేమి?” యని సభాపర్వమున నడుగును. ఇదిగాక, క్షాత్రయుగాంతరమున వివిధ జీవితావస్థలలో నుండిన హిందువులెట్టియెట్టియాహారమును భుజించు చుండిరో తెలుపు మఱియొక శ్లోకమున్నది. దానియర్థమిది. “ధనవంతులు మాంసము విశేషముగాఁగల యాహారమును, మాధ్యమికస్థితిగలవారు పాలును పాలతోఁ జేయబడిన వస్తువులు విశేషముగాఁగల యాహారమును, పేదవారు

ఇచ్చిదయసి ప్రాణారాన్నక్నాతి పిశితౌదనం, అహనేయావహంత్య

క్వాః కేనాపిహరణిక్యశః॥ సభా॥

ఎక్కువగా తైలపక్వములను తినెదరు.” *.

వనపర్వమునందలి ౧౯౦ వ ఆధ్యాయముందున్న ఒకశ్లోకమును బట్టి చూచినచో, ఆర్యులు ఆరంభమున హిమాలయాపారప్రాంతములందు నివాసముచేసి యుండిరనియు, అచ్చట వరిపంట యుండెననియు తెలియుచున్నది. అప్పుడుమాత్రమేగాదు. హిందూదేశపు ఉత్తరభాగములలోని పర్వతప్రాంతములు నేటికిని సువాసనగల వరిపంటకు పేరుగాంచి యున్నవి. ఆర్యుల ప్రదేశములనుండి వెడలి వానికంటె నెక్కువయుష్ణముగానుండు మైదానములలోనికి క్రమక్రమము బ్రవేశించిరి. ఈక్రొత్తస్థలములు నాటికిని నేటికిని గోధుమలపంటలకును యవల పంటలకును యోగ్యములై యున్నవి. “యుగాంతమున జనులు యవలు గోధుమలు తిను స్థలములకుఁబోయెదరు.” * ఈ శ్లోకార్థమును సమన్వయముచేయఁదలచినయెడల మనము పైయాహానే యాధారము చేసికొనవలెను. దుర్యోధనుని యాహారము విషయమున వచ్చినశ్లోకమునందలి “పిశితౌదన” శబ్దమునుబట్టి చూచితిమేని ధనవంతులగువారు గోధుమలకంటె బిచ్చ్యము యెక్కువగా వాడుచుండిరని తెలియుచున్నది.

హిందువులు మితాహారులు. హిందువులకు నిర్ణీతములగు భోజనసమయములే, లేవని గ్రీకులు వ్రాసియున్నారు. ఈ యంశమును బలపఱచు వాక్యములు కొన్ని మహాభారతమునఁ

* ఆధ్యానాంమాంసపరమం మధ్యానాం గౌరవోత్తరం, తైలోత్తరం దర్శితాణాం, భోజనంధరతర్ష భి ఉద్యో||

* యేయవాన్నాయనయదా, గోమామ్నాస్తథైవచ, తాకాదేకాకా సం శ్రయిష్యంతి యుగాంతే పర్యపన్థితే|| ఎన||

గలవు. మాట్లాడకుండ భోజనముచేయుట మంచిదని మన హిందూద్యులు తలచుచుండిరి, య కుటుంబమువారందఱు నొకమారే భుజించుచుండిరని తోచుచున్నది, విందువేళలందును యాగాదులందును భూరిసంతర్పణలు జరుగుచుండెనని చెప్పవలెను. ఆశ్వమేధసమయమున వేలకొలంది బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యులు భోజనమువలన సంతృప్తులై రని మహాభారతమునం దున్నది. నిర్ణీత కాలములందు భోజనముచేయని దురభ్యాసము మనయందు నేటికిని గలదు. విందుసమయములందు మధురాహారములు వడ్డింపబడుచుండెను. “శాకములనువండు వంటవాండ్రును మధురపదార్థములను వండువాండ్రును ఎప్పటివలెనే ధృతరాష్ట్రుని సేవయందుండిరి.” 2 ఈశ్లోకమునుబట్టి ధనవంతులు మధురపదార్థములను ఎల్లపుడును తినుచుండిరని తెలియుచున్నది. దుర్యోధనుని పాలనమునాటివలెనే యుధిష్ఠిరుని పాలనయందునైతము అమర్పబడుచుండిన మధురపదార్థము లేవియో చెప్పుటకు వీలులేదు. * శర్కర, అల్లము మొదలగు వస్తువులతో జేయబడు తియ్యని పదార్థములను, కూరగాయలను వండుటయందు తో విగల వంటవాండ్రు నగ్ధమిచ్చు వివిధశబ్దములను వ్యాఖ్యాత

య ప్రాజ్ఞభోజిత్యమగ్నీయా ద్వాగ్యతోన్నమ మత్స్యయన్ || అను ||

2 ఆరాలికాః నూపకారా, రావికాండవికాస్తథా ఉపాతిష్ఠన్తరాణానం, ధృతరాష్ట్రం పురాయథా || అశ్రి ||

* ఆపూపములు, ఖండవిరాగములు (లేక రాగఖండములు) అను రెండు విధములగు పదార్థములను మోదకములను అచ్చటచ్చట వచ్చుచుండును.

వివరించియున్నాడు. కూరగాయల ప్రసక్తిపలుతావులఁ గలదు. కాని యవియెట్టివో వ్రాయలేదు. ఉల్లగడ్డలు, వెల్లగడ్డలు సాధారణముగా పంజాబునందుమాత్రము వాడుకయందుండెనని యిదివఱకే చెప్పియున్నాము. ఇవి మధ్య దేశమువారికి నిషిద్ధములుగా నుండెను. పాలు అందఱును ఉపయోగించుచుండ్రిరి. పాలవలన తయారగువస్తువులన్నిటిలో ఉత్తమపదార్థము నేయియేయని 'ఘృతంశ్రేయో ఉరశ్చితః' అను వాక్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

క్షాత్రయుగమునాటి హింద్వార్కులు

వారి వివాహములు

క్షాత్రయుగారంభము నాటినుండి తద్యుగాంతమునాటి వరకు హింద్వార్కులు యాహారమునందు వాటిల్లిన మార్పులను వెనుకటి వ్యాసమునఁ జూపి యుంటిమి. సాంఘికాచారములలో వివాహము చాలప్రధానమైనది కనుక అప్పటివారి వివాహము లెట్లుండెనో ఈవ్యాసమున నాలోచింతము .

హిందూదేశమునకు రాకపూర్వమే ఆర్కులు వివాహ విధిని పవిత్రకార్యముగా భావించుచుండిరని తెలియుచున్నది. అయినను వారిలో నొకకాలమున వివాహపద్ధతి యుండనేలేదను సంగతి మహాభారతమందు కానవచ్చుచున్నది. పూర్వకాలమున స్త్రీలు ఒకపురుషుని వివాహమాడనిర్బంధముండ లేదనియు, వారి విషయమున సంపూర్ణముగ స్వేచ్ఛయుండెననియు—ఏకబీజోద్భవులమను నభిమానము అభావమగుటవలన భ్రాతృభావము జనులయందు లేకపోవుటచేతను, ముదుసలులగు స్త్రీపురుషులనే మమారయువారు లేకపోవుటచేతను, తదితరకారణములవలనను, వివాహపద్ధతి యవసర మయ్యెననియు—కనుకనే ఒకపతిని ‡ పొం

‡ వ్యుచ్ఛరంత్యాఃపతింసార్యా, అద్యప్రభృతిపాతకమ్ | భూగవత్యా

దనిస్త్రీ భూణహత్యా దోషము ననుభవించుననియు ఋషులు విధించిరనియు, పాండురాజు కుంతిని నియోగపద్ధతిని సంతానముఁ బడయ నాజ్ఞాపించు సందర్భమున నున్నది. పైవాక్యమున నుల్లేఖింపఁబడిన “పూర్వకాలము” క్షాత్రయుగమునకంటె యెంతోపురాతనమై యుండవలయును. వీరకావ్యములకు సమకాలీనములగు నుపనిషత్తులలోఁగూడ నొకసందర్భముకలదు. ఆసందర్భమున ఒకడు తనతల్లిని “నాతండ్రియెవరు?” అనియడుగఁగా “నే నుయావనకాలమున పలుపురతో సాంగత్యము చేసితిని కనుక నీతండ్రి ఫలానివాఁడని చెప్పఁజాలను” అనితల్లి ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. ఈకథయు వివాహవిధి ఇంకను ఉనికి లోనికి రాకయున్న అతిపురాతనకాలపు విషయమై యుండవచ్చును. కుమారునిపేరు తల్లిపేరుతోఁగోపిచెప్పు నాచారముకూడ అట్టికాలపు దేయైయుండవచ్చునని మాత్రంపు.

క్షాత్రయుగారంభమున బహుభార్యాత్వము సామాన్యచారమైయుండుట మనకు విస్పష్టముగా నగపడుచున్నది. దశరథునకు మూడువందల ఏబదిమందిభార్యలును. (దేవేరులు మాత్రము మువ్వరే), రావణునకు వేయిమంది భార్యలును ఉండిరి. ఇంక ఈవిషయమున అందఱనుమించినవాడు మన శ్రీకృష్ణుడు. అతనికి పదునాఱువేల భార్యలుండిరని చెప్పుదురు. ఈసం

సమంఘోరం, భవిష్యత్వసుఖావహమ్ ||అది|| భార్యవిషయమున నక్రమముచేసిన పురుషునకుఁ గూడ నిట్లే దోషము విధింపఁబడియున్నది కాని వానిని మనవారు పాటింపరు. భార్యాంపధావృత్తురతః, కమారబ్రహ్మచారిసీమ్ | పరివ్రతా మేకదేవ, భవితా పాతకంభువి||అది||

ఖ్య కొంతయతిశయోక్తితోఁగూడిన దేయైనను అతనిభార్యలనం ఖ్యమాత్రము మితిమీరినదై యుండెననుట నిశ్చయము. పరదేశీ యులలో పూర్వకాలమున “హర్యాల్సు” అనువాని కనేక మందిభార్యలుండినట్లును “సాలమను,” అనునాతనికి వేయిమంది భార్యలుండినట్లును తెలియుచున్నది. ఇవియన్నియు స్త్రీలు సాధారణములగు దోషిషివస్తువులుగా నెంచబడుచుండిన కాలపు ముచ్చటలు. ఆకాలమున ఒకదేశపురాజు వేటొకదేశమును జ యించునపుడు అచ్చట లభించిన దోషిషివస్తువులనెట్లొ యుటె య చ్చట దొరకెన స్త్రీలచుగూడతేచ్చి తన మందిరములలో నునిచి తనవిషయాసక్తిని తృప్తిపఱచుకొనుటకు సాధనములుగాఁ జేసి కొనుచుండెను. ఆకాలమున మనదేశమునందు బ్రాహ్మణుఁడగు వాఁడును క్షత్రియుడును సమవర్ణములకుఁ జెందిన స్త్రీలనేకాక, తమకు క్రింది వర్ణముల స్త్రీలచుగూడ పెండ్లి యాడవచ్చునను నియమముండెను. ఈనియమము భార్యలసంఖ్యను తగ్గించుటకు బదులుగా హెచ్చించుటకే తోడ్పడెను. దేశమునందలి విస్తీర్ణ ప్రాంతములు నిర్జనములుగానుండి జనసంఖ్య తక్కువగానుండిన దినములలో భార్యలసంఖ్యను తగ్గించుట యవసరముగా నైనను కాన్పింపలేదు. ఇంకజనుల జీవితహందమా అదియును ఇప్పటికాల మంతకష్టముగా నుండలేదు. కనుక సంతానము కొఱకు వారెట్టి వివాహములనైనను చేసికొనుచుండిరి.

* బహుభార్యాత్వము ఆచారముగానుండిన ఔత్రయు గాదియందే బహుభర్తృత్వముయొక్క యుదాహరణముకూడ

* దుర్యోధనునకు భీమునకు పలువురు భార్యలుండిరి. స్త్రీపర్వము.

పాండవులయందు కానవచ్చుచున్నది. రెండవమారు మనదేశమునకువచ్చి చల్లని ప్రదేశములలో నివసించిన యాహ్యులవెంట స్త్రీలు కొద్ది మందిమాత్రమే యుండుటవలన పరువురుపురుషులు ఒక స్త్రీనే భార్యగాఁ గొనవలసివచ్చెను. మహాభారతమునందు బహుభర్తృత్వమునకు ద్రాపదియొకతెయే యుదాహరణముగా గానవచ్చుచున్నది. అయినను పలువురొకవనితను పెండ్లియాడవచ్చునా యను ప్రశ్న వచ్చినసందర్భమున యధిష్టిరుండు “ఇది మా వంశాచారము” అని చెప్పియున్నాడు.. ఈకారణమును బట్టి చూచినచో ఈయాచారము మొదటవచ్చిన యాహ్యులలోఁ గాకపోయినను రెండవమారు వచ్చినవారిలోక్షాత్రయుగారంభమున నుండెనని మనమొప్పుకొనవలసియున్నది. ఇది కాకనియోగవద్ధతిని సంతానముఁ బడయు నాచారముకూడఆకాలపు టార్కులలో నుండినట్లు కానవచ్చుచున్నది. వీనినిబట్టి విచారించినయెడలసంతానోత్పత్తి ఆదినములలో నత్యవసరముగానెంచఁబడుచుండెనని తోచుచున్నది.

బహుభార్యాత్వము, బహుభర్తృత్వము, నియోగము వీనితోఁబాటు వితంతుదాహములును సభర్తృకల పునర్వివాహములును ఆచరణయందుండవచ్చునని మనకుఁదోచుట సహజము. దమయంతికి ద్వితీయస్వయంవరము జరుగునని ప్రకటింపఁబడి యుండెను. కానియిదిజరుగలేదు ఈసందర్భమున నలుఁడు సాధారణస్త్రీవలె విషయలౌల్యమునకు లోబడినదానవని దమయంతిని నిందించెను. ద్యౌతమున ద్రాపదియొడబడినపిమ్మట, పాండవులను వదలీదృతరాష్ట్రసుతులలో నొకనిఁజేపట్టుమనిదుర్యో

ధనుఁ డామెనాజ్ఞాపించును. ఇది పరిహాసముగాఁ బలుకఁబడినవాక్య మేయైయుండవచ్చును. కాని ఉన్నతములగు నీతితత్వములనెరుఁ గనిస్త్రీలు ఒకభర్తనువదలి వేరొకభర్తనుపొందుటఆకాలమున అసాధారణ విషయము కాదని దీనివలనఁ దెలియుచున్నది. తౌ త్రయుగారంభమున వితంతూ ద్వాహుషమాట ఎట్లుండునను, ఆయుగాంతమునమాత్ర మీయాచరము సంపూర్ణముగా నిషేధింపఁబడియుండెననుట నిస్సంశయము. ¶ ఆర్యస్త్రీలు పునర్వివాహము చేసికొనురనుటకు ప్రమాణములు రామాయణ భారతములందు లేవు. జర్మనులలోని యొకతెగకు సంబంధించి వితంతువులు మరల వివాహము చేసికొనరని “టాసిటసు” అను నతడు వ్రాసియున్నాఁడు. దీనిని బట్టి చూచినచో ఆర్యజాతియందు దీనిషేధము అతిపురాతన కాలమునుండియే యుండెనని తోచుచున్నది. ఏలయన ప్రపంచమందలి మఱిజాతియందును ఇట్టి నిషేధముండినట్లు ప్రమాణముకానరాదు. “భుక్తపూర్వ”లగు స్త్రీలను (అనగా క్షతయోనులను) వినాహము చేసికొనుటకు ఆర్యులు పాతకముగా నెంచుచుండిరి గనుక ఇట్టినిషేధము ఆర్యజాతియందు ఏర్పడెనని భావింపఁ దగియున్నది. సైంధవుని మఱునాటి సాయంత్రమువఱకుఁ దెగటార్చెదనని అర్జునుడు చేసిన శపథమున ఇట్టివివాహము పాతకముగాఁ దలఁపబడుచుండినట్లు తెలియుచున్నది. “భుక్తపూర్వ”లగు స్త్రీలను వివాహమాసిన

¶ ఈవిషయమున దీర్ఘతముఁడు విధి నిర్ణయించెను.

ఏకవివరతిర్నార్యా యావజ్జీవపరాయణమ్ । హృతేజీవతివాతస్తి న్నాప
రంప్రభుయాన్నరమ్ ॥ అది॥

వారు పోయినగతికి నేను పోయెదగాక" యని యాతడనుచు న్నాడు. ‡ తమర క్తము పరిశుభ్రమైనదని గర్వపడు శూరపురుషులలో నిట్టిభావముండుట యబ్బురముకాదు.

తాము వివాహము చేసికొను కన్యలు యుక్తవయస్కులై వివాహము నాడే నిషేకమునకు తగినవారుగా నుండవలయునని ఈ యుగారంభమున నుండిన యాయులు కోరుచున్నట్లు కానవచ్చు చున్నది. ద్రౌపదీ వివాహము పంచపాండవులలోనొకనితో నొక్కొక్కదినము జరిగెననియు, అట్లయ్యుదేవతాప్రభావమున ప్రతిదినము ఆమె కన్యగానే యుండెననియు మహాభారతమందున్నది. దీనిని బట్టి జూడ వివాహవిధులలో నిషేకకార్యము ముఖ్యముగా నుండెననియు, వధువు నిషేకయోగ్యగా నుండుట యవసరముగా నుండెననియు, తెలియవచ్చు చున్నది. వివాహ కాలమున ద్రౌపది వర్ణింపబడిన విధమునుబట్టి చూడ ఆమె తగినవయస్సు కలదిగ నగపడుచున్నది. కుంతికి వివాహమునకు పూర్వమే పుత్రుఁడు జన్మించి యుండెను. వివాహమైన కొలది మాసములకే మరణించిన అభిమన్యుని భార్య ఉత్తర గర్భవతిగా నుండెను. అర్జునుడు సుభద్ర నెత్తుకొని పోయినపుడు ఆమె నిండు జవ్వనము కలదై యుండెను. వేయేల? మహాభారతమున వచ్చిన స్త్రీలందరు నిట్టివారుగానే యున్నారు. మహాభారతమును బట్టి చూచిన, శ్లోత్ర యుగారంభముననే కాక దానియంతమున గూడ ప్రౌఢావివాహములు వాడుకయందుండినట్లు కానవచ్చు చున్నది. రామాయణము కూడ దీనినే

‡ భుక్తపూర్వాంస్త్రియమేచ విదతాపఘృతంసినాం॥ వ్రోణ॥

గలపరుచుచున్నది. కాని కొన్నిచోట్ల దానియందు ఈ విషయమున తరువాతి కాలపు టభిప్రాయములు దూర్భావబడినవి. ద్రాపది స్థితియందువలెనే, సీతారాములు మిథులనుండి యయోధ్యకు రాగానే నిషేకము జరిగినట్లున్నది. ¶

ఈ యుదాహరణము లన్నియు క్షత్రియ వంశము వారి వనియు, రాజపుత్రులలో ఆనాడే కాదు నేటివరకు కూడ పై యాచారమే యున్నదనియు కొందఱు వాదింప వచ్చును. బ్రాహ్మ వివాహము ఆచారముగ గల బ్రాహ్మణజాతిలో పైన జెప్పబడిన వివాహపద్ధతియుండలేదని అట్టివారు చెప్పవచ్చును కాని అట్టివాదము సరియైనదికాదు. క్షత్రియకన్యయెంత యుక్తవయసురాక పూర్వమే పెండ్లియైన యొక బ్రాహ్మణకన్యకయైనను వీర కావ్యములయందు మనకు కానరాదు. శుక్రుని కూతురగు దేవయాన మొదట కచుని ప్రేమించి యాతనిచే నిరాకరింపఁ బడి యయూతిని వివాహమాడినట్లు మహాభారతమునం దున్నది. పెండ్లి సమయమున నీమె సంపూర్ణ యౌవనవతి. వృద్ధురాలగు వరకు అవివాహితగానేయుండి తపము సల్పుచుండిన బ్రాహ్మణ స్త్రీ యొకతె మనకు శల్యపర్వము నందఱి కిది న అధ్యాయమున కానవచ్చుచున్నది. స్వర్గమునకు బోఁ దలచినచో వివాహ మాడవలసి యుండునని ప్రబోధింపఁబడిన పిదప ఆమె తుదకు

¶ ఈసందర్భమున ఏకైకది శ్లోకము చాలముఖ్యమైనది. ఇది బహుశః రామాయణముయొక్క మూలగ్రంథములోనిదై యుండవచ్చును. అభివాద్యభివాద్యాశ్చ సర్వారాజనుతాస్తదా । రేమిరేముదితాః సర్వాభర్తృభిః సహితారహః॥ చాల॥

వార్ధక్యమున నొకఋషిని పెండ్లిచేసికొనెను. దండునివలనఁ బలా
త్కారముగా చెఱుపఁ బడినదగు భృగుమహర్షి కూతురుయుక్త
వయసు వచ్చువరకు అవివాహితగానున్న బ్రాహ్మణ స్త్రీయే
కదా. ‡ అను శాసనపర్వమునందు స్త్రీకి వివాహము కాద
గిన వయసు యావన ప్రాప్తియే యని స్పష్టముగాఁ జెప్పబడి
యున్నది. §

వివాహకాలమున పురుషుల వయసు కూడ స్త్రీలవయ
సున కనుగుణ్యముగానే యుండునట్లు కానవచ్చుచున్నది. బ్రహ్మ
చర్యము క్రమముగా పాలించబడుచు నేయుండిన పక్షమున వేద
ములు ౧౨, ౨౪, ౪౮ సంవత్సరములకాలమువరకు పఠింపఁబడి
కంఠస్థము చేయఁబడుచునే యుండిన పక్షమున పురుషుల వివా
హము ౨౦ సంవత్సరములకు ముందు అగుచుండగనే లేదని
మనము నిశ్చయింపవచ్చును. చిన్నతనములో స్త్రీ పురుషుల
కలయిక కఠికాలపు దుర్లక్షణములలో నొకటి యనియు, పూర్వ
యుగములందు సంపూర్ణకా యావనము రానివాఁడు స్త్రీ
నెఱుఁగఁడనియు చెప్పబడుచున్నది. ¶ ఈప్రకారముగా స్త్రీ

‡ అదిపర్వములోని ౧౫౨ వ అధ్యాయమునను ఈక్రింది శ్లోకమునందు
ఒకబ్రాహ్మణుఁడు బతున కాహారముకాబోవుదివిరిపించుచున్నాడు.
దీనినిబట్టి తాత్రయగమునాఁతమునఁగూడ బ్రాహ్మణకన్యలు యుక్తవయ
సు రాకపూర్వము వివాహితఁగుచుఁడినట్లు కానరాదు. శ్లో॥ బాలా
మప్రాప్తవయసమజాతవ్యంజనాకృతిమ్ । భర్తరథాయనిక్షిప్తం న్య
సంధాత్రామహత్మనా॥

§ వయస్థాంతుమహాప్రాజ్ఞ్యన్యమావోధుమమర్షసి॥

నచ స్త్రీయంప్రజానాతి కల్పదప్రాప్తయావసః॥ అను॥

పురుషులు సంపూర్ణావయవ ప్రాప్తించిన తరువాత వివాహము చేసికొనుచు, ఆరోగ్యవంతులగు బిడ్డలను కనుచు నుండురి. ॥

ఆచార మిట్లుండె నపుడు స్త్రీ పురుషుల వలన నొక్కొకప్పుడు ఆక్రమణము జరుగుచుండుట సహజము. వివాహమునకుఁ బూర్వమే కుంతి కుమారునిగనుట ఇందునకు తార్కాణము. మహాభారతములోని యొక శ్లోకమును † బట్టి, యావన వతులయ్యు అవివాహితలుగా నుండిన కన్యల మానసికావస్థ పాశ్చాత్య స్త్రీ పురుషుల యవస్థవలెనే యుండెనని తోచుచున్నది. యుక్తవయస్కులగు స్త్రీల వర్తనము మతము వలనను, ధర్మశాస్త్రము వలనను కాపాడఁబడు చుండెడిది. సమ్మతి తోనే యైన నేమి, ఒక కన్యనుచెఱచుట మనుస్మృతిప్రకారము గొప్పదోషము. ఇట్టి దుష్కార్యమునకు పాపిసిన కన్నె బ్రహ్మహత్యాదోషమున మూడవ భాగమును, చెఱచిన పురుషుఁడు తక్కినపాపమునుపొందుననిమహాభారతము శాసించుచున్నది. ‡

పై కారణమును బట్టి, క్షాత్రయుగమునాటి హింద్వాద్యులలో వివాహములు, కన్యల కన్యాత్వమును పురుషుల బ్రహ్మచర్యమును కాపాడుటకు అవసరములగు నియమములతో

॥ “టాసిటసు” ఇట్లే వచించి యున్నాఁడు.

† ప్రధానకాంక్షిణీనాంచ కన్యానాంవయస్థితే । శృత్వాకథా
స్థధాయక్తైః సాశాక్యశతరీమయా ॥ ౯౦ ॥

‡ త్రిభాగంబ్రహ్మహత్యాయాః కన్యాప్రాప్నోతిదుష్కృతి । యమ్
దూషయితాతస్యాః శేషంప్రాప్నోతిపాపమనః ॥ అను ॥
కృతము.

జరుపఁబడు చుండెనని తెలియుచున్నది. బాల బాలకలకు పసి తనముననే వివాహము జరగుచుండిన ఈ కాలపు సంఘస్థితికిని ఆ కాలపు సంఘస్థితికిని చాలభేదము కన్పట్టుచున్నది. బాల్య వివాహములు బౌద్ధయగమున మన సంఘమునఁ బ్రవేశించి క్రమక్రమముగా పెరిగి తద్యుగాంతము వఱకు— ముఖ్యముగా క్రీ.శ. ౬౦౦ నుండి ౧౦౦౦ వఱకు స్థిరపడినవి. అనగా బాల్య వివాహములు తాత్రయగమునాటికి మెల్లఁగా నారంభమైనవి. వీరకావ్యములలో మనకి విషయమున ప్రమాణములు దొరకవుగాని ఆకాలమందు హిందూదేశమునకు వచ్చిన గ్రీకుల చరిత్రకారుల వ్రాతలలో పైయూహకాధారముకలదు. ఏడు సంవత్సరముల బాలికలను పెండ్లియాడి వారితోఁ గలిసియున్న పురుషులు దక్షిణమున నుండినట్లుచు, వారుదీర్ఘాయువులు కాక రం సంవత్సరములకు ముందే చనిపోవు చుండినట్లును గ్రీకులు వ్రాసియున్నారు. ఈ చరిత్రకారులు తాము వినిన యంశముల నెల్లను నమ్మచు అతిశయోక్తులు వ్రాయుచుండినట్లు తోచుచున్నది. ఒంటికాలి మనుష్యులును, చెవులతో శరీరమునంతను కప్పికొనువారును ఈదేశమునం దున్నారని వారు వ్రాసిన వ్రాతలెట్టివో పైయంశమునఁగూడ వారి వ్రాత యట్టిదిగా మనము నిర్ధారణ చేసికొనవచ్చును. కాని రెండు సంగతులు మాత్రము వారి వ్రాతనుబట్టి మన మూహింపవచ్చును; (౧) బాలికల అతి బాల్య వివాహములును నిషేకములును ఆకాలమున అస్వాభావికముగాను, అసాధారణములుగాను తలఁపఁబడు చుండెను.

(౨) అతిబాల్యవివాహములు దక్షిణము నందో అనార్యులగు ద్రావిడజాతులలో జరుగుచుండెను.

మనుస్మృతి కలాలు వివాహములను ఎనిమిది విధములుగా భాగించియున్నారు. వీనిలోని మొదటి నాలుగు, బ్రహ్మ, దైవ, ఆర్ష, ప్రజాపతి పద్ధతులు. ఈనాల్గు పద్ధతులును వివాహ పద్ధతియొక్క నాల్గు వివిధావస్థలను సూచించుచున్నవి. దేవతలు ఆర్యులకు అతిపూర్వీకులు; ప్రజాపతులు వారి తరువాత వారు; ఋషులు వారికి సమీపస్థులగు పూర్వీకులు. దైవ, ప్రజాపతి, ఆర్ష పద్ధతులు పైమూడిటికిని క్రమముగా సంబంధించి యున్నవి. ఇంక బ్రాహ్మవివాహము. ఇది గంగానదీ ప్రాంత వాసులగు బ్రాహ్మణార్యులలో నాచారముగా నేర్పడిన అత్యుత్తమ వివాహ పద్ధతి. ఈపద్ధతియందు కన్యవరునకు అనేక దక్షిణలతోఁగూడ దానము చేయబడుచుండెడిది. తక్కుంగల మూడు పద్ధతులు, వివాహము విక్రయ పద్ధతినుండి దానపద్ధతి వచ్చువఱకు కలగిన దశాభేదములు. మొట్టమొదట ఆర్యులు తమ కూతురొక్కను పశ్చాదులవలెనే అమ్మదగిన వస్తువులుగాఁ దలచుచుండిరి. ఈ యభిప్రాయము అనుగులనఁబడు పురాతన ఇరానియనుల యందు (పారసీకార్యులయందు) విశేష వ్యాప్తి కలిగి యుండి నందున దానికే అనుర వివాహమని పేరువచ్చెను. గ్రీకులు మన దేశమందుండిన కాలములో నీ యాచారము పంజాబు దేశమందలి కొన్ని తెగలలో నుండెను. వీరీ యాచారమును సింధునది యావలి గట్టునుండి వచ్చిన కాలమున తమ వెంటఁదెచ్చికొని ఇంకను మఱునక యట్లే యుంచుకొని యుందురు. మాద్రియు,

కై కేయియు, గొప్పగొప్ప బహుమానములకు ప్రత్యామ్నాయము నరుసగా పొందురాజునకును, దశరథునకును లభించి యుండుట మన మెఱుంగుదుము. మాద్రేయులు, కేకయులు పంజాబునందు. వసించుచుండిన పూర్వోక్తములగు తెగలవారు. అతెగ్గాండరుతోగూడ మన దేశమునకు వచ్చిన వారు సయితము “తక్షశిల”లో నిట్టి యాచారమునే కనుగొని యుండిరి. “తక్షశిలయందు యశావనురాండ్రగు కన్నెలు విక్రయమునకై యుంచబడుచుండిరి. కొనువారు ముందునకు వచ్చినపుడు వారి భుజముల మీది బట్టతీసి చూపుచుండిరి. అందఱికన్న నెక్కువ ధన మిచ్చిన వానికి కన్నెవిక్రయింపబడు చుండెను.” అని ‘పరియను’ వ్రాసియున్నాడు. స్మృతి వాక్యానుసారము ఈపద్ధతి చాల హీనమైనది ; ఇట్టి వివాహములు అరుదుగా కొన్ని స్థలములలో మాత్రమే కానవచ్చుచుండెడివి. అతెగ్గాండరు కాలమున మన దేశమునందు “కాథయులు”ను “సాపైతియులు”ను భిన్నములగు వివాహాచారములను కలిగియుండిరట. వీరు వీరయుగమునాటి “కేకయులు”ను “మాద్రేయులు”ను నై యుండవచ్చును. ఈ రెండు తెగలలో “కాథయ” స్త్రీలుతమ భతలను తామే నిర్దేశించుకొను చుండిరి. “సాపైతి” స్త్రీలు వెలలకమ్మబడు చుండిరట. వీరిలో వరదక్షిణయను మాటయే యుండలేదట. *

ఇక స్వయంవర పద్ధతిని గూర్చి విచారితము. ఇది రెండు విధములుగా నుండెను. వధువు తన యిష్టమువచ్చిన

* “అతెగ్గాండరుని హిందూదేశపు దండయాత్ర” మాక్ క్రిడిల్

వసుని వివాహము చేసికొనుట మొదటిది; వరుడు తన బాహు బలమును ఏదైన పోటీయందు ప్రదర్శించి వధువును వివాహ మాడుట రెండవది. వీనిలో మొదటి పద్ధతి “గంధర్వు”లను అనార్యజాతివారి యనుకరణమున ఆర్యులలో ప్రవేశించి యుండును. మహాభారతమునది గాంధర్వ వివాహములలో ఆదర్శ మనందగినది శకుంతలా వివాహము. రెండవ పద్ధతి ఆర్యక్షత్రియులకు మిగుల ప్రియమైనదిగానుండెను. గాచ కన్నెలఁ బెండ్లి యాడు కుతూహలమున పలుమారు బ్రాహ్మణులుకూడ నిట్టి పందెములందు తమ బాహుబల ప్రదర్శనము చేయుచుండిరి. బలమును చూపుటకు సాధనము ఆకాలమున ధనుర్విద్యయే. ద్రౌపదీ పాణిగ్రహణార్హత అట్టి విద్యనుబట్టియే నిర్ణయింపబడెను. పై యాచారము తాత్రేయుగాంతమునఁ గూడ నుండినట్టు గ్రీకు చరిత్రకారులు వ్రాసియున్నారు. *

రాక్షస వివాహముకూడ తఱచుగా క్షత్రియులలోనే జరుగుచు బాహుబలతోజ్ఞాజమునకుఁ సహకారిగానుండెను. ఈ వివాహమునందు క్షత్రియుని కూతురును ఆమె కిష్టముగ నుండినను సరే లేకపోయినను సరే పురుషుడు బలాత్కారముగా లాగికొని పోవును. వధువు బంధువు లాతని నెదిరింతురు, వరుడే వారి నోడించినచో వధువు అతని భార్యయగు చుండెడిది. సుభద్ర వివాహమిట్టిదే. మహాభారతమును బట్టి చూచినచో ఆమె మనఃపూర్వకముగా నర్జును వెంటఁ బోయినట్లు కానరాదు. సుభద్రబంధువులగు వృష్ణులు అర్జును నెదిరింప దలచిరి;

* “మెగాస్థనీసు మరియు ఏరియను” మార్క్ కిండిల్ కృతము.

కాని కృష్ణుడు వారి యావేశము నడచి, అట్టి ప్రయత్నము వ్యర్థమని బోధించి వారిని వారించెను. సీతాహరణముగూడ నిట్టిదానిలోదే కాని యామె అంతకు ముందే వివాహితయై యుండెను. ఆలోచించి చూచిన పక్షమున వధూహరణము వివాహితల విషయమునఁ గూడ జరగుచుండెనని తోచు చున్నది. వివాహితలను లాగికొనిపోవు నాచారము రాక్షసులలో నిదై యుండవచ్చును. “అభుక్త” స్త్రీలను వివాహ మాడుట మఃఖ్యోద్దేశముగాఁగల ఆర్యు లిట్టి యాచారముకలిగి యుండుట మనకు విరుద్ధముగానే కానవచ్చును. పాండవు లరణ్యవాసము చేయుచుండిన కాలమున నొకనాఁడు ద్రౌపదిని జయద్రథుడుఎత్తుకొని పోయినకథపై యట్టివివాహమునకు మఱియొక యుదాహరణము. ఈసందర్భమున ధౌమ్యుడు పలికిన పచనము ఆ కాలపు మర్యాద పైనకొంత కాంతిని ప్రసరింపఁజేయుచున్నది. “మహారథులగు నాపెభతలజయించికాని నీవామెను తీసుకొని పోఁజాలవు; జయద్రథా! పురాతనమగు క్షత్రియ ధర్మమును వాలింపుము” అని ధౌమ్యుడనెను ‡ దీనిని బట్టిచూడగా వివాహితలనుగూడ, వారి భతల నోడించి ఎత్తికొని పోవుట క్షత్రియ ధర్మముగా నుండినట్లు కానవచ్చుచున్నది.

పై శాచవివాహాచారము మనుష్యమాంసముఁ దినుచుండిన పిశాచులను అనార్యజాతియందుండెనని మనమూహింపవచ్చును. ఈజాతివారియందు వివాహపద్ధతిలేక పోవుటయేకాక

‡ సేయంశ క్యాత్వయా సేతు మవిజత్యమహారథాః । ధర్మంక్షత్రస్య పౌరాణ మశేక్షస్వజయద్రథ॥ వస ॥

బలాత్కారముగాఁగాని ప్రచ్ఛన్నముగాఁగాని సంభోగించుట
యభ్యాసమై యుండెను. ఈప్రకారముగా సంభోగింపబడినస్త్రీ
అట్టిపురుషుని భార్యకావలసి వచ్చుచుండెను. స్త్రీల పాతివ్రత్య
మును కాపాడుటకై, ఈపద్ధతిని ఆర్యులుకూడ అర్దుదుగా అవ
లంబించియుండిన నుండవచ్చును.

పైనఁజెప్పియున్నవివాహములు ఆకాలమున ఆర్యులలోని
వివిధజాతులయందును అనార్యులలోను పరస్పరాను కరణము
వలన సహవాసకారణముచేత జరుగుచుండెననుట నిస్సంశయము.
ఇట్టి సహవాసమువలన నుద్భవించిన యనేక నిర్భంధవిధులు మ
నకు కానవచ్చుచునేయున్నవి. అగ్రజాతులవారు క్రిందిజాతుల
వారి కూతుండ్రను పెండ్లియాడవచ్చును కాని క్రిందిజాతులవారు
పైజాతులస్త్రీలను పెండ్లిచేసికొనఁగూడదు. ఈనియమమునకు
విరుద్ధముగా జరిగిన వివాహమువలన జనించినసంతానము తు
చ్ఛమైనదిగా తలఁపఁబడుచుండెను. తాము శూద్రస్త్రీలను వివా
హమాడగూడదని బ్రాహ్మణులు విధించికొనిరి. కాని మహాభా
రతమున పలుతావుల శూద్రస్త్రీని పెండ్లియాడినబ్రాహ్మణులు
నిందింపఁబడి యున్నారు. వీరికి “వృషలీపతు”లనిపేరు. ఇట్టిపురు
షుఁడు దోషియనియు బ్రాహ్మణత్వమునకు దూరగుండనియు
నరకగామియనియు చెప్పఁబడి యున్నాఁడు. కాని వీనిసంతతి
కెట్టిన్యూనతయు చెప్పఁబడియుండలేదు. జయద్రథుని జంపుదు
నని అర్జునుఁడుచేసిన శపథమున, తానట్లు చేయనిచో “వృషలీ
పతిపొందుదుర్గతిని పొందెదనని” ఆతనివచనము కలదు.

వెనుక మేము చెప్పినప్రకారము తాత్రయుగారంభము

నాటికి ఆర్యులు వివాహపద్ధతిని ఏర్పరచుకొనియే యుండుచుండిరి. కాని అదియింకను వాడిచుట్టునున్న అనార్యజాతులలో కేవలము ఆరంభదశయందేయుండెను. ఉదాహరణార్థము ఉత్తరకురుదేశస్థులు ॥ పాండవుల కాలమున ఇంకను వివాహము చేసికొనుచుండనేలేదు. ఈయంశమునుబట్టియే కాబోలును “హిరోడోటసు” అను గ్రీకుచరిత్రకారుడు “హిందువులు పశువులవలె బహిరంగముగా సంభోగించెదరు” అని అతిశయోక్తితో వ్రాసినాడు. బహుభార్యాత్వబహుభర్తృత్వ నియోగములు ఆర్యులందుండెను. బ్రాహ్మణులందు వివాహములు క్రయవిక్రయదశనుండి కన్యాదానదశకు వచ్చుచుండెను. క్షత్రియులలో స్వయంవరపద్ధతి హెచ్చుచుండెను. నల్లనివర్ణముగల యాదిమ నివాసులతో సంపర్కము కలిగినందున ఆర్యులలో స్వీయజాత్యభిమానము మెండ్లై ప్రతిలోమ వివాహనిషేధమువంటి నియమము లేర్పడసాగెను. “అభుక్త” స్త్రీలుమాత్రమే వివాహయోగ్యులుగా నెంచబడుచుండిరి. వితంతువులు అల్పజాతులతో పునర్వివాహముచేసికొనుచుండిరి. బాలవివాహములు బొత్తిగానే లేవు. వెనుకఁ చెప్పబడిన ఆచారముల వివాహపద్ధతులు క్షాత్రయుగము నం

॥ ఆనావృతాఃకిలపురా స్త్రీయసౌవరాననే । కామచారావిహరిణ్యః స్వతంత్రాకృయహాసిని॥

ప్రమాణదృష్టోధశోద్రియం పూజ్యతేచమహర్షిభిః । ఉత్తరేశుచరంభోరు పురుష్యద్యాపిపూజ్యతే॥ అది ॥

ఉత్తరకురుదేశస్థులు తిబెతీయులేయైనపక్షమున ఈపదనము ఇప్పుడును వారికి వర్తించుచున్నది.

దంతట నుండెననుమాట నిజమేయైనను-బ్రాహ్మణవివాహములు ఏకపత్నీవ్రతము, వితంతూద్యాహనిషేధము మొదలగునవి జనులహృదయము నాకర్షించుచుండెను. త్వాత్రయుగాంతమున ఎద్దులజతకు కన్యను విక్రయించుటయు, పోటియందు భూపబడిన బాహుబలము ననుసరించి కన్యనిచ్చుటయు వర్ణాంతర వివాహ నిషేధమును వాడుకయందుండెను.

త్వాత్రయుగమునందు భార్యలదశ యెట్టిగానుండెనో విచారితము యీయుగము తుదయందున్న దానికంటె ఆరంభమున భార్య లెక్కువ స్వతంత్రశీలురాండ్రుగను ఎక్కువ గౌరవనీయురాండ్రుగను ఉండుటసహజము. వివాహసమయమున యౌవనవంతులైయుండు కాలమునను కానుకలకు ప్రత్యామ్నాయముగా నివ్వబడుచుండుకాలమునను, స్వయంవరణమాచారముగా నుండుకాలమునను తమ భర్తలనువదలి మరల వివాహముచేసికొను నధికారముండిన కాలమునను-వారు సదక్షణముగ కన్యాదానముచేయఁబడు చుండినట్టి భర్తతప్ప వేఱుదిక్కులేక యుండినట్టి కాలమునకంటె నెక్కువస్వతంత్రము ననుభవించిరనుట స్వతస్సిద్ధము. ద్రౌపదితానుస్వయముగా ననుభవించిన స్వాతంత్ర్యమునకును, పతివ్రతయగు స్త్రీ యిట్టిదిగా నుండవలయునని ఆమె ననపర్వమున నిరూపించినవర్ణనమునకును ఎంతోవ్యత్యాసమున్నది. (వనపర్వములోని వర్ణనము ప్రక్షిప్తమునుటస్పష్టము.) ఈవర్ణనము త్వాత్రయుగాంతమున భార్యయగు దాని కుండవలసిన లక్షణములను జూపుచున్నది. ఈయాదర్శమే

నేటికిని మఱింత వికృతాకారముతో మన యిండ్లయందున్నదని వేఱుగఁ జెప్పవలయునా?

వ్యాసుని ద్రౌపది ఎట్టిదో చూడుడు:—వివాహకాలమున ఆమెయూవనవతి శరీరదార్ధ్యము మనోబలముకలది. ఆమె పాణిగ్రహణముచేయుటకై కాంపిల్య నగరమునందు సమావేశమై యున్న రాజన్యుల సభయెదుటికి నిర్భయముగా వచ్చెను. కర్ణుడు మత్స్యయంత్రమునుదెగవ్రేయదలచి ముందడుగిడ ఆవంత దైర్యముచెడక కొద్దిజాతివానిని నేను పెండ్లియాడనని నిర్భయముగా వచించెను. బ్రహ్మణవేషముననున్న వాఁడొకఁడు తన ధనుర్విద్యాశాశలమునుచూపి గెలుపొంద ఆమె సంతోషపూర్వకముగా బీదయింటికి పోయెను. తానెదుటలేని సమయమున తన్నుద్యూతమున నోడినపుడును, దాసిగా ద్యూతగృహమునకు దీసికొనిరాబడినపుడును ఆమెతాలిమిఁ గోలుపోలేదు. తనవిషన్నావస్థ కించుకేనియు తత్తరముచెందక ధర్మశాస్త్రానుసారము తన్నోడుట క్రమమా యక్రమమా యను విషయమున నామె చేసినవ్రశ్న ఆమెశాస్త్రజ్ఞానమును ప్రకటించుచున్నది. పలుమారు ఆమె “పంశిత” యనియు “బ్రహ్మవాదిని” యనియు మహాభారతమున పిలువఁబడియున్నది. వనవాసకాలమునందామె భర్తలతో రాజ్యాంగవిషయములందు తర్కవితర్కముల సల్పెను. వారి కాలోచన చెప్పెను. విరటుని యంతఃపురమున సైరంధ్రిగా నుండినకాలమున ఎంతోదైర్యముతో వర్తించి అజ్ఞాతవాస నియమమును జయప్రదముగాఁ గడపెను.

ఇక తాత్రయగంతమున ద్రౌపదితోటనేచెప్పింపఁబడిన

ఉత్తమురాలగు భార్యలక్షణములను గమనింపుడు. వనపర్వము లోని ౨౬౩ వ అధ్యాయమున ఆమె సత్యభామతో తాను భర్తల సంతోషపెట్టుచుండిన విధమును ఇట్లుచెప్పుచున్నది. “గర్వమును కోపమును వదలుకొని నేను సదాభర్తలకును వారి భార్యలకును నేవచేయుచుందును. తప్పుమాట మాట్లాడుటకును తప్పుగానిలబడుటకును తప్పుగా చూచుటకును అమర్యాదగా గూర్చుండుటకును చెడ్డస్థలములకుఁ బోవుటకును నాభర్తల యుద్దేశముల నూహించుటకును భయపడుచుందును. నేను పరపురుషుని కన్నెత్తి చూడను. అతడు దేవుడైననుసరే, యశావసుడైనను సరే, ధనికుండైననుసరే, సద్వర్తనుడైననుసరే, భర్తభుజంప నిది నేను భుజంపను. ఆయన నిద్రింపనిది నేను నిద్రింపను. భర్త పొలమునుండిగాని, యడవినుండిగాని, గ్రామమునుండికాని తిరిగివచ్చునప్పుడు * నేను నిలబడి నీరొసగి పీతమువేసెదను. పాత్రలునున్నగాదోమి అన్నముచక్కగావండి, వేళకు భర్తకమ ర్చెదను. ఆహారపదార్థములను బాగుగాఁ గాపాడెదను. ఇంటిని శుభ్రముగానూడ్చెదను. చెడ్డస్త్రీల సహవాసముచేయను. సోమరితనమునుమాని సర్వదాభర్తలను సంతోషపెట్ట యత్నించుచుందును. ఎకసక్కెమాడను. నవ్వును. గృహద్వారమున నిలువఁబడను. బహిరంగప్రదేశములకు తఱుచుగాఁబోను. ఇంటి యావరణములో చాలనేపు నిలువను. కుటుంబపోషణముకొరకు భర్తదేశాంతరముపోయినపుడు అలంకారముచేసికొనను. భర్త

* ఇచట ప్రాపది రాజపత్నిగా మాట కుటలేను. గమనము బాలాచింతము గాక.

తినని వస్తువులు నేనుతినను. ఆయనత్రాగని పదార్థమును నేను త్రాగను. వంశాచారములను జాగ్రత్తో నడుపుదును. కోపా వేశముననున్న సర్పములకువలె భర్తలకు భయపడి వారిసేవచే సెదను. పసుకాపరులు మొదలుకొని అందఱుసేవకులు చేయు బనులనునేను విచారించుచుందును. నేనుమాయత్తను సంతోష పెట్టుచు ఆమెకు అన్నపానముల నమర్చు చుందును. వేషము నందు నేనామెను మించను. బ్రాహ్మణులకును అతిథులకును జాగరూకతతో సేవచేసెదను. స్వసుఖమును పరిత్యజించి రాత్రిం దివములు కష్టపడి కర్తవ్యములనెరవేర్చుచుందును. భర్తలకంటె ముందునిద్రలేచి వారు నిద్రించినతరువాత నిద్రింతును. భర్తలు నన్నుప్రేమించుటకై నేను చేయుచున్న మంత్రప్రయోగమిదియే”

కుటుంబ విషయమునను భర్తవిషయమునను భార్య ఎట్లునడచుకొనవలయునో చూపుటకు ఈవర్ణనబాగుగనేయు న్నది. కాని ఇదితగినంతయున్నతముగాలేదు. సుఖదుఃఖములందు భర్తకు సమభాగినియై, ఉన్నతదశయందును దరిద్రదశయందును అతనికి సహాయముచేయు ఆదర్శభార్యకు తగినట్టులేదు. అయి నను ఈయాదర్శము హిందూస్త్రీని సుఖముకలదానినిగాను కుటుంబమున కుపకారినిగాను చేయుటకును, ప్రాప్తించిన దాని తోనే సంతృప్తగాఁ జేయుటకును చాలీయున్నది. హిందూస్త్రీ లపావిత్ర్యము సుప్రసిద్ధము. సీత, సావిత్రి, దమయంతి, ద్రౌపది వీరి యుదాహరణములు హిందూవనితలకు సద్వర్తనమును సర్వ దాబోధించుచున్నవి.

గ్రీకుచరిత్రకారులు మనస్త్రీల పావిత్ర్యమును పొగడ

లేదు. హిందూయువతులు తమద్రోణును ఎవనికైననుసరే ఏనుఁ
గువెలకమ్మచుందురని వారు వ్రాసియున్నారు. * కొండలు
చాకిరి చేయించుకొనుటకును, మఱికొందరు స్వసౌఖ్యముకొఱ
కును, గృహములను ప్రియతా నింపుటకొఱకును హిందువులు
వలువురు స్త్రీలను పెండ్లియాడెదరని వారభిప్రాయ పడినారు.
“కనుక బలవంతముగా నిర్బంధమున నుంచిననేకాని వారు వ్యభి
చరింతురు.,, అని వారువ్రాసియున్నారు. ౨ నిర్బంధమున నుం
చుండినస్త్రీలు దుర్వర్తనమునకు పాల్పడియుండుట తాత్రయుగ
మున సంభవించి యుండవచ్చును. వేలసంఖ్యగల కృష్ణుని భార్య
లను అర్జునుఁడు వెంటఁగొనిపోవునపుడు వారిలోకొండటిని కిరా
తులెత్తుకొని పోవుటయు కొండలు తమఇష్టానుసారమే వారివెం
టఁబోవుటయు మనకు మహాభారతమునఁ గానవచ్చుచున్నది.
కనుక ఇట్టియుదాహరణముల నెచ్చటనోచూచి గ్రీకులు పైవిధ
మున వ్రాసియుందురేమో గ్రీకులు పంజాబుదాటి రాలేదు.
కనుక వారు స్వయముగా నెఱిగినదా దేశముమాత్రమే. కనుక
పంజాబుదేశపు చిత్తస్థయిర్యమును స్వంతంత్రశీలమును కలస్త్రీల
నుజూచి గ్రీకులు హిందూదేశపుస్త్రీల ప్రావీత్యము విషయ
మున దురభిప్రాయపడి యుండవచ్చును. ఆకాలమున హిందూ
స్త్రీలస్థితికిని పంజాబులోని స్త్రీలస్థితికిని చాలభేదముండెను. అం
తేకాక స్వాతంత్ర్యము ననుభవించు స్త్రీలస్థితివర్తనమును గు
ఱించి జనులకు తప్పుడభిప్రాయము జనించుట మనదినములలోఁ

* “మెగస్థనీసు మఱియు ఏరియసు” మాక్ క్రిండల్ కృతము.

౭

”

”

”

గూడ కానవచ్చుచున్నది. అట్లే గ్రీకులు మన స్త్రీలవిషయమున నపోహపడియుందురు.

గ్రీకుల కాలములో సహగమన ముండినట్లు వారి వారి వ్రాతలవలన గానవచ్చుచున్నది. “కాథియను” స్త్రీలుతమ మృతభర్తల చిత్తిపెనెక్కి కాలి చచ్చెదరని వారు వ్రాసియున్నారు. ఇంతటిస్వార్థత్యాగముతోను మన స్త్రీలు తమయుసురుల బాంధవ్యము కారణము కనుగొనజాలక వారు “భార్యలుతమ భర్తలకు విషప్రయోగము చేయకుండుటకై హిందువులు ఈ యాచారమును సంఘమున ప్రవేశపెట్టిరి.” అని వ్రాసిరి. * మన స్త్రీల వర్తనమునుగుఱించి దురభిప్రాయపడినవారగుటచే వారిట్టియూహనుపన్నిరి. “మాక్ కిండిల్” అనునతడుసహగమనమునుగూర్చి యొకచోట “డయడొరసు” అనునాతనిఈక్రిందివచనము నుల్లేఖించి యున్నాడు. “యూమెనసు అంటిగొనును అనుప్రదేశములకునడుమనుండు గాబీసునందుజరిగినసమరములో నిహతుడైన, కెతియసు, అనువానిభార్య లీరువురును భర్తతో సహగమనముచేయుశౌరవము తనకబ్బవలెను తనకబ్బవలెను అనివివాదపడిరి. వారిలోపెద్దది గర్భవతిగానుండుటచేత ధర్మశాస్త్రములు ఆమె మరణము నంగీకరింపలేదు. “హిందూస్త్రీలు తమభర్తలవెంట తాము మనఃపూర్తిగా మరణింతురు, అనిఅరిష్టాబ్యులసు మున్నగు చరిత్రకారులు వచించిరని “స్ట్రాబో” వ్రాసియున్నాడు. కనుక ఈయాచారము అలెగ్జాండరుని దండయాత్రకు చాలకాలము ముందునుండియే మన దేశమున నుండ

* “అలెగ్జాండరుని హిందూదేశపు దండయాత్ర, మాక్ కిండిల్ కృతము

వచ్చును. ఏలయన ఎంతో కాలమునుండియుండిన నేకాని పైదండయాత్రనాటికి ఇది ఆచారముగాను పుణ్యకార్యముగాను స్థిరపడి యుండదు. అయినను ఔత్త్రయుగారంభమున నీయాచారముండెనో లేదో స్పష్టముగా కానరాదు. మాదిరి సహగమనముచేసెనని మహాభారతములో నున్నది. కాని పైనవచ్చిన,,కాధీయసు,, లే మాద్రేయులని వెనుక చూచియున్నాము. కనుక వారియందుండినయాచారము హిందూదేశమునందంతట నుండెనని చెప్పజాలము. కృష్ణనిభార్యలలో కొందఱు సహగమనము చేసినట్లు భారతమున నున్నది. కాని ఇదిప్రక్షిప్తమేమోయని సందియమగుచున్నది. ఏలయన, దుర్యోధనునిభార్య లెందఱో ఉండినట్లున్నది కాని వారిలోనొకతెయైనను సహగమనముచేసినట్లులేదు. అంతమాత్రమున ఔత్త్రయుగారంభమున నీయాచారములేదని రాయగుర్ది చెప్పజాలము. అయినను, ఈయుగాంతమున మాత్రము పైయాచారము సంపూర్ణదశనందియుండెనని గ్రీకులవ్రాతలు చెప్పుచునే యున్నవి. కనుక సహగమనాచారము సిథియనుల దండయాత్రలతోఁబాటు కీ. పూ. రెండవశతాబ్దమున మనదేశమున ప్రవేశించినదను దత్తుగారి సిద్ధాంతము నిలువజాలదు.

క్షాత్రయుగము నాటి హింద్వార్యులు,

వారి సాధారణ రాజ్యాంగ స్థితి

అయోమార్గమొకటి ఒకస్థలమునుండి వెడలి కొంతదూరమువఱకు ఒకవిధముగా సాగిపోయి, అచ్చటనుండి రెండుశాఖలుగాఁజేలి రెండుభిన్నదిశలకుఁ బోయి పోయి అటనాగిపోవుటయు, శాఖ లాగిపోయిన భిన్న అంతిమస్థానము (terminus) లకు నడుమ ఎన్నియో మైళ్ళపడమేర్పడుటయు మనము చూచుచున్నాము. హింద్వార్యుల నాగరికతయు, గ్రీకార్యుల నాగరికతయు, ఈ యయోమార్గపుగతిని పోలియున్నవి. ఈ రెండు నాగరికతలును ఆరంభమున నొకస్థలముననే యుద్భవించెను; ఒకవిధముగానే వృద్ధిచెందెను. తరువాత నవి భిన్నమార్గముల ననుసరించి పోయిపోయి, తుదకు రెంటికిని ఏమాత్రమును సామ్యములేని యవస్థకువచ్చినవి. ఇట్టియంతరము పై రెండు తెగలవారి యాహారవస్త్రాదులలో వాటిల్లినట్లే, క్షాత్రయుగాంతము నాటికి వారి సాధారణ రాజ్యాంగ దశయందును సంభవించి యుండుట మనమివాన్యాసమునఁ జూడఁగలము.

క్షాత్రయుగారంభమున హింద్వార్యుల రాజ్యాంగస్థితి ఎట్లుండెనని మనము కొంత సూక్ష్మదృష్టితోఁ బరికించితిమేని

వారి స్థితియు, గ్రీకార్యులస్థితియు ఒకటిగానే మనకు గానవచ్చును. గ్రీకుదేశములోవలెనే మనదేశమునందును చిన్న చిన్న పట్టణ రాజ్యములు (City States) ఏర్పడియుండెను. వీనిలో నొక్కొక రాజ్యమొక్కొకతెగవారి పాలనమునకు లోనైయుండెను. ఇట్టి ప్రతిరాజ్యము ఆతెగవారిలో ప్రముఖుడుగానుండిన ఎవరైన రాజుపేరుననూ, ఆరాజ్యమునందలి ముఖ్యపట్టణము పేరుననూ పిలువబడుచుండెడిది. ఇప్పటికాలపు పెద్దరాజ్యములను చూచుచున్న మనకు గ్రీకువంటి చిన్నదేశమున నిన్నిస్వతంత్రములగు పట్టణ రాజ్యము లెట్లుండెనోకదాయని యబ్బురముతోచును. మనదేశము గ్రీకుకంటె వైశాల్యమున నెన్నియో రెట్లు పెద్దది కనుక ఆకాలమున మనదేశమునందుండిన పట్టణ రాజ్యములు గ్రీకుదేశపు వానికంటె విశాలతరములుగానే యుండవచ్చును. అయినను, అంతమాత్రమున నవి ఇప్పటికాలపు రాష్ట్రములతోఁ దూగఁదగినవని తలఁపగూడదు. గ్రీకుదేశములోవలెనే మనదేశమున నివసించుచుండిన వేర్వేరుతెగలు ఒక విధమైన దేవతలనే యారాధించుచు ఒకభాషయొక్క భిన్న శాఖలనే మాట్లాడుచుండిరి. ఆచారవ్యవహారములందును, మత విశ్వాసములందును వారియందు విశేషభేదముండలేదు. వారిలో పరస్పరవివాహములు జరుగుచుండెను. ఇట్లుండియు రాజ్యాంగ విషయములందు మాత్రము వారు స్వతంత్రులై ఒండొరుల జయింప నిచ్చగలవారై యుండిరి. కనుక వారు సర్వదా యుద్ధములు చేయుచుండిరి. అయినను వారు పరరాజ్యముల స్వాతంత్ర్యమును మాత్రము గౌరవించుచునేయుండిరి. మనదేశ

మున నీపద్ధతి మాత్రయగారంభమునకు పూర్వమే మొదలై
దాదాపు తద్యుగాంతమువఱకు నల్లయుండెను. ఆరంభమున
వచ్చిన యార్యులతెగలు పశ్చిమోత్తర ద్వారముల ఈదేశముఁ
బ్రవేశించి ఇచ్చటి సుఖప్రద ప్రాంతములలో పంజాబునుండి
కొసల, విదేహదేశములవఱకు హిమాలయ పరిసరములలో నివ
సించిరి. ఇక * రెండవ మారీ దేశమునఁ బ్రవేశించినవారు
తమకంటె పూర్వము వచ్చినవారిని కదలింపక యమునాచేంబలు
నదీతీరములందు మాళవ గుజరాతు ప్రాంతములలో నావా
ముల నేర్పఱచుకొనిరి. ఈ విధముగా లెక్కకుమించిన తెగలు
అనఁగా రాజ్యములు ఈదేశమున నేర్పడెను. ఇట్టి రాజ్యముల
పేళ్ళు వీరకావ్యములందు పలుమారు వచ్చియున్నవి. మెగస్త
నీసు ఇట్టిరాజ్యములను ౧౧౦౦ టిని పేర్కొనియున్నాఁడు. ఈ
సంఖ్యకు మనమచ్చెరువొందవలసిన పనిలేదు. ఎందుచేతననఁగా
ఒక సింధు పంజాబుదేశములలోనే లెక్కకు మిక్కిలియగు వే
ర్వేరు తెగలవారి రాజ్యములను అలెగ్జాండరు గెలువవలసిన
వాడయ్యెనని మనము చదివియున్నాముకదా! అది యట్లుండె.
పురాతన హింద్వార్యులుకూడ గ్రీకులవలెనే విస్తీర్ణములగు
రాజ్యములను స్థాపించుట ఎఱుఁగరని తోచుచున్నది. మన
నారి రాజ్యమనఁగా, కొన్నివేళల, గ్రీకువారి రాజ్యమువలెనే

* వైద్యాగారు ఈదేశముమీద అర్యులు దండయాత్రలు రెండు
మారులు జరిగినవని తలచుచున్నారు. ఇట్టి యూహకు కారణములు
మాత్రము చూపి యుండ లేదు. ఒక క్రొత్తదేశమునకు నివసింపబోవు
వారు రెండు మారులు మాత్రమే పోయియుండిరని సాధించుట ఎట్లోమాకు
చురూహ్యముగనున్నది.

ఒక పట్టణమును ఆపట్టణవాసులు వ్యవసాయము చేసికొనుటకు
 అవసరమగునంత వైశాల్యముగల చుట్టు ప్రదేశమేయైయుం
 డెను: ఐదూళ్ళు మాకిచ్చినఁ జాలునని ధర్మరాజు దుర్యోధను
 నకు నంధి సందేశమంపియుండెను. అనఁగా ఐదుగురు సోదరుల
 కును ఐదురాజ్యములు వచ్చినఁజాలుననియు, అంతమాత్రము
 లభించెనేని క్షత్రియుఁడగు వాని మనస్సునందుండు అధికారా
 సక్తి నెరవేరుననియు ధర్మజుఁడు తలచియుండెను. అప్పుడేకాదు.
 నేఁడును క్షత్రియుఁడగువాడు ఒక గ్రామమునైనను సరేతాను
 సర్వస్వతంత్రుఁడుగా నేలఁ గోరుచున్నాఁడు. తాత్రయుగారంభ
 మున ప్రతిపట్టణమునకు నొకరాజుండినట్లు ఈక్రింది శ్లోకము
 వలనఁ దెలిసియున్నది. * “తమకు తాము ప్రియము చేసికొ
 నురాజులు ప్రతిగ్రామముననుకలరు. కాని వారిలో నొకఁడును
 సామ్రాట్టుకాలేదు. అట్టి బిరుదును సంపాదించుట కష్టము” అని
 భారతవర్షమునకుఁ జక్రవర్తి కాఁగోరుచుండిన ధర్మజుఁడు పలు
 కుచున్నాఁడు. ప్రతిపట్టణమునకును రాజుకఁడుండె ననువచన
 మునుబట్టి చూచినచో, అట్టిరాజులకు పైవాఁడగు సామ్రాట్టు
 ఈ చిన్నరాజ్యములను రూపుమాపకవారియొద్దనుండికప్పములను
 గాని బహుమానములనుగాని గొనుటలోతృప్తి నొందుచుండె
 ననికూడ తోచుచున్నది. జయింపఁబడిన రాజును పదభ్రష్టుని
 జేయఁగూడదనియు, అతని మరల స్వస్థానమున నిలుపవలయు
 ననియు. అతఁడు మృతుఁడైనచో అతని కుమారునకుగాని

* గృహే గృహే విరాజాశి, స్వస్యస్వస్య ప్రియంకరా ! నచ
 సామ్రాజ్యమాప్తాస్తే, సామ్రాట్శక్తో విచ్ఛిన్నమాకాసభా॥

బంధువునకుఁగాని రాజ్యమియ్యవలయుననియు విధింపబడియున్నది. దుర్యోధన యుధిష్ఠిరుల దిగ్విజయమువలన వారిరాజ్యము విస్తరింపఁజేక్కడను కానరాదు. చుట్టుపట్టులనున్న రాజ్యములుమాత్రము వారి సార్వభౌమత్వము నొప్పుకొనవలసినవయ్యెను. అట్లురాష్ట్రముల స్వాతంత్ర్యమును గౌరవించునట్టియిట్టి యాచారమువలననే బ్రాహ్మణములలోను, ఉపనిషత్తులలోను పేర్కొనఁబడిన రాజ్యముల నేకములు తాత్రయగమనమాత్రమేకాక, దాదాపు తద్యుగాంతము నాటివఱకును మనకు కానవచ్చుచున్నవి. కాశీ, కోసల, విదేహ, చేది, శూరసేన, కురు, పాంచాల, మత్స్య, వృష్టి, భోజ, మాలవ, త్సుద్రక, మద్ర, కేకయ, గాంధార, సింధు, సావీర, కాంభోజ, కుశీనర, కిరాత, ఆనర్త మున్నగు అనేక రాజ్యములపేళ్ళు బ్రాహ్మణముల కాలమునుండి బౌద్ధయుగమువఱకు వచ్చుచున్నవి. రాజ్యపు పేరు సాధారణముగా నచ్చట వసించు తెగవారి పేరునకు బహువచన రూపముగానుండెను. కాశీ రాజ్యనామము మాత్రము పట్టణపు పేరునుబట్టి వచ్చినది. తక్కినవారిలో ననేకములపేళ్ళు రాజుల నామములనుండి వచ్చినవి. ఉదాహరణము కురురాజ్యము; శూరసేనరాజ్యము.

అసంఖ్యాకములగు నీ చిన్న రాజ్యముల నొక్కొకరాజు పాలించుచుండువాఁడు. గ్రీసుదేశమందు, చరిత్రారంభకాలమున పట్టణమున కొకరాజుండెనని మనకుఁదెలియును. గ్రీసులోవలెనే మనదేశమందును జనులు (ముఖ్యముగా బ్రాహ్మణులు) రాజుల యధికారమునకుఁబూర్తిగా లొంగినవారుకారు.

ముఖ్యములగు నన్ని సమయములందును, జనులందఱు రప్పింపఁబడి యాలోచింపఁబడుచుండిరి. రామాయణమునందు మనకట్టి యు దాహరణము దొరకుచున్నది. దశరథుఁడు శ్రీరాముని యువ రాజుఁ జేయఁదలఁచినపుడు బ్రహ్మ, క్షత్రియ, వైశ్యులను రా. వించి వారి నీ విషయమున నభిప్రాయమడుగును. ¶

రామాయణమందీసందర్భమున నిచ్చినవర్ణనము నిజమైనది గాఁ బొడకట్టుచున్నదికాని ఊహజనితముగాఁ దోచుటలేదు. ఈ విషయమున నేమైని సందేహముండినను, మరియొక సందర్భము నందలి వర్ణన దానిని దొలఁగించుచున్నది. శ్రీరాముఁడరణ్యము న కేగినపిదప దశరథుని మరణానంతరము భవితవ్యమును నిర్ణయించుటకు మరియొకసభ సఁపావేశమయ్యెను. ఈసభయందు ద్విజులుండిరి. వీరు మంత్రులతో సమాలోచనము సల్పిరి. * రాముఁడును భరతుఁడును (ఇరువురును) లేకు; కనుక వేరొక రాజు నెన్నుకొనపలయునని సైతము సభ్యులు సూచించిరి. ఈయంశములను మనసునందుంచుకొని విచారించితిమేని రాజుఅధికారము నిరంకుశమైనది కాక, ప్రజాభిప్రాయమునకు-ముఖ్యముగా ఆర్య ప్రజాభిప్రాయమునకు-లోబడినదై యుండెను. అప్పటికింకను రాజసత్తాక పద్ధతి (Monarchy) ఆరంభదశయందుండెను: అవ

¶ నానానగరవాత్సల్య, పృథగ్జ్ఞాన పదానపి । సమానినాయ
మేదిన్యాం, ప్రధానాః పృథివీపతిః । బ్రాహ్మణాబలముఖ్యాచ్చ, పౌర
జాన పవైః సహ॥ ఆయోధ్యాకాండ॥

* సమేత్యరాజకర్తారః, సభామియుద్విజాతః॥ ఆయోధ్యాకాండ॥

సరమున్నపక్షమున జనులు తామే రాజును ఏర్పరచుకొనఁ గలగి యుండుిరి.

సాధారణముగా రాజసత్తాకపద్ధతియే వాడుకయందుండు సను, అన్నిచోట్లను ఈపద్ధతియే సాగుచుండెనని మనమూహింపఁగూడదు. గ్రీసులోవలెనే మనదేశమందును నాయకసత్తాక రాజ్యములు (Oligarchies) ను, ప్రజాసత్తాక రాజ్యములు (Republics) ను ఉండెను. రాజసత్తాకములలో రాజుచేయవలసిన కార్యములనన్నిటిని పైనజెప్పినరాజ్యములలో కులవృద్ధుల సభ (లేక, శిష్టసభ Council of Elders) చేయుచుండెను. వీర కావ్యములలో నిట్టి పరిపాలనమునకు స్పష్టములగు నుదాహరణములు కానరావు; కాని మనదేశమున ప్రజాసత్తాకరాజ్యముల నేకము లుండెనని గ్రీకుచరిత్రకారులు వ్రాసియున్నారు. కపిలవస్తునగరమందు శాక్యులలో నీవిషయమున నెట్టి యాచారము లుండినదియు బౌద్ధగ్రంథములలో కానవచ్చుచున్నది. పలుతెగలలోని వృద్ధులసమావేశముచే నేర్పడిన సభవలన జరుగుచుండిన పరిపాలనము-అనగా నాయకసత్తాకపరిపాలనము మన దేశమందుండెననికూడ స్పష్టముగా దెలియుచున్నది. మహాభారతమునందు “గణములు” గణపతులు, అనుశబ్దములు పలుమారు వచ్చియున్నవి. వీనికి క్రమముగా, నాయకసత్తాకప్రజాసత్తాకపరిపాలనగలతెగలు, వానివలన నెన్ను కొనఁబడిన రాజులు అనియేయర్థమని మాకు దోచు మన్నది. మహాభారతములో ననేకమారులువచ్చిన “గణాసుత్సవసంకేతాః” అనుశబ్దముల యర్థమేమో మాకు నిశ్చయముగాఁ దోచుట లేదు. అర్జునుఁడు ఉత్తరదిగ్విజయ యా

త్రయందు వీరిని జయించెను. || ఈ యెదుగుటుంబములు బహు
శః ద్రోణపర్వమున వచ్చిన నంశ ప్తకులేయైయుందురు. పర్వత
ప్రాంతవాసులగుటవలనను, స్వతంత్రాభిలాష కలవారగుటవల
నను, వీరు ఇప్పటికాలపు ఆఫ్రిడీలురు (Afridis) పశ్చిమోత్త
రపు సరిహద్దుననుండు ఇతరతెగలవారునునై యుండవచ్చును.
ఏలయనగా, ఈతెగలవారు అతిపురాతనకాలమునుండిశూరులు
గను స్వతంత్రాభిలాషులుగను ప్రసిద్ధిజెందియుండుటేకాక ప్రజా
సత్తాకపరిపాలనము కలిగియుండిరి. మహాభారతవ్యాఖ్యాతకు
నాయకసత్తాకమన నేమియో ప్రజాసత్తాకమన నేమియో తెలి
యకకాబోలు పైశబ్దముల యర్థమునువివరింపలేదు. “గణము”
నకు నాయకుడుకా గోరువాడేమి చేయవలయునో పలుతా
వుల నాగ్రంథమున వచ్చినది. కనుక “గణపతి”యను నదొక
గొప్పపదవియనియు, దానిబొందుటకుజరులు యత్నించుచుండి
రనియు స్పష్టముగా గానవచ్చుచున్నది. ఈ కారణములవలన
“గణము” “గణపతి” యనువాని యర్థమును పైనమేము సూ
చించినదే యైయుండవలయునని మాయాశయము.

రాజ్యాంగ విషయమున గ్రీకులకును మనకును ఇంతవర
కు సామ్యమే యుండినది. ఇచ్చటినుండియే గ్రీకార్యహింద్వార్య
నాగరికతయను అయోమార్గము రెండు బిన్నశాఖలుగాఁజేలి
రెండు భిన్నదశలకుఁ బోయినది మనదేశమున రాజులయధికార
ము క్రమక్రమముగా వృద్ధియై వారిని నిరంకుశులుగను, ఈశ్వ

|| పారపర్యధినిర్ణీత్య, దస్యకా పర్వతవాసినః | గణానుత్సవంకేతాకా
జయత్సప్తపాండవః |

రాంశసంభూతులుగనుకేసి ప్రజలహక్కులను నానాటికి నశింపఁ జేసెను, ఇంక పశ్చిమమున గ్రీకులు రాజ్యాంగవిషయమున దమ భావముల వృద్ధిపరచుకొనిరి. ఆది యెట్టివృద్ధియనుకొనెదరు. నిరుపమానమైనది. ఆనాటిపూటయేకాదు; నేటికిని అధెన్ను ప్రజాసత్తాక రాజ్యమే ప్రపంచమందలి సకలప్రజాసత్తాక రాజ్యములకును ఆదర్శమై యొప్పుచున్నది. ఇట్టి ప్రచండభేదము నునకును వారికిని కలుగుటకుఁగల కారణములను వెదకుట చాలకష్టము. ఆప్రయత్నము ఈవ్యాసముయొక్క యుద్దేశమునుకాదు. ప్రాయశః కారణములు ఈక్రిందివైయుండవచ్చును:— ౧. జాతిభేదము లేర్పడుటవలన జనసామాన్యము రాజ్యాంగమున దమవిధుల మరచిపోయినందున క్షాత్రీయులుమాత్రమే ఈవిషయమునజోక్యము పుచ్చుకొనఁ దగినవారైరి. ౨. ఆర్యులు బహుశసంఖ్యాకులగు శూద్రులను సంఘమున ప్రవేశపెట్టుకొనిరి; కాని వారిని కాయకష్టమునకు పాలుచేసినందున జనసంఘములోని గొప్పభాగమును రాజ్యాంగవిధులకు అనర్హముగఁచేసిరి. ౩. మైదానములలో జనావాసము విశేషమగుటవలన, రాజ్యములు చిన్నవిగా నుండినప్పుడు జనాభిప్రాయమును దేలెసికొనుటయందుగల సౌకర్యములు తరువాత లేకపోయెను. ఇప్పటికాలమున విశాలములగు దేశములందు జనాభిప్రాయమును గనుగొనుటకు ఏర్పడిన పద్ధతులు ఆకాలమున జనులెరుఁగరు.

• ఇంక పశ్చిమమున గ్రీకుదేశపర్వత ప్రాంతములలో వసించిన తెగలవారు అండలు ఒకవిధమైనవారుగను, దాదాపుగా అందరు ఆర్యులుగను, అదిమనివాసులసంబంధము మిగులలేకుండు

గా గలవారుగను నుండుటచేత వారు స్వతంత్రస్వభావులై నాయ
క సత్తాకరాజ్యముల నేర్పరచుకొనగలిగి మన దేశమందలితూ
ర్పుభాగములోని మగధవంటివిశాలదేశములలో అనార్యజాతులు
అర్యానార్యసంయోగమువలనఁ గలిగినమిశ్రమజాతులును విరివి
గానుండుటచేత అట్టిదేశములు ఎక్కువసంకుశపరిపాలనము కల
వయ్యెను. 'దత్తు'కృతమగు "పురాతనహిందూ దేశసభ్యత"యను
గ్రంథమునందుల్లేఖింపబడినది ఐతరేయబ్రాహ్మణము లోనిఈక్రిం
దివచనమునలన పైయంశమే స్థిరపడుచున్నది. ఈయథమునఁగా
క మరేయథమునను ఈవచనమును సమన్వయించుటకు వలనుపడ
దు. "తూర్పుదిశయందలి రాజులు సామ్రాట్టులను బిరుదముల
నందిరి. దక్షిణదిశవారు భోజులనిపిలువబడుదురు. పశ్చిమదేశీయు
లకు రాజులే లేరు. మధ్యమదేశముల రాజులు రాజులనియేపిలు
వబడుచున్నారు" అనఁగాతూర్పుదేశపురాజులుక్రిమక్రిమముగా
నిరంకుశులగుచుండిరనియు, పశ్చిమదేశపజనులు ఇంకను స్వతం
త్రులుగానుండి స్వపరిపాలనము కలిగియుండిరనియు తేలుచున్నది.

విదేహదేశపురాజుగు జనకునిపేరుతో ఉపనిషత్తులయందు
వాడఁబడియున్న సామ్రాట్టుబిరుదము కాలక్రిమమున 'రాజా
ధిరాజు' అను నర్థమున నుపయోగింపఁబడసాగినది. తూర్పుదేశ
మునందలి రాజులు బలవంతులగుటతోఁ దృప్తిజెందక "సామ్రా
ట్టు,, బిరుదమునుగూడ కాంక్షింపసాగిరి. ఇంద్రప్రస్థమునకు రా
జైన యుధిష్ఠిరుఁడిట్టి బిరుదమును బొందఁగొరిన సందర్భమున,
మహాభారతమునందు, ఈబిరుదుమెట్లుత్పత్తియైనదియు కృష్ణుడు
వివరించియున్నాడు, తౌత్రయుగారంభముననో, బౌద్ధయుగారం

భమునకుఁ గొంచెము పూర్వమోయుండిన మనవారి రాజ్యాం
గస్థితినివర్ణించినదగుటచేత ఆవివరము నీక్రింద వాయుచున్నాము.
“పరశురాముని బారినుండి తప్పించుకొనిన క్షత్రీయులు ఏకమై
ఈనియమము నేర్పచుకొనిరి. ఈవిధినీ సూర్యచంద్రనంశముల
వారిరువురును ఒప్పుకొనిరి. ఇళకును ఇత్వాకునకును జనించిన వా
రందరు నూర్గురని మీరెరుఁగుదురు. యయాతివంశజులగు భో
జులు నలుదిశలయందును లెక్కకు మిక్కిలిగా నున్నారు. ప్రస్తు
తము రాజులందఱును తమలో నెల్ల మిగుల బలవంతుఁడగు జరా
సంధుని సామాన్యముగా నెన్నుకొని యున్నారు. కనుకనే అతఁడు
మధ్యదేశముననుభవించుచున్నాడు. శూరుఁడగు శిశుపాలుఁడు
అతని సర్వసేనాని యైనాఁడు. కరూశ రాజు వక్రదంతుఁడు
అతనికి సహాయకుడై యున్నాఁడు. పశ్చిమముననున్న యవనుల
రాజు భగదత్తుఁడు ఆసంఖ్యసేనలు కలవాఁడు, మరనరకులను
తనకులోబరచుకొని తటస్థుఁడుగా నున్నాడు. పశ్చిమదక్షిణ
దిశలయందున్న కుంతిభోజపురుజత్తు ఒకడుచూత్రము నీకు
మిత్రుఁడు. వంగదేశవాసకులు. పాండ్రక కిరాతులకును, రాజు
వాసుదేవునితోఁగూడి భీష్మకుఁడు జరాసంధపక్షపాతియైయు
న్నాఁడు. ఉత్తరదేశపురాజులలో ననేకులు—పాంచాల, శూర
సేన, మత్స్యదేశాధీశులును తదితరులును—జరాసంధునకు భయ
పడి దక్షిణమునకుఁ బారిపోయినారు. ఎంతబలముగలవారైనను,
ఎంతసమర్థులమైనను పోముకూడ మధురవదలి దుర్భేద్యమైన
దియు, స్త్రీలవలన నైనను రక్షింపఁబడవలె నదియునగు కుశాస్థ

లిదుర్గమునకు వచ్చియున్నాము. మధ్య దేశముననుండు భాగ్యము లేక ఇచ్చటికి వచ్చినందున కెంతయు వగచుచున్నాము.” * పై వచనమున నుల్లేఖంబుబడిన మధ్య దేశము హింద్వార్యులకు చాల ప్రിയమైనదిగా నుండెను. ఇచ్చట నిలువకుండ కృష్ణుని జరాసంధుఁడు తరిమివేసెను. తక్కిన రాజులందఱును అతనికిలోబడి తదాజ్ఞానుసారము వర్తించుచుండిరి. సామ్రాట్టు నెన్నుకొను పై పద్ధతి కొంతవిచిత్రముగాగానవచ్చుచున్నది. బ్రాహ్మణులబారినుండితప్పించుకొనుట కింతటి ప్రబలప్రయత్నము కావలసియుండుటఁ జూడ ఆకాలమున బ్రాహ్మణులు గొప్పస్థితియందుండిరని తోచుచున్నది. మనవారి సార్వభౌమత్వముకూడ జర్మనీ సార్వభౌమత్వమువలెనే అందరివలన నెన్నుకొనఁబడునదిగను, చిన్నరాజ్యముల స్వాతంత్ర్యము నడగద్రొక్కనిదిగను ఉండెను. ఇట్టిపద్ధతి ఎప్పుడు ఏకారణమువలన మార్పుజెందెనో చూపుటకు వలయు సాక్ష్యము వీరకావ్యములందు లభింపదు. కాని చిన్నరాజ్యములను నాశనముచేసి మగధరాజ్యము విస్తరిల్లినరీతియు, కోసలులు కాశీరాజ్యమును మ్రింగివేసి యరువాణ తాముకూడ మగధుల నోటఁబడినవిధమును, బౌద్ధగ్రంథములందు మనకుఁ గానవచ్చుచున్నది. ఇదిబుద్ధుని మరణానంతరము జరిగినట్టిదియును, పారసీక సామ్రాజ్యస్థాపనమునకు సమకాలీనమునగు వార్త. పెద్దపెద్ద రాజ్యములను స్థాపించుపద్ధతి నుపక్రమించినవాఁడు సైరసు (Cyrus) అనియు, పెద్దరాజ్యములను ఆధేయరాష్ట్రములుగాఁ జేసికొనివానిని సాత్రపుల (Satraps) ను ప్రతినిధులపాలనము

క్రింద నునిచి వారిని ఇచ్చవచ్చినట్లు మార్పుచు రాజ్యముచేయు పద్ధతి నారంభించినవాఁడు డెరయసు (Darius) అనియు తోచుచున్నది. అస్సీరియనులు (Assyrians) గాని ఇజిప్టునులు (Egyptians) గాని ఇట్టి యత్నము చేయలేదనియు, ప్రపంచమందలి మొట్టమొదటి నిజమైన నిరంకుశచక్రవర్తి (Autocratic Emperor) డెరయసేయై యుండవచ్చుననియు మార్కలంపు. కనుక సింధునదికి పశ్చిమముననున్న దేశమును వశపరచుకొని, దానిని తనపారసీక సామ్రాజ్యమునఁ గలుపుకొని యొకసాత్రపుని క్రింద నుంచియుండిన డెరయసుయొక్క పద్ధతిని మనవారు—అందును ముఖ్యముగా విశాలరాష్ట్రముల కధినాథులగు తూర్పుప్రాంతములవారు—ఆదర్శముగాఁ గొనియుండిన నందాశ్చర్యమేమియు లేదు. బహుశః ఇటే చిన్నచిన్న రాజ్యములను పొట్టబెట్టుకొని నిరంకుశుడగు చక్రవర్తిసాలనముక్రింద మనదేశమున మొట్టమొదట మగధ గొప్పరాజ్యమయ్యెను. ఈక్రొత్తసామ్రాజ్యపురాజు ధాని ‘రాజగృహ’ నుండి పాటలీపుత్రమునకు మార్పబడెను. ఈపాటలీపుత్రమునందే మొట్టమొదటి హిందూదేశ చక్రవర్తియగు సాంద్రాకోటసు అని గ్రీకులచే బిలువబడిన చంద్రగుప్తుఁడు రాజ్యముచేసెను. ఈతని యాస్థానముననే మెగస్తసీసు (Megasthenes) అను చరిత్రకారుఁడు రాయబారిగా నుండెను. వీరకావ్యములందు పాటలీపుత్రమునూట ఎచ్చటను లేదు. మగధరాజ్యమునకు రాజగృహపట్టణమే రాజధానియని రెండు కావ్యములందును పలుమారువచ్చినది. తరువాతకాలమున నుద్భవించిన సామ్రాజ్యములమూటకూడ వీరకావ్యములలో లేదు.

అప్పటివర కింకను ప్రబలరాజ్యములు దుర్బల రాజ్యములనుండి కప్పములఁ గొనుటతోనే తృప్తి నొందియుండెను. రాజ్యములను విశాలము చేసికొను నాచారము నాడుకలోకి వచ్చియుండ లేదు.

అయినను, అప్పటికి రాజసత్తాకపద్ధతిమాత్రము సంపూర్ణముగాను నిరంకుశముగాను వ్యాపించియుండెను. వెనుక మేము చెప్పిన ప్రకారము ప్రజాసత్తాకపద్ధతియు ప్రజతో నాలోచించి పరిపాలనశేయు పద్ధతియు, అచ్చటచ్చట నుల్లేఖంపబడియున్నను, మొత్తముమీఁద వీరకావ్యములం దెచ్చటఁ జూచినను రాజసాధికారము ఎదురులేనిదిగాను, ప్రజల విధేయులజేసికొను నధికారము రాజునకు దైనద త్తముగాను ప్రశంసింపఁబడియున్నది. “రాజనకిట్టి యధికారమెట్లువచ్చె”ననుప్రశ్న హిందూ విజ్ఞానులమనసులను పలుమారు కలవరపెట్టెనువారట్టి ప్రశ్నకు తమయిచ్చవచ్చినట్టు సమాధానము చెప్పకొనిరి. అయినను రాజునకుఁ గొన్నికర్తవ్యములు కలవనుమాటనుమాత్రమువారు మరచిపోలేదు. శాంతిపర్వములోని రాజధర్మవివరణమున, ఆరంభముననే యధిష్టిరుండు భీష్మునడుగును. “రాజశబ్దమెట్లువచ్చినది? తక్కిన యందరివలెనేరెండు చేతులును రెండు కన్నులును కలిగి వారితో తుల్యమగు జ్ఞానమును మాత్రమేకల మనుష్యునికి తక్కినవారిని పాలించు నధికారమెట్లువచ్చెను?” దీనికి భీష్ముని ప్రత్యుత్తరమిది. “కృతయుగమున రాజేలేడు. ఆకాలమున జనులందరు స్వతంత్రులయి ధర్మమును తామే నడపుచుండిరి. తరువాత మనుజులు క్రొమక్రొధాధులకు వశులై అధర్మమార్గానువర్తులై పాపకార్యములఁజేయసాగిరి. చివము మిక్కుటమగుటవలన దేవతలకు

బాధలు కలిగినందున వారు బ్రహ్మయొద్దకుఁబోయి ఈయాపదను తొలఁగింపుమని వేడుకొనిరి. అంత బ్రహ్మదండనీతిని పెద్ద గ్రంథముగా రచించి, దానిని శంకరునకు నేర్పెను. శంకరుఁ డింద్రునకిచ్చెను. అతఁడు దానిని బృహస్పతి కిచ్చెను. బృహస్పతి దాని స్తుప్తపఠచి 3000 అధ్యాయములుకలదిగాఁజేసెను. దీనికి బృహస్పతినీతియని పేరు. శుక్రుఁడు దానినింకను సంగ్రహపఠచి 1000 అధ్యాయములలో నిమిడ్చెను. ప్రజాపతి యాశాస్త్రమును అనంగున కిచ్చెను. ఈ యనంగుడు తద్గ్రంథానుసారము ప్రపంచమును పాలించిన మొదటిరాజు. అతనిసుతుఁడు అతిబాలుఁడగువాఁడు తండ్రిమార్గము ననుసరించెను; కాని వానికుమారుఁడగు వేనుఁడు ధర్మాతిక్రమణముతో భూపరిపాలన మొనర్చి స్వేచ్ఛావర్తనుడయ్యెను. కనుక ఋషులారతనివధించి అతని కుడి తొడనుండి పృథువనువానిని సృజించిరి. పిమ్మట బ్రాహ్మణులును దేవతలును అతనితో నిట్లనిరి. “ఈభూమిని ధర్మశాస్త్రానుసారము నిష్పాక్షికముగా నమదృష్టితోఁ బాలింపుము. బ్రాహ్మణుల శిక్షింపననియు వర్ణసాంకర్యమును ఆపెదననియు వాగ్దత్తముచేయుము” పృథువట్లవాగ్దత్తముచేసి తదనుసారము న్యాయముగా నేల యేలెను. బ్రాహ్మణులును దేవతలును స్వవచనానుసారము అతనికి శ్రేష్ఠవస్తువుల నిచ్చిరి. అతఁడు భూమిమీది రాలను తీసివేయించి యదిపదునేను విధములగు గడ్డిని, మరుష్యులకును యక్షులకును ఇతరులకును కావలసియున్న వృక్షవర్ణమును ఇచ్చునట్లుచేసెను. ప్రజారంజకుడగుటచేత అతఁడు “రాజు”

అని పిలువబడెను. * “తనయాజ్ఞ నెవరును మీరఁగూడదని విష్ణువు శాసించి తాను స్వయముగానే రాజశరీరమును జొచ్చెను. † కావుననే ప్రపంచమంతయు దేవునకువలె రాజునకును మ్రొక్కిదరు. రాజగువాఁడు విష్ణువునంశముతోను దండనీతి యొక్క జ్ఞానముతోను పుట్టును.” “రాతన హిందూదేశపు జ్ఞానువులు రాజయొక్క నిరంకుశాధికారము నీవిధముగా సమర్థించిరి. రాజవిష్ణ్వంశ సంభూతుడయినను, ఈశ్వరదత్తముగా దండనీతి ననుసరించి న్యాయముగా ప్రజను పాలించుట ఆతనివిధియనియు వారు నమ్ముచుండిరి. ఆకాలమున బ్రాహ్మణులు సాధారణశిక్షలనుండి తప్పించుకొనయత్నించిరి. కనుకనే స్మృతి త్యాదులందు బ్రాహ్మణుల దండించు విషయమున ప్రత్యేక నియమములు కలవు. ఈప్రకారము రాజులు, ప్రజచురంజింపఁ జేయవలయునను తమకర్తవ్యమును ఈశ్వరదత్తముగా భావింపబడిన దండనీతి నియమములను నిర్లక్ష్యముచేసి క్రమక్రమముగా నిరంకుశులైరి.

రాజయొక్క నిరంకుశాధికారము సత్పరిపాలనానిర్బంధముతోగూడియుండెనని వెనుకఁ జెప్పియుంటిమి. ఈయభిప్రాయమే మహాభారతమునందు వేరొక యధ్యాయమున మరియొకవిధముగాఁ సూచింపఁబడియున్నది. రాజునకును ప్రజకును జరిగిన ఒడంబడికను బట్టి వారికిట్టి సంబంధమేర్పడినదని ఈయధ్యాయ

* రంజితాశ్చప్రజాః సర్వాస్తేన రాజేతి శబ్దతే॥ ౯౦౬॥

† స్థాపనంచాకరద్విష్ణుః, స్వయమేవసనాతనః । నాతీనర్తివ్యతే కశ్చి, ద్రాశంస్త్యామితిభావతతః సాధగవాన్విష్ణు, రావివేశచభూమిః॥ ౯౦౭॥

మునసాధింపబడినది. ఇట్టి యభిప్రాయమే పాశ్చాత్య విద్వాంసులలోఁగొందరు - హాబ్సు (Hobbs) మున్నగువారు - సూచించియున్నారు. “పూర్వకాలమున రాజనువాఁడు లేకపోవుట వలన ప్రజకనేక కష్టములు సంభవించెను. అందువలన జనులందఱేకీభవించి ఇతరుని దూషించినవారైనను, కొట్టినవాఁడును, పరునిభార్యను చెఱచువాఁడును, శిక్షింపఁబడవలయునని నియమము చేసికొనిరి. కాని యానియమమును అమలులోఁబెట్టుటకు వలయు శక్తిలేనందున, వారందఱు ప్రజాపతికడకుఁబోయి, తమకొక పాలకుని నియమించుమనియు, అట్టిపాలకుని తాము గౌరవింతుమనియు, అతఁడు తన్ను కాపాడవలసియుండుననియు, వేడికొనిరి. బ్రహ్మ మనువును ప్రజాపాలనము చేయుమని కోరెను. కాని మనువు అందున కొప్పకొనక, జనులు పాపాత్ములు కనుక వారిని పాలించుట పాపహేతువనియు, ప్రజాపరిపాలనము కష్టకార్యమనియు చెప్పెను. అంత జనులు మనువుతో నిట్లనిరి. ‘తమరు భయపడవలసిన పనిలేదు. పాపాత్ములగువారే తమ పాపఫలము ననుభవించుదురు. మీకు మాయొద్దనున్న పశువులలోను, అంగారములోను అయిదవభాగమును మాధాన్యములో పదియవభాగమును ఇచ్చెదము. వివాహముతువులో ఒక సుందరిని మీకిచ్చెదము. మాలో ముఖ్యులగువారు సాయుధులై మీకడవర్తింతురు. మమ్ము సుఖముగాను నియమబద్ధముగాను పాలింపుఁడు. మాకు లభించు పుణ్యమున నాల్గవభాగమును మీకిచ్చెదము. అంత మనువు వారివిన్నపము నంగీకరించి కార్యారంభ మొనర్చెను. అతఁడు శత్రువుల నందఱ నిర్మూల

పరచి జనులను ధర్మమార్గమున నడిపించెను. కనుక జనులు సదా తమకొరకొక రాజు నేర్పరచుకొనవలయును.” ధర్మమును నడపెదనని మనువును, దానికి ప్రతిగా పన్నులఁ జెల్లెంతయుమని ప్రజలును ఒడంబడిక చేసికొనిరను నభిప్రాయము చాలశ్రేష్ఠమై నదే కాని నిరంకుశప్రభువులు, మన దేశమందేమి ఇతర దేశములందేమి తమ వాగ్దత్తమును చెల్లించుకొనియుండుట అరుదుగా గాన వచ్చుచున్నది.

ఎంతటి నిరంకుశుడైనను, ఎంతటి భోగపరాయణుడైనను, రాజు, మొత్తముమీద శాంతిని స్థాపించుటయందును, న్యాయముచేయుటయందును సామాన్యముగా శ్రద్ధాభవైయుండెను. రాజపాలనమున నున్న జనులు అరాజకముగా నున్న దేశములోని ప్రజలకంటె సర్వదా ఎక్కువబలవంతులుగను ఎక్కువ సుఖులుగను ఉండుచు వచ్చిరి. అరాజకమువలన నష్టములు ఉభయ వీరకావ్యములందును విస్తృతముగా వర్ణింపఁబడియున్నవి. బహుశః జనులకుఁగల అరాజకభయమే రాజుల యధికారమును బలవత్తరముగఁ జేసియుండ వచ్చును. అయోధ్య కాండములోని ౬౭ వ అధ్యాయమున, దశరథుఁడు మృతినొంది రాముఁడుచు భరతుఁడును దేశమున లేని సమయమున కర్తవ్యమును నిర్ణయించుటకు జనులు సభచేసిరి. ఆసందర్భమున నిట్లున్నది. “రాజులేని దేశమున మేఘములు వర్షింపవు. పిడికెడు ధాన్యమైనను విత్తరు. పుత్రులు జననీజనకులకును, భార్యలు భర్తలకును విధేయులుగా నుండరు. ఏమనుజుఁడును తనసొత్తునుగాని తనభార్య సహవాసమునుగాని యనుభవింపఁజాలఁడు. సత్యము

నకు గౌరవముండదు. వేదాధ్యయనపరులగు బ్రాహ్మణులు
 యాగాదులఁ జేయరు. ఇక పండుగల మాటయు, సాంఘిక
 సమావేశముల మాటయు చెప్పవలయునా? ఆభరణాలంకృతు
 లగు జివ్వనులు సాయంత్రములందు పురముబయటి తోటలకుఁ
 బోజులరు. జనులు తలుపులఁదెఱచి నిదురింపజాలరు. వేగముగల
 బండ్లలో అడవులకుఁ బోవనేరరు. వర్తకులు దేశసంచారము
 చేయలేరు. జనులు ధనుర్విద్యాభ్యాసము చేయనేరరు. ఊరూరఁ
 దిరుగుచు ఎచ్చటఁగోరిన నచ్చట విశ్రాంతిఁగొను జ్ఞానులు కాన
 రారు. వసంతకాలపు నననవలాడు వృక్షములవలె ప్రకాశించు
 చుండు యౌవనులగు రాక్షాసులు కన్నట్టరు. జలములేని నది
 వలెను, పచ్చికలేని యడవివలెను, పసులులేని కాపరివలెను (?)
 రాజులేని రాజ్యముండను. శరీరమునకు నేత్రములెట్లు ప్రధాన
 ములో, దేశమునకట్లే రాజు ధర్మపాలనార్థమవసరము. అహో!
 మంచిచెడుగులను వేరుపరచు రాజు లేనిచో, ఎచ్చటజూచినను
 అంధకారము నింసియుండును; ఏమియు కనుపడదు.” || రామా
 యణములోని సమస్తవర్ణనలవలెనే అరాజకమునుగూర్చిన పై
 వర్ణనకూడ చాలమనోహరముగా నున్నది. దుర్మార్గులగువారి
 పోకడల నడచుటకు రాజులేని పక్షమున కలుగు అనర్థములను
 గూర్చి మనవారెంత భయపడుచుండిరో పైవర్ణనయే చెప్పు
 చున్నది. ఈభయము అతివిస్తారమైనందున జనులు రాజ్యాంగ
 మున శ్రద్ధగొనక, పరదేశీయులైనను సరే దేశమున శాంతిని

|| అహోతమిషవేదంస్యాన్న ప్రజ్ఞాయేతకించన! రాజాచేన్నభివల్లోకే
 విభర్జసాభ్యసాదాని | ఆయో ||

నెలకొల్పుదుమని ధైర్యమిచ్చు ఎవ్వరికైనను విధేయులై యుండ సిద్ధపడియుండిరి. రాజు లేకపోవుటవలనఁ గలుగు నష్టములు మహాభారతమునందలి శాంతిపర్వములోని ౬౭-౬౮ అధ్యాయములలోఁగూడ వర్ణింపఁబడినవి. ఈవర్ణన రామాయణములోని వర్ణనయంత రమ్యముగా లేకపోయినను, ఎక్కువప్రశస్తియుగాఁ గానవచ్చుచున్నది. అచ్చట నిట్లున్నది. “రాజు అసలేలేనట్టిగాని దుర్బలుఁడుగానున్నట్టిగాని దేశమునుజయించుటకై సమర్థుఁడగు మనుజుఁ డెవఁడేని కోరుచుండెనేని జనులతనికి స్వాగతమిచ్చుటయే మంచిది. ఏలయన, అరాజకదోషములకంటె భయంకరములు మరేవియులేవు. అతఁడు సంతసించెనేని అంతయు బాగుగా నడుచును; ఆగ్రహించెనేని అతఁడు సర్వనాశముచేయును. తిప్పలపెట్టక పాలిచ్చు ఆవు నెవరును బాధింపరు. కాని బాధపెట్టి పాలిచ్చు అవును బాధింతురు.” X రాజ్యాంగమునందు రాజునకు ఆలోచనచెప్పు సధికారము తమకుఁ గలదను మాటను జనులెట్లు మరచిరో వనకిచట స్పష్టముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. జనులు తమ్ముఁ దాము । బలవంతుఁడగు వానికి పాలేవ్వవలసిన యావులుగా భావించిరి. ఈ విధముగా తూత్రయుగాంతము

X అధిచేదభివర్తత, రాజ్యాంగ బలవర్తరః, అరాజకాణిరాష్ట్రాణి హత వీర్యాణివాళనః ॥ ప్రత్యక్షమాభిపూజ్యస్యాః, దేవదేవసుమత్రితం । సహి పాపాత్పరతర మస్తికీర్త్యదరాజకం । సచెత్సమనుపశ్యేత సమగ్రంశలంభవేత్ ॥ బలవాక్ హిప్రసపితః షర్యాన్ని శ్చేషతామపి ॥ భూయాంసంలభదేక్షేశం యగౌర్భవతి దుర్దహః । అభియాస్తుదుహః రాజన్మైవతాం వితుదంత్యపి ॥ శాంతి ।

నాటికి హింద్వాద్యుల రాజ్యాంగదశ విషాదకరముగా నేలఁ కూలెనని దేలీయుచున్నది.

రాజగువానిని ఎవరును అంటనై నఁ కూడదనియు, అతని వచనములు దేవవాక్యములనియుకూడ తలఁచు నవస్థకు ఆకాల మువారు పోల్చుచిరి. రాజు విషయమున దురుద్దేశములుకలవాడు ఈలోకముననేగాక పరలోకమునకూడశిక్షననుభవించునని వారి తలంపు. * సుప్రసిద్ధమగు నీ శ్లోకము శాంతిపర్వమున నున్నది.

X “మనుష్యుడేకదాయని రాజును చుకనుగాఁ జూడఁగూడదు. రాజునగా నరరూపముననున్న గొప్పదేవత.” అధర్ములను శిక్షించునపుడును, సధర్ములను రక్షించునపుడును, “రాజు” యముఁడుగాను, “ఒకనియొద్దనుండి రథమును లాగికొని మరియొకని కిచ్చునపుడు “కుబేరుఁడు” గాను ఎంచబడు చుండెను. రాజు చేయుపనులు సక్రమములా యక్రమములాయని ప్రశ్నించు అధికారము ఎవనికిని లేదు. రాజద్రవ్యాపహరి ఈలోకమున శిక్ష నొందుటయేకాక అతిలోతైన నరకరూపమునకూడ కూలునని నమ్మబడుచుండెను. వేయేల? రాజయొక్క దైవాంశ జనుల మనములందుదృఢముగా నాటుకొనినందున, వారాతనికిఁ జూపు విధేయత దాస్యముకు సమానమగు స్థితికివచ్చెను.

రాజునకుఁగల యధికారములలో నెల్ల గొప్పది జనులను

* యస్త్యశ్చైరుషః పాపం, మనసాప్యచింతయేత్ । ఆసంశయ
మిహక్లిప్తః, ప్రేత్యాపి నరకం ప్రేతః ॥

X నహి జాత్యవమంతవ్యో, మనుష్యైశ్చ భూమిపః । మహాతేదేవతా
హ్యిహ, నరరూపేణ తిష్ఠతి ॥

(6)

వారి సాధారణరాజ్యాంగస్థితి.

శిక్షింపఁ గల్గుట మహాభారతమున దీనిని “దండ” మని వాడఁ బడియున్నది. కాలక్రమమున మూఢాభిప్రాయము లెన్నియో ఈ “దండ” ముయొక్క యధార్థమగు సర్థముచుట్టును మూగెను. శాంతిపర్వములోని ౧౨౧-౧౨౨ అధ్యాయములలో నీ “దండ” ముయొక్కయు, తదాకారముయొక్కయు, దాని యుత్పత్తియొక్కయు వర్ణనలు కలవు. ఈ “దండము” ప్రజాపతివలన సృష్టింపఁబడెననియు, సర్వజనులయెడ నిష్పాక్షికముగా వాడబడిదగిన దనియు మేమిదివరకే వ్రాసియున్నాము. బ్రహ్మ దీనిని క్షత్రియులకే యిచ్చెను. రాజు దీనిని యధేచ్ఛముగా ప్రయోగింపఁ గూడదు. బ్రహ్మ విధించిన నియమముల ననుసరించి దీనిని వాడవలయును. “మానవజీవితము స్వల్పకాల పరిమితమగుట వలన ప్రపంచ లాభము కొరకు బృహస్పతియు శుక్రుఁడును దీనిని క్రమముగా ౩౦౦౦ అధ్యాయములలోను ౧౦౦౦౦౦ అధ్యాయములలోను రచించిరి. మహాభారతముయొక్క తుది * నిర్మాణ కాలమున నీ రెండు గ్రంథములు ఉండునుండవచ్చును. ఇప్పటికిని ఇట్టిపేర్లుగల గ్రంథము లున్నవి కాని యవి సౌతి || కాలమున నుండునవి కాకపోవచ్చును. శాంతిపర్వములోని రాజధర్మఘట్టము

* మహాభారతము మూడుమారులు నిర్మితమయ్యెననియు, ప్రస్తుతాకారము తుదియనియు, వైద్యా గారిభావము మా. హ.

|| మహాభారతము తుదిమారునిర్మించినవాడు ‘సౌతి’ వైద్యా గారియాశయు (వైద్యాగారి “మహాభారతము” అను గ్రంథమును జూడుడు) మా. హ.

పై గ్రంథముల సారాంశమై యుండవచ్చును. దండ నీతి-ఈశ్వర
 దత్తమని యొప్పుకొనఁబడుటవలన, రాజుల నిరంకుశ వర్తనము
 నకు కొంత యూటంకము కలిగి యుండవచ్చును. చుత సంబంధ
 మగు భయమువలన, రాజులు ప్రజాపతి విధించిన నియమముల
 ననుసరింప చాలవఱకు బద్ధులుగా నుండియుండవచ్చును.

క్షాత్రయుగమునాటి హింద్వార్యులు-

వారి భూగోళ శాస్త్రజ్ఞానము

క్షాత్రయుగారంభమున హింద్వార్యులకు భూగోళశాస్త్రజ్ఞాన మెంతయుండునో యూహించుటకష్టము. కాని తద్యుగాంతమునాటికి వారికి హిందూదేశమునుగుఱించియు చుట్టుప్రక్కలనున్న దేశములనుగురించియు భాగుగాఁ దెలిసియుండెనని చెప్పవచ్చును. ప్రపంచభూగోళమును గుఱించి వారికి వివరములంతగా దెలిసియుండలేదు. అవకాశము: తెలియనిచోట్లయందెల్ల వాని ఊహతో పనిగొనిరని తేలియున్నది. వీరికావ్యములందు వచ్చియున్న వర్ణనలనుబట్టి వారి “ప్రపంచము” ఎట్టిదిగానుండెనో చూడము.

మహాభారతానుసారము:-ప్రపంచము అనేక ద్వీపములుగా భాగింపఁబడియున్నది. మనముండు భూభాగమునకు “జంబూ ద్వీపము” అనగా జంబూవృక్షముకల ద్వీపము అని పేరు. ఈ ద్వీపము అనేక వర్షములు, గా విభజింపఁబడి యున్నది. * (పటము జూడుడు) భూమికి ఉత్తరపు నరిహద్దున క్షీరసముద్రమున్నది. దక్షిణపు హద్దున లవణసముద్రము కలదు. పూర్వ పశ్చిమ

* ఈవర్షములలో కొన్ని నిజపైనవిగను కొన్ని యుహజనితములుగను దోచుచున్నవి.

లందును సముద్రము లున్నవి. * భూమధ్యప్రదేశమున మేరు
 పర్వత మున్నది. దీనికి దక్షిణమున మూడు పర్వతపంక్తులు
 పూర్వ పశ్చిమదిశలవ్యాపించియున్నవి. వీనిపేళ్ళు నిషధపర్వతము
 (అట్టాయ్); హేమకూటము (కారాకోరము) హిమాలయము;
 హిమాలయమునకు దక్షిణమున భారతవర్షమును అదేయక్షాంశ
 ముననున్న ఇతర దేశములును కలవు. వీని కుత్తరమున హైమవత
 పర్వమున్నది. నిషధపర్వతమున కుత్తరమున ఇలావృతపర్వము
 కలదు. మేరువు, చిన్నవగు మఱిరెండు పర్వతములు (మాల్య
 వంతము గంధమాధవము, అనునవి) ఈభూభాగమును నాల్గు
 చిన్నభాగములుగా జేయుచున్నవి. ఈనాల్గుభాగములలోనొకటి
 జంబూద్వీపము. ఈద్వీపమునకీపేరు అతివిశాలమగు నొక జంబూ
 వృక్షమునుండి యుత్పత్తియై ఉత్తరకురు దేశమువైపు ప్రవహిం
 చిన జంబూనదిబట్టి వచ్చినది. తక్కినమూడింటిలో పశ్చిమ
 దిశనున్న రెండు దేశములకు, భద్రదాశ్వము, కేతుమాల, యని
 పేళ్లు. పైనవచ్చిన హైమవతపర్వమునందు ఇప్పటి జహను, మం
 చూరియా, మంగోళియా, ఉత్తరతుర్కిస్థానము, జర్మనీ, ఇంగ్లా
 డు చేరియుండవలెనని యనేకుల యభిప్రాయము ఇక మేరువు
 అనునది ఉత్తరధృవసమీపమున నుండెనని యూహించినచో
 ఇలావృతపర్వమున ఇప్పటి రష్యా, స్వీడెను, నార్వేలు ఒక వైపు
 నను ఉత్తరఅమెరికా ఇంకొకవైపునను చేరియుండెనని చెప్ప
 వచ్చును ఇచ్చటిభూమి బంగారపుదని మనవారు చెప్పియున్నారు
 ఉత్తర కనడాలోని యొకభాగమున బంగారుదొరకుచున్నమాట

* ఈసముద్రముల పేళ్లు మాత్రము కానరావు.

వాస్తవమేకాని ఈ సామ్యము కాక తాళీయముగా సంభవించిన దని తోచుచున్నది. ఈవర్షమునందే చేరియున్న రష్యాపైబేరి యాలు ఇప్పటికాలమందంత సుఖప్రదమైనవి కాకపోయినను పురాతనకాలమున నిప్పటికంటె నెక్కువ వాసయోగ్యములుగా నుండి యుండవచ్చును. ఇంతేకాక అవి యూర్యుల ఆతిపురాతన నివాసస్థలములైనకారణమున వారు ఆప్రదేశమును “పుణ్యాభూమి”గా నెంచుచుండిన నుండవచ్చును. మేరుపున కుత్తరమున నున్న వని చెప్పబడియున్న మూడు పర్వతములు దక్షిణముననున్న మూడు పర్వతపంక్తులనుబట్టి కల్పింపబడినవై యుండవచ్చును. దక్షిణముననున్న పర్వతపంక్తులను మాత్రము మనవారెఱిగియే యుండిరనుట నిస్సంశయము. ఏలయనగా కైలాసపర్వతమున కుత్తరముననున్న హరివర్షమునం దొక విశాలమైన ఇసుక యెడారియు నొకసరోవరము ఉండినట్లు వర్ణింపబడియున్నది. మహాప్రస్థానికపర్వమునందుఁ గూడ పాండవులు నుత్తరాభిముఖులై పోవునప్పుడు ఒక ఇసుక యెడారిని దాటిరని చెప్పబడియున్నది ఈ ఇసుకయెడారి యిప్పటి “గోబి” యెడారియేయనియుసరోవరము “ఆరల్ సముద్రము” (Sea of Aral) అనియుస్పష్టముగాఁ దెలియుచునే యున్నది కదా.

కొంతయదార్థమును కొంతయూహజనితమును నగు పైవణానయే ఇంచుకమార్పుతో రామాయణమునందు వచ్చినది; కాని రామాయణమునందు ఊహకు నిరంకుశ ప్రభుత్వములభించినందున మఱింతగందరగోళము సంభవించినది రామాయణమును తుదిమారువ్రాసిన యాతనికిహిందూదేశపు

భూగోళవివరములు సరిగా తెలియవు. తెలసినభాగమంతయు నొక ఉత్తర హిందూస్థానము మాత్రమే. అట్లుండియు, అతఁడు సంగ్రహింపఁగల సీతాన్వేషణమునకై వానరులను నలుదెసలకంపుచుండిన కథగల సంధర్భములో, ప్రపంచభూగోళమును కేవలమూహపోహలతో నింపి వర్ణించియున్నాడు ఈవర్ణనమునందు మేరువు ఉత్తరమునుండి యెగిరి ప్రపంచముయొక్క దక్షిణదిశాంతయన వచ్చి నిలచినది రామాయణపు తుదికథలో శోతిశ్శాస్త్రజ్ఞానము లేని వాడగుట చేతకాబోలు, మేరువు పశ్చిమముననుండనిచో సూర్యుఁడు మేరువుచుట్టు తిరుగుటెట్లు సంభవించునని సందేహపడి యామేరువును పశ్చిమదిశాంతమున స్థాపించెను!

సూర్యుఁడు తూర్పుకొండలయందుదయించి పడమటికొండలలో నస్తమించుననియు ఈకొండలురెండును ప్రపంచమునకు పూర్వపశ్చిమదిశలందు హద్దులనియు, వానికావలె ప్రదేశములు మనుష్యులు ప్రవేశించుటకు వీలులేనివనియు అస్తమయమున సూర్యుఁడు మేరువువెనకకుబోయి, పడమటికొండనుండి యుత్తరమునకుబోయి యుదయసమయమువరకు తూర్పుకొండ వద్దకివచ్చుచుండుననియు మనవారి యూహ. మనముగొకరినే యననేల! భూమిపలకనలెనన్నదని నమ్మచుండిన పూర్వకాలపువారందఱికిని పశ్చిమమునకుబోయి యదృశ్యుడైన సూర్యుఁడు ఉదయమువఱకు తూర్పున కెట్లువచ్చుచున్నాడో యనునది మహదాశ్చర్యకరమగు సమస్యయైయుండెను!

అప్పటికాలపు హింద్వాద్యుల ప్రపంచభూగోళజ్ఞానము సరియైనదిగా నుండకపోయినను, వారికి మనదేశమునుగుఱించి

యు, మనచుట్టప్రక్కలనున్న దేశములగురించియు బొగుగావలె
సియుండుననియు యొప్పుకొనకతప్పదు. హి
నూలయము, కారాకోరము, అల్టాయ్ అనుమూడు.
పర్వతపంజ్కులును- తిబెత్, తుర్కిస్థానము, సైబీరియాలయం
దుండిన, గోబీ, మున్నగునెడారులును, అనేకసరస్సులును వారి
కడదీసియుండెను. గ్రీకులను, పర్షియనులను, సిథియనులను,
హూణులను, చైనీయులను, ఉత్తరప్రాంతములందు నివసించు
అనాగరకజాతులను వాఁఁటింగియుండిరి. అలెగ్జాండరుని దండ
యాత్రయైన పిమ్మట మనవారికి పైనబేర్కొనిన జాతులవారి
పరిచయము కలిగెనని కొందఱువాదించుదుకాని యదిసరికాదు.
మహాభారతములోని యొకశ్లోకము * నందు ఉత్తరదిశయందలి
మేచ్చులు పేర్కొనబడియున్నారు. వారిలో హిందూదేశమున
క్రతరమున నివసించుచుండినజాతులన్నియు చెరియున్నవి. యాత్ర
యుగాంతమున అనగా అలెగ్జాండరునిదండయాత్రకు పిమ్మట
ఈజాతులవారిని మనవారెఱుఁగుదురనుటయందు సంశయము
లేదు. కాని అంతకుపూర్వము కొన్నిశతాబ్దముల కాలమునుండి
యే మనవారు ఈజాతులకు కృతపరిచయులేదనుటకు కారణ
ములుకలవు. “డెరయసు” అనుపారశీకదేశపురాజు సింధునదికి
పశ్చిమముననున్న భూభాగమును తనసామ్రాజ్యమున గణపికొని
దానినొకసాత్రపీ (Satrapy) గా నేర్పఱచెను. కనుకపారశీక

యవవాశ్వనకాంభోజా, దారుణా మేచ్చజాతయః । సకృద్భువః
కులతాశ్చ, హూణాఃసారసిక్తాఃసహ । తద్ధవరమణాశ్వినాః,
తద్ధనదశమాలికాః ॥ —భిష్మపర్వము. అధ్యాయము ౯.

రాజధానియందును, పారసీక సేనలయందును జయింపఁబడినమన వారిలోన నేకులుండియుందురు. కనుక మనవారు గ్రీకులను, సిథియనులను అలెగ్జాండరుని రాక కెన్నియో శతాబ్దములకు పూర్వము ఎఱిగినవారై యుండవలెను. హిరోడోటసు, అనుచరిత్రకారుఁడు, డెరయసు, పాలనముక్తిందనున్న సాత్రాపీలను వణింపుచు ఇరువవవ సాత్రాపీయగుమనదేశము (హిందూదేశము) విశేషజనసంఖ్యకలదనియు, దీనికి తూర్పుసరిహద్దున నొకయెడఁదియున్నదనియు చెప్పియున్నాఁడు. హిరోడోటసు పై చరిత్రగ్రంథమును క్రీ. పూ. రగిం సంవత్సరప్రాంతమున వ్రాసినాఁడు కనుక ఆకాలమునమనవారిని గ్రీకులెఱిగియుండిరనుట స్పష్టము. అంతేకాదు. ఆస్సీరియనుల (Assyrians) తోడను చాల్డియనుల (Chaldeans) తోడను హింద్వార్యులకు అంతకుపూర్వమే వతకకసంబంధములుండెను. కనుక మాయభిప్రాయమున; మనవారు యవను, లనబడు అయోనియనులను గుఱించి క్రీ. పూ. రగిం సంవత్సరము కంటె పూర్వమే చెప్పుకొనఁగా విని యుండవచ్చును. పరిచయము మాత్రము “డెరయసు,, కాలమునుండి కఠిగియుండవచ్చును. మహాభారమునందఁయొక * శ్లోకమునందున్నట్లు, అలెగ్జాండరుదండయాత్ర యైనతరువాత వారితో మనవారికి మఱింత సమీపసంబంధ మేర్పడియుండవలెను. యవనులనుగూర్చిచెప్పిన యిమాటయే పారసీకులు, సిథియనులు మున్నగు ఉత్తరదేశ వాసులకుఁ గూడవర్తించుచున్నది.

ఇక హిందూదేశమునకువత్తము. తౌత్రీయుగారంభమునుండి

* సర్వజ్ఞాయనారాజక, కూరాశ్చైవవిశేషితః ॥ కర్ణపర్వము.

తద్యుగాంతమునాఁటివఱకును కొంతస్పష్టముగనైన నేమి కొంత
యస్పష్టముగనైన నేమి, మనవారు ఈ దేశము నామూలాగఁగొని
గియుండిరి. వేదమునందు సముద్రముమాటవచ్చియున్నది సింధు
నదీప్రవాహము వెనువెంట నొకలలోఁబోయి యుండిన నేకాని
వారికి సముద్రపు సంగతి తెలిసియుండదు. వేదమునందు పంజా
బునందలి నదుల పేర్లును, గంగాయమునల పేర్లును, (వీనియు
త్పత్తిస్థానములకు సమీపమున వారీనదులనెఱిగియుండిరి.) వచ్చి
యున్నవి. రామునికాలమున మనవారు తూర్పుసముద్రమును,
గోదావరినదిని, కొంతయస్పష్టముగానైనను లంకాద్వీపమును,
తెలిసియుండిరి, శ్రీకృష్ణునికాలమున ఉత్తరహిందూసాగరమునా
మూలాగముగను, దక్షిణహిందూస్థానములోని చాలభాగమును
మనమునఁగియుండిరి. ఇంతయేల? మహాభారతము తుదిమారు
నిర్మింపబడుటకుముందే, అలెగ్జాండరుని దాశికిముందే, మనవా
రికి హిందూదేశము బాగుగాఁ దెలిసియుండుననుటకు సంద్యుప
డనలసిన పనిలేదు.

అయినను పాశ్చాత్య విద్వాంసులు ఈవిషయమున
తప్పుగా నభిప్రాయపడి యున్నారు. వారి వ్రాతలనుబట్టి
చూచినచో, బుద్ధునికాలమున మనవారికి దక్షిణదేశము తెలి
యనేతెలియదు. చంద్రగుప్తకాలప్రాంతమున మనవారు లంకా
ద్వీపమున నివసింపబోయిరట! బుద్ధుని నిర్మాణ సంవత్సరమున
లంకాద్వీపమున మొట్టమొదట ఆర్యజనావాసమేర్పడెనను నభి
ప్రాయముతప్పనియు, నికాయములు వ్రాయఁబడుటకుముందు
ఆర్యులు సింహళమునకువచ్చుట సంభవించి యుండదనియు, నైసు

డేవిడ్సు వ్రాసియున్నాడు. ఇట్టివాదమున కాధారమేమనగా, బుద్ధునికాలమున రచింపబడిన పైగ్రంథములలో చెప్పబడియున్న ౧౬ రాజ్యములలో ఒకరాజ్యముమాత్రము వింధ్యకు దక్షిణమున గోదావరితీరముననుండినట్లు చెప్పబడియుండుటయట. “ఆగ్రంథములలో దక్షిణహిందూస్తానము, లంకాద్వీపము, పేర్కొనబడియుండకపోవుటే కాక గంగానదికి తూర్పుననున్న వంగ, ఒరిస్సాదేశములుకూడలేవు; దక్షిణాపథమురాలేదు. “దక్షిణాపథమునకు వారువచ్చుట నికాయములకాలమున సంభవించినది.” “వినయ” గ్రంథమునందు “భరుకచ్చ” పేరును, “ఉదాన” గ్రంథమునందు “సుప్పరక” పేరును వచ్చినవి” “రామాయణీయప్రాముఖ్యతగల దక్షిణహిందూదేశమును గుఱించియు లంకాద్వీపమును గుఱించియు ఉల్లేఖనమే లేకపోవుటయు, ఆర్యులపురోగమనము అంతపరిమితముగా నుండునదియు ఆలోచింపదగిన యంశములైయున్నవి” ౭ అని రైసుడేవిడ్సువ్రాసెను.

పైవాదము మామనస్సునకు అసంగతమైనదిగా దోచుచున్నది. బుద్ధునికాలపు ఒకగ్రంథమున పేర్కొనబడిన ౧౬ రాజ్యములలో చెప్పబడనిరాజ్యము ఆకాలమున అసలేయుండలేదను వాదమెట్టిదనగా, భారతమున రెండుమారులు వచ్చియున్న షోడశమహారాజుల పేళ్ళలో లేని మహారాజెవ్వఁడు పురాతన హిందూదేశమున నుండలేదనువాదమువంటిది. పూర్వకాలపు గ్రంథములందువచ్చిన యిట్టిపేళ్ళపట్టికలు సమగ్రమమైనవియని యూహించుటకు కారణముకానరాదు. ఆగ్రం

² Buddhist India by Rhys Davids.

ధములు సంపూర్ణములగు చరిత్రలుగాని భూగోళశాస్త్రములు గాని కావు. పైవాదము ఇట్టివైపరీత్యమునకులొనైనదని తెలియుచుండినను ఏలనో పలువురు విద్వాంసులేట్టి తర్కమేచేయుచుందురు. ఒక సంగతికాని యొకపేరు కాని ఘాతన మత గ్రంథమున పేర్కొనబడియుండ నంతమాత్రమున అట్టి సంగతి కాని ఆపేరు కాని ఆకాలపుజనులకు తెలిసియుండదని వాదించుట తర్కమేకాదని కొంచెమాలోచించిన ప్రతివానికి తెలియగలదు. *

దక్షిణహిందూస్థానమును, సింహళమును, మన వారికి అలెగ్జాండరుదండయాత్రకంటె పూర్వమే అనగా చంద్రగుప్తునకు లేక నికాయములు విషయగ్రంథములు వ్రాయబడిన కాలమునకు పూర్వమే తెలిసియుండెనని చూపుటకు కావలసినంత సాక్ష్యముకలదు. అలెగ్జాండరు వెంటనుండిన ఎరటస్తానీసు (Eratasthanes) మున్నగు సాశ్చాత్య గ్రంథకర్తల వ్రాతలను బట్టిచూడగా హిందూదేశపు ట్లతరభాగమున నివసించుచుండిన వారికి హిందూదేశమునుగురించిన సంపూర్ణజ్ఞానముండెనని తెలియుచున్నది. హిందూదేశమునుగురించిన వివరములను మన

* సింధు, సోమర, సోరాష్ట్రదేశములపేర్లు ఈ ౧౬ రాజ్యములలో లేవు. అయినను ఈరాజ్యములు మాడును ఆకాలమునను, అంతకు పూర్వమునను ఉండినవే యనుట నిస్సంశయము. పైన చెప్పిన ౧౬ రాజ్యములు బౌద్ధమత ప్రచారకులు పోయి తస్మతవ్యాప్తియై యున్నచిన రాజ్యములై యుండవచ్చును. ఇతర రాజ్యములుండిను కాని బౌద్ధమత ప్రచారకు లచ్చటికి పోలేదని యూహింపవలెను.

వారు ఆలెగాండరునకు చెప్పియుండిరని ఎరటస్తనీసు వ్రాసిన గ్రంథమునఁగలదు. ఈ గ్రంథమున మన దేశమందలి ముఖ్యప్రాంతముల వైశాల్యములు చూపఁబడియున్నవి. దశారమునుగురించి యావివరములు నేటికిని సరిపోవుచున్నవనియు అంతపురాతన కాలమున మనవారికి దేశమునుగురించి యంతటివివరములు తెలిసియుండుట గొప్ప విషయమనియు, కన్నింగ్ హాము (General Cunningham) ఆశ్చర్యమును ప్రకటించియున్నాఁడు. 2

² The close agreement of the dimensions given by Alexander's informants with the actual size of the country is very remarkable and shows that the Indians at that early date of their history had a very accurate knowledge of the form and extent of their native land.

(Cunningham's Ancient Geography of India.)

ప్రకటనలు.

కృషిప్రచారిణీ గ్రంథమాల,

సూర్యాపేట, (నైజాం.)

సంపాదకుడు పువ్వాడ వెంకటప్పయ్య.

నిజాము రాష్ట్రభావ్యభివృద్ధి ప్రబోధకములగు గ్రంథరాజములు వెలువడకయున్నందున యుడతాభక్తిని ఆంధ్రభారతీ చరణపూజ నొనర్చి కృతార్థుడగాదలంచి పైపేరుతో నొక గ్రంథమాల మామిత్రుల ప్రోత్సాహముచే స్థాపించితిమి. సహృదయులగు మాసోదగుల సానుభూతియు, సహకారమును నా సాహసఫలీతమును, విజయోన్ముఖము గావించగలవని విశ్వసించెదము. మాగ్రంథమండలేనుండి సంవత్సరమునకు 800 పుటలుగల నాలుగు గ్రంథములు న్యవసాయ, పరిశ్రామిక, నైతిక, చారిత్రక సంబంధములగు నవి నవల, నాటక, శాస్త్ర, ప్రబంధ రూపముల సుప్రసిద్ధ కవివరేణ్యులచే వ్రాయించి ప్రచురించగలము.

చందా వివరము.

ఉద్ధారికులు అనుగ్రహణీనము.

ప్రధానపోషకులు	సం॥ నకు	రు గిం లు.
రాజపోషకులు	,,	రు ౨గి లు.
పోషకులు	,,	రు ౧గి లు.
సహాయకులు	,,	రు ౧౦ లు.
చందాదారులకు	,,	రు ౪ లు.

ఉద్ధారకులు, ప్రధానపోషకులు, రాజపోషకులు, పోషకులు నామములు మాత్రము సంపూర్తి చిరునామాతోడను, సహాయకుల నామములుమాత్రమును మేము ప్రకటించు ప్రతి గ్రంథమున నుండును.

సంవత్సరము చందా ప్రప్రథమమున నేరాబట్టుకొందుము. అట్టివారి తపాలావ్రయములు మేమే భరింతుము. అటులగాక ప్రవేశింపజేయుము 0-8-0 లు మాత్రము మున్నందు చెల్లించి చందాదారులుగ జేరువారు ఏకుసుమమున కా కుసుమము, కుసుమవ్యయముతోపాటు తపాలా వ్రయములు భరించవలసి యుండును. ఇతరులకు నూరుపుటలకు మూడుపావులాలవంతున అమ్మబడును. గ్రంథములు అత్యుత్తమరీతిని ముద్రించబడు.

ఇతర వివరములనుగూర్చి కార్యస్థానమునకు వ్రాయుడు.

ఇట్లు విధేయుడు,

యామా రామనర్సయ్యగుప్త, మేనేజరు,

కృషిప్రచారిణీ గ్రంథమాల,

సూర్యాపేట (నైజాం) నకరకల్లు బ్రిటిషుపోస్టు.

గో ల కొ ం డ ప త్రి క.

(తూపుబజారు, హైదరాబాదు (దక్కన్).)

వారమునకు రెండుపర్యాయములు ప్రతి బుధవారము, శనివారము ప్రకటింపబడును. ఇందు సారస్వత, పరిశ్రామిక, వాణిజ్య, వ్యవసాయక శాస్త్రములును, సర్కారు జరీదాలు, ఫర్మానులు, ఆంధ్ర దేశవార్తలు, ప్రపంచవార్తలు మొదలగునవి

ప్రకటింపబడును. ఆంధ్రదేశమున ప్రథమముగా వెలువడిన ! అర్థ
వార్షిక యిచ్చుదియే. ప్రతిఆంధ్రుడును పఠింపదగినది.

సంవత్సర చందా రు 2-0-0 అర్థ సం॥ ర చందా.
రు 3-0-0.

గోలకొండపత్రికా కార్యాలయము, త్రూపుబజారు,
దక్షిణ హైదరాబాదు.

సూచన.

చక్కని సచిత్రమాసపత్రిక.

త్రూపుబజారు, దక్షిణ హైదరాబాదునుండి ప్రతిఆంధ్రుల
మాసారంభమున ప్రచురింపబడును. త్రివర్ణచిత్రములు, చారి
త్రక సచిత్రవ్యాసములు, వాఙ్మయవిషయిక విమర్శనలు, మహా
కవుల జీవితములు, మనోరంజకమగు కథలు, నాటకములు, హృ
దయానందములగు పద్యములు, శాస్త్రీయపరిశోధనా వృత్తాం
తములు, ఆంధ్రదేశమునకు సంబంధించిన అముద్రితశాసనములు,
ఉత్కృష్ట ఆంధ్రేతర రచనల యనువాదములు, ముఖ్యముగా
మహారాష్ట్ర, హిందీ, ఉర్దూ, ఫారశీక కవిత్వ విశేషణములు
మున్నగునవి పేరుబడసిన పండితులచే వ్రాయింపబడి ఉత్తమరీతిని
ముద్రింపబడి ప్రకటింపబడును. సంవత్సరపుచందా యతిస్వల్పము.
జనసామాన్యమున కందుబాటుతో నుండవలెనని రు 3-0-0 మాత్ర
మేయుంచబడినది. త్వరపడుడు. వెంటనే చందాదారుగ జేరుడు.

తెనుగుపత్రిక, ఇనుగురి.

(Via. Manukota N. G. S. Ry.)

వారపత్రిక.

సంపాదకులు డాక్టరు బి. శీతారామచంద్రరావుగారు.

చందారు 3-12-0 లు మాత్రమే.

ఇది నిజాము రాష్ట్రాంధ్రదేశమున ప్రప్రథమమున వెలువడి సం॥ గి. ములనుండి నిరాటంకముగా దేశసేవచేయుచున్నది. ఇందు పరిశ్రామిక వ్యవసాయక, వైద్య, విద్యావిషయిక వ్యాసములు, విశేషములు. వార్తలు మొదలగునవి బ్రచురింపబడును. ప్రతి ఆంధ్రుడును తప్పక నీపత్రిక చదువవలసినదే.

విజ్ఞానప్రచారిణి గ్రంథమాల.

నెమోకొండ, జగ్జ్యోతిశాలూకా (నైజాం)

మంచి అనుభవజ్ఞులచే వ్రాయించబడిన అత్యుత్తమముగ నాలుగు గ్రంథములు. వ్యవసాయ, వైద్య, పరిశ్రామిక, చారిత్రక విషయముల గురించి ప్రతిసంవత్సరము ప్రకటింపబడును. సం॥ చందారు ర లు. మొదటిగ్రంథము శ్వేకరించినపు డీధనము చెల్లించవలసి యుండును. వివరములకై పై చిరునామాకు వ్రాయుడు.

ఆంధ్రాభ్యుదయము.

నిజామురాష్ట్రమున నీతి, మత, సాంఘిక, జ్యోతిష, వైద్యసంబంధములగు వ్యాసములు, పారిశ్రామిక, ఆర్థిక, సమస్యలు, వర్తకచరిత్రములు, ఆర్యులవిద్యలు, కళలు, శాస్త్రములు, మహాపురుషుల జీవితములు, చరిత్రాంశములు, భాషాంతరీకరణములు మున్నగునవి వివిధవిషయములు వ్రాయుచరిత్ర మాస పత్రిక.

చందా సం॥ నకు రు ౬ లు.

గ్రంథాలయములకు రు ౫ లు.

వలయువారు:— కోకలశీతారామశర్మ, సంపాదకుడు.

ఆంధ్రాభ్యుదయము, అనుమకొండ, వరంగల్, నైజాం.
అనివ్రాయవలెను.

నీలగిరి.

నిజామురాష్ట్రమున వెలువడిన మొదటి తెనుగుపత్రిక. ఇందు విదేశ, దేశీయ, జాతీయ, సాంఘిక విషయములును, నిజామురాష్ట్ర పరిశోధక విషయములును చక్కని రూపమున ప్రతిగురువారమును ప్రకటింపబడును. చందా సం॥కు రు ౪-౦-౦ వలయువారు:—

నీలగిరి కార్యాలయం, నల్లగొండ. అనివ్రాయవలెను.

శ్రీ వేంకటేశ్వర గ్రంథమాలగార్లవారు ప్రకటించిన ఆరు గ్రంథములు కలిపి క్యాలేకోబైండు చేయించి మూడురూపాయిలకే యిచ్చుచున్నారు.

కాకతీయ గ్రంథమాల, ఓరగల్లు (నెజాం.)

సంపాదకులు: శ్రీ శేషాద్రి రమణకవులు.

కార్యదర్శి: తూము వరదరాజులు, వకీలు.

నిజామురాష్ట్రమున సమగ్రమగు భాషాసేవగావించుటకై
పై గ్రంథమాల స్థాపించి యుంటిమి. నవరసభరితములగు నవ
లలు, ప్రబంధములు, చారిత్రక గ్రంథములు ప్రచురింపబడును.
ప్రవేశరుసుము రు 0-4-0

ప్రచురింపబడిన గ్రంథములు.

౧ ఆంధ్రమంత్రులు చరిత్ర.

౨ విక్రమోర్వశీయము (ప్రబంధము.)

౩ వసుంధర (నవల రెండు భాగములు)

పై పుస్తకములు చండాదారులగువారికి ప్రవేశరుసు
ముఖ్య రు ౩ లు హాల్స్ కే యివ్వబడును.

వివరములకై పై విలాపమునకు వ్రాయుడు.

బ్రటిషువారు—

శేషాద్రిరమణకవులు,

నందిగామ, కృష్ణాజిల్లా యని వ్రాయుడు.

మనసు ఫౌండేషన్
పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA104B200
పుస్తకం పేరు	కృష్ణకాలమునుండిగర్భిణి
కారీఖు	06-10-24
ముందు లెట్టు	NO
వెనుక లెట్టు	NO
మొత్తం పేజీలు	115
పెద్ద సైజు పేజీలు	NO
ఖాళీ పేజీలు	5
లేని పేజీలు	NO
తయారు చేసినది	Habeeba
పేజీలు నిదర్శించినది	Navya
స్కాన్ చేసినది	prathiyath
పరీక్ష చేసినది	RAMYA
పేజీలు పరిచూసినది	
లైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
స్కాన్ చెయ్యబడి	NO
తప్పులు	NO
పరిస్థితి	good